

Каримов К.М.

**ХИЗМАТИ ДАВЛАТИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН:
МОҶИЯТ ВА ПРИНСИПҲОИ ТАШКИЛ**

Душанбе - 2006

Каримов К.М. Хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон: моҳият ва принсипҳои ташкил. Душанбе, "ЭР-граф" 2006. 128 с.

Рисолаи илмӣ ба тадқиқи институти хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, моҳият ва принсипҳои ташкили он бахшида шудааст.

Барои хизматчиёни давлатии ҷумҳурӣ, шунавандагони курсҳои тақмили ихтисоси Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, устодон, аспирантҳо, донишҷӯёни мактабҳои олии таҳассуси маъмурӣ - ҳуқуқӣ пешбинӣ шудааст.

Таҳти назари:

Латипов А.К. Муовини сардори Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Иноятова М.А. Ректори Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, номзоди илмҳои педагогӣ, академики Академияи илмҳои педагогӣ ва иҷтимоии Россия

Муқарризон:

Раиси Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Алиев З.М.

Пирназаров И.А. Сармутаҳассиси шӯъбаи таъминоти кадрӣ Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои сиёсатишиносӣ

© Каримов К.М., 2006

*Яке аз муҳимтарин масъалаҳои рӯз танзими
муносибатҳои вобаста ба хизмати давлатӣ мебошад..*

Э.Ш. Раҳмонов

МУҚАДДИМА

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ дар роҳи эъмори ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёд қадамҳои устувор мегузорад.

Муваффақиятҳои назарраси он аз ҷаъолияти самаранокӣ дастгоҳи давлатӣ ва хизматчиёни давлатии он вобастагии амиқ дорад.

Ба таҳкими дастгоҳи давлатӣ дахл намуда, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмонов дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид доштанд, ки «Низоми мавҷудаи идора ва сохторҳои он вобаста ба талаботи замон бояд тақмил дода шавад. Дар шароити ҳозира унсурҳои манфии ташкили идоракунӣ вучуд доранд, ки ба зиёд шудани монеаҳои бюрократӣ мусоидат карда, боиси паст гардидани масъулияти иҷрокунандагон мешаванд.

Аз ин рӯ, Ҳукумат солҳои охир барои татбиқи ислоҳоти куллии идораи давлатӣ кӯшиш менамояд.

Ҳадафҳои асосии он баланд бардоштани самаранокӣ ва шаффофияти ҷаъолияти мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, таҳкими низоми худидораи маҳаллӣ, таъмини пурраи мустақилияти ҳамаи шохаҳои ҳокимияти давлатӣ, кам кардани даҳолати давлат ба ҷаъолияти хоҷагидорӣ, пурзӯр намудани мубориза бо коррупсия мебошад.

Ғузaronидани ислоҳоти зикршуда аз мақомоти дахлдори давлатӣ масъулияти баландро талаб менамояд»¹.

¹Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, 20 апрели соли 2006. Душанбе, 2006. С.16.

Дар ҳақиқат ҳама гуна давлат бе дастгоҳи давлатӣ ва бе системаи самараноки хизмати давлатӣ арзи вучуд дошта наметавонад.

Душворихои чиддӣ, ки дар марҳилаи имрӯза пайдо мешаванд, дар бисёр ҳолатҳо аз мураккабии вазифаҳои ташаққули сифатан нави системаи хизмати давлатӣ вобастагӣ доранд ва «барои ба сатҳи инкишофи ҷомеа муваффақ шудан, пеш аз ҳама давлат ва фаъолияти мақомоти онро ҳамчун иштироккунандагони бошууронаи ҳаёти ҷомеа мустаҳкам намудан зарур аст»².

Хизмати давлатӣ институти нисбатан мураккаби иҷтимоӣ - сиёсӣ ва ташкилӣ - ҳуқуқӣ мебошад, ки бо гуногу- нии унсурҳо, алоқаҳо, қонуниятҳо ва хусусиятҳои худ фарқ мекунад.

Аз ин рӯ, вазифаи асосии давлат ин табдил додани хизмати давлатӣ ба воситаи муҳими ташаққули давлати ҳуқуқбунёду демократӣ ва таъминкунандаи шароити зарурии алоқамандии он бо ҷомеа мебошад. Ҳалли ин масъала ва муваффақияти ислоҳоти идоракунии ё сохтмони давлатӣ аз ташаққули ҳатмии амалдорони касбии ба вазифа, мақсад, сохтори сиёсӣ ва функцияҳои давлат мутобик вобастагии ногусастани дорад, зеро маҳз «хизматчиёни давлатӣ нерӯи пешбарандаю таҳкимбахши давлату давлатдорӣ мебошанд»¹.

Бинобар ин, кушодани моҳият, мафҳум, мақсад, функция ва принципҳои ташкилии ин институти иҷтимоӣ - сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дар танзим ва рушди он аҳамияти калон дорад ва мақсади асосии ин китоб низ аз ҳамин иборат аст.

Ба моҳияти хизмати давлатӣ дахл намуда, яке аз муҳаққиқон, мутахассиси эътирофшудаи соҳаи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ Г.В. Атаманчук оид ба китоби худ «*Сущность государственной службы*» чунин менависад:

² Раҳмонов Э. Ответственность перед временем. Душанбе, 2002. С. 70.

³ Раҳмонов Э. Ответственность перед временем. Душанбе, 2002. С. 71.

«Ин китоб оид ба *зухуроте* мебошад, ки дар асри ХХІ метавонад давлати Россияро миёни чомеаи ҷаҳонӣ соҳиб-эътибор ва барои шахрвандони худ гулгулшукуфон намояд. Оид ба зухуроте мебошад, ки ба назар барвақт маълум аст, аммо хело бад истифода мешавад. Номин зухурот вирди забон, дар гӯши ҳама, дар бораи он менависанд ва мегӯянд, аммо моҳияти он ҳатто ба донишмандон номаълум мондааст. Сухан дар бораи хизмати давлатии Федератсияи Россия меравад. Боз такрор мекунам, ки маҳз дар бораи хизмати давлатии Федератсияи Россия»¹.

Ба муносибат ва баҳои Атаманчук Г.В. нисбати ин зухурот - хизмати давлатӣ розӣ нашудан мумкин нест. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмонов ба ин зухуроти муҳими давлату давлатдорӣ дахл намуда, дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид дошанд, ки:

«Яке аз муҳимтарин масъалаҳои рӯз танзими муносибатҳои вобаста ба хизмати давлатӣ мебошад. Бо мақсади баланд бардоштани нақш ва мавқеи хизматчиёни давлатӣ дар чомеа, интизому савияи дониши онҳо, таҷрибаи кордонӣ касбияшон, интиҳоби кадрҳои боистеъдод ва ба манфиатҳои мардум содиқ ва ба як низомии муайян овардани сохтори идораҳои мамлакат Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд.

Ба ин мақоми навтаъсис зарур аст, ки ҳарчи зудтар ба ҳалли проблемаҳои маҷуда даст занад ва дар ин самт тартиботро ҷорӣ намояд».

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои мустаҳкам намудани дастовард ва арзишҳои миллии айёми истиклолият бадастомада ва барои ҷои намоёни худро миёни чомеаи ҷаҳонӣ ёфтан кӯшишҳои зиёде ба ҳарч медиҳад, инкишофи ин зухурот ва зифаи аввалиндараҷаи он ба ҳисоб меравад.

Рисолаи мазкур натиҷаи таҳлили назария ва амалияи инкишофи хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муваф-

¹ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы. М, 2004. С.3.

фақиятҳои дар зарфи 5 соли охир оид ба танзими ҳуқуқӣ ва асосҳои ташкилии хизмати давлатӣ бадастовардаи он мебошад.

Проблемаю масъалаҳои муҳими хизмати давлатии муносири Тоҷикистон дар муқоиса бо амалия ва қонунгузори дигар давлатҳо, инчунин нуқтаи назари олимони зиёде оид ба моҳият, мафҳум, мақсад, функсия ва принципҳои хизмати давлатӣ мавриди таҳлил ва тадқиқ қарор гирифтаанд.

Рисола аз ду боб иборат аст.

Боби аввал *«Моҳият ва мафҳуми хизмати давлатӣ»* номгузори шуда, дар он мафҳум, моҳият, мақсад ва функсияи хизмати давлатӣ, аз ҷумла хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нуқтаи назари олимони хориҷию ватании соҳаи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ мавриди таҳлил ва тадқиқ қарор гирифтааст.

Нақш, мавқеъ ва муносибати қонунгузори давлатҳои алоҳида, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон дар танзими ҳуқуқии ин институти сиёсӣ - маъмурӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ низ бе таҳлил намондааст.

Боби дуюм *«Принсипҳои асосии ташкили хизмати давлатӣ»* номгузори шуда, ба мафҳум ва моҳияти принципҳо дар ташкил, амалкунӣ, рушди хизмати давлатӣ ва умуман асосҳои роҳбарикунанда будани онҳо дар идоракунии давлат бахшида шудааст. Таҳлили ин принципҳо барои амиқ ва воқеъбинона фаҳмидани мафҳум, моҳият, мақсад ва вазифаҳои хизмати давлатӣ имконияти зарурӣ фароҳам меорад.

Рисола барои мутахассисони соҳаи хизмати давлатӣ роҳи васеъ ва самтҳои асосии тадқиқро мекушояд.

1. МОҲИЯТ ВА МАФҲУМИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

Хизмати давлатӣ ин институти махсуси иҷтимоӣ - ҳуқуқӣ мебошад, ки бе он на танҳо фаъолият ва амалкунии мӯътадил, балки мавҷудияти худӣ давлат мумкин нест. Институт ё зерсистемаи давлат буда, барои таъмини фаъолияти самаранок ва ратсионалии давлат пешбинӣ шудааст. Хизмати давлатии самаранок омили муҳими тавоноии ҳокимият ва эътибори он мебошад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ якҷанд моделҳои хизмати давлатиро медонад: ташкилӣ - кадрӣ (меҳнатӣ), функционалӣ - хизматрасонӣ, сиёсӣ ва давлатӣ - маъмурӣ. Моҳияти онҳо якхела арзёбӣ гардида, аз ҳамдигар пеш аз ҳама бо аломатҳои вазъӣ (статуси) хизматчиӣ давлатӣ, нақш ва ҷойи онҳо дар низоми муносибатҳои ҳокимиятӣ, натиҷа ва оқибатҳои иҷтимоӣ фарқ мекунанд.

Хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи қонун ва таҷрибаи мавҷуда ҳамчун фаъолияти касбии шахсоне, ки мансабҳои давлатии хизмати давлатиро оид ба таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти давлатӣ ишғол менамоянд, фаҳмида мешавад (б.2 моддаи 1)¹ ва он дар худ аломат ва элементҳои моделҳои гуногунро дар бар мегирад ё аниқтараш онро ҳамчун низоми омехта арзёбӣ намудан мумкин аст.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ хусусиятҳои асосии низоми омехта чунин арзёбӣ мегардад, ки он низоми хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро низ инъикос менамояд:

-фаъолияти касбии танзимшудаи институтсионалӣ оид ба таъмини иҷрои ваколати мақомоти давлатӣ дар доираи салоҳияти муқарраршуда;

-маҷмӯи органикии хизматчиёни давлатии дар шакли фардӣ ва коллективии ташкили меҳнат ва дар сохторҳои

¹Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» Аxbори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1998. № 22.С. 46.

дастгоҳҳои дахлдор барои татбиқи функсия, ваколат ва ӯҳдадорихои мансабӣ аз рӯи мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ муттаҳидкардашуда;

-маҷмӯи аз ҷиҳати органикӣ байни худ алоқаманди кол-лективҳои меҳнатӣ (сохтори дастгоҳи давлатӣ), ки он ба хизмати давлатӣ устуворӣ, мустаҳкамӣ ва статуси институти давлатиро медиҳад;

-маҷмӯи муносибатҳои аз ҷиҳати меъёрӣ танзимшудаи миёни давлат ва шахрвандони дар хизмати он қарордошта оид ба шароит, принсип, шакл, усул ва натиҷаи чунин хизмат;

-маҷмӯи идеяҳо, қоидаҳо, стандартҳо ва анъанаҳо дар соҳаи мушаххаси фаъолияти касбии муайянкунандаи статуси он, принсип, базаи ҳуқуқӣ, шакл ва методҳои фаъолият¹.

Аз хизмати давлатӣ ва дастгоҳи он фаъолияти ҷомеа ва тақдири одамон - шахрвандони давлат ва амалия вобастагии амиқ дорад. Сатҳи рушд, муҳимият ва мавқеи хизмати давлатиро ҳолати иҷтимоӣ - иқтисодӣ, маънавӣ ва сиёсии мамлакат, талабот, манфиат ва мақсадҳои ҷомеа муайян менамояд.

Ба хизмати давлатӣ муносибати маҷмӯӣ зарур аст ва танҳо чунин муносибат имконият медиҳад, ки ба моҳият ва табиати он сарфаҳм равем ва онро ба хизмати ҷомеаи

¹Таҳлили муфассали омилҳои статуси хизмати давлатӣ дар китобҳои зерин: Государственная служба / Под ред А.В. Оболонского. М.,1999; Ноздрачев А.Ф. Государственная служба. Учебник для подготовки государственных служащих. М.,1999; Государственная служба Российской Федерации: Первые шаги и перспективы / Под ред. Г.В. Атаманчука. М.,1999; Настольная книга государственного служащего/ Под ред. В.И.Шкатулы. М.,1999; Государственная служба России: Проблемы становления и развития. М., 2001; Федеральная государственная служба: Кадровый состав, его профессиональное и должностное развитие. Учебное пособие/ Под ред. И.Д. Лаптева и Е.В. Охотского М.,1997; Охотский Е.В. Государственная служба в парламенте. М., 2002; Государственная служба. Учебник под ред. В.Г.Игнатова. Изд. центр «Март» М - Ростов на Дону. 2004; Ойев Х. Хизмати давлатӣ. Душанбе - 2006; Пирназаров И.А. Становление государственной службы как политико - социального института (на примере Таджикистана). Диссертация на соискание ученой степени кандидата политологических наук. Д., 2006; Пирназаров И. А. Институциональное развитие государственной службы Республики Таджикистан в контексте повышения эффективности. Душанбе-2006; Каримов К.М. Современная государственная служба Таджикистана, проблемы и тенденция развития. Душанбе 2005;

ҳуқуқбунёду демократӣ равона намоем, фаъолияти самараноки дастгоҳи давлатӣ, баланд бардоштани сатҳи иҷтимоии шахрвандони давлат ва аз он ҷумла хизматчиёни давлатиро таъмин намоем.

Хизмати давлатӣ ҳамчун институти мураккаб вобаста ба ҳолат, шароитҳои бавучудодамада, самтҳои мақсадноки ҳокимият мавриди таҳлил қарор дода мешавад.

Аз ин рӯ «дар қонунгузорӣ ва инчунин дар адабиёти махсус мафҳуми ягонаи умумикабулшудаи хизмати давлатӣ вучуд надорад ва бисёр вақт ин мафҳум дар асоси қонунгузорӣ ва санадҳои мавҷудаи ҳуқуқӣ, вобаста ба эътирофи он, ки хизмати давлатӣ:

а) намуди меҳнати кормандони мақомоти давлатӣ, ки хизматчиӣ давлатӣ ба ҳисоб меравад;

б) сифати ҷудонопазири давлат мебошад»¹, муайян карда мешавад.

Чунин эътироф гаштани хизмати давлатӣ шаҳодати институти муҳими сиёсӣю фалсафӣ, ҳуқуқию иҷтимоӣ будани он ба шумор меравад ва дарк, танзим ва нишон додани моҳияти иҷтимоии «намуди меҳнати кормандон» ва «сифати ҷудонопазири давлат» будани он вазифаи муҳимтарини назария ва амалияи соҳаҳои гуногуни илм: фалсафа, таърих, назарияи давлат ва ҳуқуқ, ҳуқуқи конституционӣ, ҳуқуқи меҳнат, ҳуқуқи маъмурӣ, сиёсатшиносӣ, фарҳангшиносӣ ва дигарҳо ба шумор меравад.

Чизи муҳим он аст, ки хизмати давлатӣ дар асоси қонун ба амал бароварда мешавад ва ҳамчун институти ҳуқуқӣ маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқие мебошад, ки вазъи ҳуқуқии хизматчиёни давлатӣ, аз ҷумла шароит ва тартиби ба хизмати давлатӣ дохил шудан, гузаштани он, шаклҳои ҳавасмандгардонӣ, масъулияти онҳо, асосҳои қатъшавӣ ва дигар масъалаҳои хизмати давлатиро муайян менамояд.

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало». 1997. С.174.

Дар танзими ҳуқуқи институти хизмати давлатӣ меъёрҳои ҳуқуқи конституционӣ, меҳнат ва ҳуқуқи маъмурӣ нақши муҳим доранд.

Ҳуқуқи конституционӣ як қатор принципҳои хизмати давлатиро эълон доштааст, ки онҳо дар ташаққули хизмати давлатӣ заминаи воқеӣ мебошанд, масалан:

-принсипи имконияти баробар доштан ба хизмати давлатӣ;

-муайян намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ;

-хизматчи давлатӣ набудани узви Маҷлиси милли ва вакили Маҷлиси намояндагон, судяҳо;

-танзими принципҳои дигари хизмати давлатӣ;

-муайян намудани зарурати идоракунии хизмати давлатӣ ва ғайраҳо.

Ҳуқуқи меҳнат ҳамчун сарчашмаи ҳуқуқи хизмати давлатӣ тартиби аз тарафи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намудани ин ҳуқуқро муайян менамояд, масалан:

-дохил шудан ба хизмати давлатӣ;

-гузаштани хизмати давлатӣ;

-қатъ гаштани хизмати давлатӣ;

-вақти хизматӣ, шароити хизмат, музди меҳнат;

-ҳифзи иҷтимоӣ, имтиёзҳо, рухсатии меҳнатӣ ва кафолатҳо.

Махсусан меъёрҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ дар танзими ҳуқуқи хизмати давлатӣ ва масъалаи идоракунии он, ки институти алоҳидаи ҳуқуқи маъмурӣ мебошад, нақш ва саҳми бевосита доранд ва қисми таркибии ин институтро ташкил медиҳанд. Аз хислатҳои меъёрҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ ва нақши онҳо дар танзими муносибатҳои хизмати давлатӣ, фаҳмиши моҳияти хизмати давлатӣ вобастагии калон дорад. Онҳо пеш аз ҳама:

-ҳокимият (стандарт, қоидаҳо, меъёрҳо ва тартибҳо (протседураҳо));

-ташқил ва фаъолияти мақомоти ҳокимияти иҷроия;

-танзими маъмурӣ - ҳуқуқӣ;

- шакл ва усулҳои идоракунии давлатӣ;
- муҳофизати маъмури;
- таъмини қонуният ва интизом дар идоракунии давлатӣ;
- юрисдиксияи маъмуриро танзим менамоянд.

Меъёрҳои маъмури - ҳуқуқӣ қоидаи рафтори аз тарафи давлат муқарраргардида буда, мақсади онҳо танзими муносибатҳои ҷамъияти мебошад, ки дар соҳаи амалкунии механизми ҳокимияти иҷроия ё (дар мазмуни васеъ) идоракунии давлатӣ пайдо мешаванд, тағйир меёбанд ва қатъ мегарданд. Ин муносибатҳои ҷамъиятиро **идоракунии** меноманд.

Аз ин мафҳум бармеояд, ки:

- меъёрҳои маъмури - ҳуқуқӣ қоидаи рафтор мебошанд;
- на ҳама гуна қоидаи рафтор (ғайриҳатмӣ, ахлоқӣ), балки қоидаи рафтори аз тарафи давлат муқарраршуда;
- модоме ки аз тарафи давлат муқаррар шуда бошанд, онҳо пеш аз ҳама дар Конститутсия, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд;
- иҷроия ҳама гуна меъёр, аз ҷумла меъёрҳои маъмури - ҳуқуқии дар санадҳои меъёри - ҳуқуқӣ танзимкардашуда, барои мақомоти давлатӣ, ташкилот, муассиса, корхона, шахсони мансабдор ва воқеӣ ҳатмӣ мебошад ва иҷроия онҳо бо чораҳои маҷбури давлат таъмин карда мешавад;
- мақсади меъёрҳои маъмури - ҳуқуқӣ танзими муносибатҳои ҷамъияти мебошад;
- танзими на ҳама муносибатҳо, балки танзими муносибатҳои ҷамъияти, ки дар соҳаи амалкунии механизми **ҳокимияти иҷроия** ё (дар мазмуни васеъ) **идоракунии давлатӣ** пайдо мешаванд.

Чуноне, ки дида мешавад меъёрҳои маъмури - ҳуқуқӣ ифодакунандаи ҳокимияти иҷроия ё идоракунии давлатӣ мебошанд.

Пас ҳокимияти иҷроия ё идоракунии давлатӣ чист ва ба хизмати давлатӣ чӣ муносибат дорад?

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ қайд карда мешавад, ки «истилоҳи «идоракунии давлатӣ» дар адабиёти илмӣ

давраи Шӯравӣ ва хориҷӣ, инчунин дар қонунгузори мамлакатҳои зиёде истифода мешавад. Зиёда аз 70 сол вай дар мо (Иттиҳоди Шӯравӣ дар назар дошта шудааст) истифода гардида, барои ҷудо намудани ин намуди фаъолияти давлатӣ асосҳои конституционӣ меод.

Конститутсияи Федератсияи Россия соли 1993 аз ин истилоҳ даст кашид. Ба ҷои вай ба гардиш истилоҳи нав - *ҳокимияти иҷроя* ворид карда шуд.

Ба гардиш ворид карда шудани истилоҳи зикргардидаро ба принсипи конституционии таҷзияи ҳокимият алоқаманд медонанд»¹.

Ин ҳолат, айнан инъикоскунандаи амалияи идоракунии ва таҷрибаи маъмурӣ - идоракунии Ҷумҳурии Тоҷикистон аст, зеро ҷумҳурии мо низ ҳамчун ҷумҳурии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ аз принсипи ягонаи идоракунии ва амалияи он берун набуд ва амалан ин раванд ба воситаи асосҳои қонунгузори Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҷумҳуриҳои иттифокӣ танзими худро меёфт. Аз тарафи дигар назария ва амалияи идоракунии 70-солаи Иттиҳоди Шӯравӣ қисмати муҳим ва тақдирсози таърихи давлату давлатдорӣ Тоҷикистон ва инкишофи фаъолияти маъмурӣ - идоракунии он ба шумор меравад, ки онро алоҳида ё ҷудо аз таърихи 70 - солаи он таҳлил ва мавриди хулосабарорӣ қарор додан мумкин нест.

Мафҳуми идоракунии давлатӣ дар солҳои 80 асри ХХ инро дар бар мегирифт, ки

«ҳама гуна фаъолият аз қабули қарор, татбиқи вай (иҷро), назорат аз болои иҷрои он иборат буд. Моҳиятан, дар ҷунин асос дастгоҳи давлатӣ, яъне маҷмӯи мақомот, ки ҳокимияти давлатиро ифода мекарданд, ташкил мегардид. Мувофиқан дар доираи ҳамин дастгоҳ «таксимоти меҳнат» оид ба амалӣ намудани вазифа ва функсияҳои давлатӣ баргузор мегардид. Ин ифодаи конституционии худро дар

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало». 1997. С.7.

тақсими мақомоти ҳокимияти давлатӣ (Шӯроҳои ҳамаи сатҳ номида мешуданд), мақомоти идоракунии давлатӣ ва мақомоти судӣ меёфт. Ҳар кадоми он барои ба амал баровардани ин ё он намуди фаъолияти давлатӣ ташкил ёфта буданд. Масалан, ба зиммаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ҳалли масъалаҳои нисбатан муҳими давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар шакли қонунҳо (қонунофарӣ) воғузур гардида, мақомоти идоракунии давлатӣ асосан қонунҳоро ба амал мебароварданд (ичрои қонунҳо) ва мақомоти судӣ функсияи ҳифзи қонунро анҷом медоданд.

Ҷой ва нақши идоракунии давлатӣ дар механизми «тақсими меҳнат» бо чунин хусусиятҳо муайян мегардид:

-идоракунии давлатӣ намуди мушаххаси фаъолият оид ба амалӣ намудани **ҳокимияти ягонаи давлатӣ**, ки хусусияти функционалӣ ва салоҳиятноқӣ дошта, ўро аз дигар намудҳои татбиқи ҳокимияти давлатӣ фарқ мекунонд, арзёбӣ мегардид;

-идоракунии давлатӣ фаъолияти хусусияти **ичроӣ-амрдихидошта буда**, самти асосии он иҷрокунӣ, яъне дар амал татбиқ намудани қонунҳо ва санадҳои зерқонунӣ ба ҳисоб мерафт. Ин мақсад бо истифодаи **ваколатҳои ҳуқуқӣ-ҳокимиятӣ зарурӣ (амрдихӣ)** ба даст меомад;

-идоракунии давлатӣ ҳуқуқи мустасноии субъектҳои махсус, ба таври қул **мақомоти иҷроиявӣ - амрдихии ҳокимияти давлатӣ** ё ки **мақомоти идоракунии давлатӣ ба ҳисоб мерафт**;

-идоракунии давлатӣ фаъолияти дар асоси қонун амалишаванда «дар асос ва оид ба иҷрои қонун» буда, нисбати фаъолияти қонунгузорӣ дуҷуминдараҷа буд ва ғайраҳо»¹.

Идоракунии давлатӣ, чун шароити имрӯза танҳо аз таърифи мақомоти давлатӣ, ки субъекти асосии муносибатҳои хизматӣ мебошанд, ба амал бароварда мешуд.

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зеркало». 1997. С.7 - 8.

Ҳамин тариқ, аз солҳои 80 асри ХХ ба ҷойи истилоҳи «идоракунии давлатӣ» истилоҳи «ҳокимияти иҷроия» мавриди истифода қарор гирифт.

Дар давраи Иттиҳоди Шӯравӣ таҷзияи ҳокимияти давлатӣ сарфи назар шуда, зухуроти тозаи ғарбӣ ҳисобида мешуд. Ба шароити давлатдорӣ мо номувофиқ ва вайронкунандаи ягонагии ҳокимияти давлатӣ арзёбӣ мегардид. Дар асл бошад назарияи «таҷзияи ҳокимият» аз мавқеи принципалии ибтидо мегирад, ки мувофиқи он ҳокимияти давлатӣ наметавонад ба як шахс ва мақомоти алоҳида дахл дошта бошад, зеро натиҷаи он низоми тоталитарӣ ва зиддидемократӣ мебошад. Дар як вақт вай наметавонад дар доираи ҳокимияти қонунгузор маҳдуд гардад. Аз ин рӯ, вай бояд дар асоси хусусияти муайяни функционалӣ ва салоҳиятӣ ташкил карда шуда, набояд ягонагии принципалии ҳокимияти давлатиро вайрон намояд.

Пас хусусияти ҳокимияти иҷроия дар чӣ ифода мешавад?

-ҳокимияти иҷроия шохаи мустақили (намуд) ҳокимияти ягонаи давлатӣ мебошад ва бо дигар шохаҳо - қонунгузорӣ ва судӣ алоқа дорад ва ин мустақилияти онҳо мутлақ нест;

-ҳокимияти иҷроия танҳо дар мазмуни функционалӣ - салоҳиятӣ мустақилият дошта, функцияи вай ба татбиқи амалии қонунҳо дар қаламрави давлат (*ичрокуни*) алоқаманд буда, барои ин қисми муайяни *ваколати давлатӣ* - *ҳокимиятӣ* истифода мешавад;

-ҳокимияти иҷроия хосияти ҳатмии механизми давлатӣ - ҳокимиятӣ мебошад ва дар асоси таҷзияи ҳокимияти давлатӣ ташкил меёбад;

-ҳокимияти иҷроия ба воситаи субъектҳои махсуси худ, ки *салоҳияти ҳокимиятӣ доранд* ба амал бароварда мешавад, ки инҳо дар механизми *давлатӣ-ҳокимиятӣ мақомоти ҳокимияти иҷроия* мебошанд. Мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия системаи худро доранд, ки онҳо дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд.

Масалан, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия бевосита дар мод. 5 Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ ва Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 4 июли соли 2002, № 853 нишон дода шудаанд¹, ки онҳо асосан барои *амалӣ намудани ҳокимияти иҷроия ё дар мазмуни васеъ идоракунии давлатӣ* ташкил карда мешаванд. Ин системаро мақомоти зерини ҳокимияти иҷроия ташкил медиҳад:

- Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- мақомоти бевосита ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ ва ҳисоботдиҳанда;
- вазиратҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- кумиштаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- идораҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (кумиштаҳо, агентҳо, саридораҳо, фонди ҳифзи иҷтимоӣ, департаментҳо ва ғ.);
- дигар мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия (Шӯрои амният, Шӯрои адлия ва Кумитаи назорати давлатии молиявӣ).

Мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҳалҳо сохтори худро доранд, ки дар қонунгузорӣ ва адабиёти илмӣ бо номи «сохтори маҳаллии мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия» ворид гардидаст: «...сохтори маҳаллии мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия - воҳиди мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия буда, дар ҳудуди марзӣ маъмурии дахлдор дар доираи ваколати худ вазифаҳои мақомоти иҷроияи марказиро амалӣ менамояд»¹.

¹ Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2004. С. 59.

¹ Маҷмӯи қонунҳои конституционӣ, қонунҳо ва дигар санадҳои меъри ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сохтори давлатӣ ва худидораи маҳаллӣ. Душанбе - 2004. С.162.

Бо ин доираи мақомоти ҳокимияти иҷроия тамом намешавад ва он дар сатҳи ҳокимияти маҳаллии давлатӣ идомаи мантикии худро меёбад.

Тибқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба мақомоти намоёндагӣ ва мақомоти иҷроия тақсим мешаванд.

«Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ – мақомоте, ки дар ҳудуди воҳидҳои марзию маъмурии дахлдор иҷрои Конститутсия, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатиро таъмин менамоянд»¹.

Системаи ин мақомот дар мод. 3 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ» пешбинӣ шудааст:

«Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ аз Раиси Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр, ноҳия, идораҳо, кумитаҳо, шӯъбаҳо ва дигар сохторҳои маҳаллии мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия иборат мебошад»², ки номгӯи умумии онҳо дар Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ мешавад.

Дар аксар давлатҳо низ системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи онҳо бо санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд. Масалан, дар Федератсияи Россия ин система бо якчанд фармонҳои Президенти Федератсияи Россия - аз 10 январи соли 1994 «Оид ба сохтори мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия», аз 14 августи соли 1996 «Оид ба системаи мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия» ва аз 6 сентябри соли 1996 «Оид ба сохтори мақомоти ҳокимияти иҷроия»¹ ва ғайраҳо муайян гардидааст, ки ба он мақомоти зерини ҳокимияти иҷроия дохил мешаванд:

¹ дар ҳамин ҷо. С.162.

² дар ҳамин ҷо. С.163 - 164.

¹ Российская газета.1997.15 июля.

- а) Ҳукумати Федератсияи Россия;
- б) вазоратҳои Федератсияи Россия (федералӣ);
- в) кумитаҳои давлатии Федератсияи Россия;
- г) комиссияҳои федералии Россия;
- д) хадамоти федералии Россия;
- е) агентҳои Россия;
- ж) мақомоти назоратии федералӣ.

Дар Фармони Президенти Федератсияи Россия аз 17 март соли 1997 «Оид ба таҳкими сохтори мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия» варианти ниҳоии хусусияти субъектҳои ҳокимияти иҷроия **«мақомоти иҷроияи ба амал барорандаи идоракунии давлатӣ»** пешниҳод гардидааст².

Дар хизмати давлатӣ муносибати идоракунии давлатӣ ва ҳокимияти иҷроия хусусияти актуалӣ пайдо мекунад. Пеш истилоҳи идоракунии давлатӣ бо фаъолияти иҷроия - амрдиҳӣ бе гуфтугӯ як доништа мешуданд, айни ҳол истилоҳи фаъолияти иҷроиявӣ - амрдиҳӣ аҳамияти умумии худро гум карда, аз забони санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бароварда шуд.

Ҳамин тариқ, ҳам дар институти идоракунии давлатӣ ва ҳам институти ҳокимияти иҷроия «иҷрокунӣ» ҳамчун решаи ягона боқӣ мемонад.

Қайд карда мешавад, ки ҳокимияти иҷроия категорияи сиёсӣ - ҳуқуқӣ буда, идоракунии давлатӣ категорияи ташкилӣ - ҳуқуқӣ мебошад, аммо новобаста аз ин, онҳо ба мавҷудият ҳуқуқ доранд. **Идоракунии давлатӣ** воқеият аст, ки бе он механизми **давлатӣ-ҳокимиятӣ** вучуд дошта наметавонад¹.

Ҳамин тариқ, идоракунии давлатӣ аз рӯи таъиноти худ фаъолияти давлатӣ мебошад, ки дар доираи он амалан ҳокимияти давлатӣ амалӣ карда мешавад.

Қайд карда мешавад, «ки истилоҳи «идоракунии давлатӣ» нисбати истилоҳи «ҳокимияти иҷроия» васеъ ме-

²Собрание законодательства Российской Федерации. 1997, № 12. С.1419.

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало». 1997. С.16.

бошад. Ҳокимияти иҷроия аз идоракунии давлатӣ ҳосил шуда, ҳаҷм ва хусусияти ваколати давлатӣ - ҳокимиятӣ дар раванди татбиқи фаъолияти давлатӣ - идоракунии муайян карда мешавад. Аз тарафи дигар идоракунии давлатӣ ин ҳамон намуди фаъолият аст, ки барои татбиқи амалии ҳокимияти иҷроия равона карда шудааст. Ҳокимияти иҷроия моҳиятан мазмуни фаъолиятро оид ба идоракунии давлатӣ ташкил дода, пеш аз ҳама самти функционалии (иҷроиявӣ) онро ифода мекунад»¹.

Ҳамин тариқ, *идоракунии давлатӣ* синоними *фаъолияти давлатӣ - идоракунии* дар мазмуни васеъ ва шакли татбиқи амалии *ҳокимияти иҷроия* дар мазмуни худ он арзёбӣ мебардад.

Фаъолияти давлатӣ - идоракунии ин амалкунии *субъектони ҳокимияти иҷроия ва дигар звеноҳои идоракунии давлатӣ* оид ба татбиқи вазифа ва функсияҳои онҳо мебошад.

Мақомоти идоракунии давлатӣ субъекти ҳокимияти иҷроия ва дигар звеноҳо мебошанд, ки дар ин ё он ҳаҷм фаъолияти давлатӣ - идоракуниро ба амал мебароранд.

Пас, чойи асосиро дар фаъолияти давлатӣ - идоракунии, ки мақомоти давлатӣ (*на ташкилот, корхона ва муассисаҳои давлатии бо ташаббуси мақомоти давлатӣ таъсисдодашуда*) дар вақти амалӣ намудани ҳокимияти иҷроия, қонунгузорӣ ва судӣ асоси фаъолияти худ қарор медиҳанд, чӣ ташкил медиҳад ва хусусияти он аз чӣ иборат аст? Инҳо иборатанд аст:

-таҳия ва татбиқи сиёсат, ки дар барномаҳои умумидавлатӣ ва хусусияти маҳаллӣ дошта (ғайридавлатигардонӣ, инвеститсионӣ, манзилӣ ва ғ.) ифода меёбанд;

-муқаррар намудан ва самаранок дар амал татбиқ намудани асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии ҳаёти ҳочагӣ (масалан, танзими ҳуқуқии соҳибкорӣ, ҳифзи ҳуқуқҳои соҳибмулк,

¹ дар ҳамин ҷо.С.17.

ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон, пешгирии монополизм ва рақобати носолим ва ғ.д.);

- идоракунии корхонаҳо ва муассисаҳои бахши давлатӣ;

- ҳамоҳангсозии амалкунии бахши сохтори маъмурӣ – сиёсӣ, иҷтимоӣ - фарҳангӣ ва хоҷагии халқ;

- таъмини татбиқи ҳуқуқ (ҳифзи онҳо) ва ўҳдадориҳои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ дар соҳаи идоракунии давлатӣ;

- контроли давлатӣ ва назорат аз болои соҳаи идорашаванда ва танзимшаванда.

Моҳиятан ин функсияҳои асосии ҳокимияти иҷроия, яъне самтҳои пешбари фаъолияти давлатӣ - идоракунии мебошанд. Дар онҳо афзалиятҳои бевоситаи манфиатҳои оммавӣ дар соҳаи идоракунии давлатӣ ифодаи худро меёбанд¹.

Дар дарк ва фаҳмиши фалсафии хизмати давлатӣ ду истилоҳ ё зухурот ба монанди **фаъолияти давлатӣ - идоракунии ва мақомоти давлатӣ нақши арзанда доранд**.

Хусусиятҳои сифати асосии фаъолияти давлатӣ - идоракунии ё худ ҳокимияти иҷроияро, ки бе онҳо хизмати давлатӣ вучуд дошта наметавонад, мавриди таҳлил қарор додем.

Пас мақомоти давлатӣ чист ва нақши он дар фаҳмиши хизмати давлатӣ дар чӣ ифода меёбад?

Дар банди «а» қисми якуми мод. 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» мақомоти давлатӣ чунин арзёбӣ мегардад:

«мақоми давлатӣ - қисми таркибии бо қонун ташкилфтои дастгоҳи давлатӣ буда, мувофиқи вазифаҳои хизматиаш ба вай салоҳият ва сохтори аз он бармеомадагӣ вогузор гардида, ваколатҳои давлатию ҳокимиятиро дар шаклҳои ташкилию ҳуқуқии ба худ хос иҷро менамояд».

Мақомоти давлатӣ, ки предмети танзими ҳуқуқи маъмурӣ ва хизмати давлатӣ ба шумор меравад, пеш аз ҳама мақомоти ҳокимияти иҷроия мебошанд.

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало». 1997. С.21.

Дигар мақомоти давлатӣ, аз кабили Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Дастгоҳи Маҷлиси миллӣ ва Дастгоҳи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дастгоҳҳои судҳо ва ғайраҳо, ки ба хизмати давлатӣ дохил мешаванд, барои ба амал баровардани салоҳияти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ваколати аъзои Маҷлиси миллӣ, вакили Маҷлиси намояндагон ва салоҳияти судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон салоҳият ва сохтори муайян, инчунин ваколатҳои давлатию ҳокимиятӣ доранд ва онро дар шаклҳои ташкилию ҳуқуқии ба худ хос иҷро менамоянд. Ин дастгоҳҳо агар ваколати давлатию ҳокимиятӣ надошта бошанд, имконияти амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ зери шубҳа қарор мегирад.

Ваколати давлатию ҳокимиятии Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳия, қабул, татбиқ, назорат ва иҷрои саривақтии амру фармонҳо, супоришу дастурҳои (ирода) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар амалҳои қонуни он ифодаи худро меёбад. Дар ин ҷо хизматрасонии ташкилӣ, ҳуқуқӣ, молиявӣ, иттилоотӣ ва дигарҳо аз доираи соф хизматрасонӣ баромада, **хусусияти ваколати давлатию ҳокимиятиро** касб менамояд.

Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия дохил нест, аммо дар танзим ва фаъолияти мӯътадили на танҳо мақомоти иҷроия, балки мақомоти қонунгузорию судӣ нақши муҳим дорад. Дар баробари функсияҳои меъёрҷодкунӣ, тафтишӣ, контрол, назорат ва маъмури аз тарафи Дастгоҳ амалӣ намудани функсияи ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти марказӣ аз як тараф ва мақомоти марказию маҳаллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз дигар тараф аҳамияти хоса дорад.

Пас аз нуктаи назари ҳуқуқи маъмури мақомоти ҳокимияти иҷроия чист?

«Зери мақомоти ҳокимияти иҷроия ҳамчун шоҳаи ҳокимияти давлатӣ муассисаи сиёсие фаҳмида мешавад, ки барои иштирок ва амалӣ намудани функсияи ин ҳокимият ташкил шуда, барои ин мақсад ба онҳо ваколати хусусияти давлатӣ -

ҳокимиятӣ дода шудааст. Мақомоти ҳокимияти иҷроия муассисаи мустақил буда:

а) *аз ҷиҳати ташкилӣ* ба ҳайати ягон ҳел дигар ташкилот дохил намешавад ва воҳиди сохтори он нест;

б) *аз ҷиҳати функционалӣ* таъиноти асосии он ба амал баровардани фаъолияти идоракунии, иҷроиявӣ - амрдихӣ оид ба роҳбарии соҳаҳои маъмурӣ - сиёсӣ, иҷтимоӣ, маданӣ, ҳоҷагӣ дар асоси соҳаи функцияи барои ӯ муқарраркардашуда мебошад;

в) *аз ҷиҳати ҳуқуқӣ* ин мақом салоҳияти дар санадҳои ҳуқуқӣ мустақамшудаи худро дорад, ки аз салоҳияти ягон мақоми дигар вобастагӣ надорад¹.

Мақомоти ҳокимияти иҷроия, инчунин мақомоти идоракунии давлатӣ буда, фаъолияти давлатӣ - идоракунии давлатиро бо мазмун ва усули ба ҳос амалӣ менамоянд.

Мақомоти ҳокимияти иҷроия бо табиати давлатии худ аз мақомоти иҷроияи мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва бо таъиноти функционалӣ аз мақомоти дигар шоҳаҳои ҳокимияти давлатӣ, инчунин аз ташкилот (*корхонаҳои давлатӣ ва муассисаҳо*), ки худ субъекти идоракунии нестанд фарқ мекунанд².

Хизмати давлатӣ умуман дар ду мазмун, мазмуни васеъ ва мазмуни маҳдуд фаҳмида мешавад.

Дар мазмуни васеъ мафҳуми хизмати давлатӣ одамонеро, ки дар мақомоти давлатии марказӣ, маҳаллӣ, мақомоти худидораи маҳаллӣ ва дигар муассисаҳо новобаста аз характери фаъолияти онҳо (ба ғайр аз шахсони дар бахши хусусӣ коркунанда) кор мекунанд, дар бар мегирад.

Дар мазмуни маҳдуд он танҳо ҳайати дастгоҳҳои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти марказӣ, маҳаллӣ ва худидоракунии маҳаллиро дар бар мегирад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мазмуни маҳдуд истифода шудани хизмати давлатӣ аз талаботи мод. 5 Қонуни

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М.: Зерцало, 1997. С.128.

² дар ҳамон ҷо. С.128.

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» бармеояд, ки дар он танҳо мақомоти давлатӣ пешбинӣ шудаанд:

«Амали ин қонун нисбати шахсоне татбиқ мегардад, ки мансаби давлатии хизмати давлатиро дар мақомоти зерин ишғол менамоянд:

1) кумитаҳо, комиссияҳо ва дастгоҳҳои Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

3) дастгоҳҳои судҳо ва мақомоти прокуратура;

4) мақомоти давлатӣ, ки бевосита ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ ва ҳисоботдиҳанда мебошанд;

5) вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ;

6) мақомоти давлатие, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис менамояд;

7) ташкилотҳои тобеи вазоратҳо ва кумитаҳои давлатӣ, ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудаанд;

8) мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ва воҳидҳои сохтории онҳо, дастгоҳҳои раисони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳрҳо ва ноҳияҳо;

9) дастгоҳҳои мақомоти худидораи шаҳрак ва деҳа (ҷамоатҳо)».

Чуноне дида мешавад, ин ҷо номгӯи мақомоти давлатӣ ё номгӯи мақомоти ҳокимияти иҷроия пешбинӣ шуда, ягон корхона ва муассисаи давлатӣ, марказҳо ва ғ. вучуд надорад.

Дар дигар давлатҳои узви ИДМ, аз ҷумла Федератсияи Россия, ҷумҳуриҳои Қазоқистон ва Қирғизистон низ хизмати давлатӣ дар мазмуни маҳдуд истифода, амалӣ ва инкишоф меёбад.

Масалан, мувофиқи мод. 1 Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» мақомоти давлатӣ ташкилоте мебошад, ки дар асоси доимӣ тибқи Конститутсияи Қирғизистон, қонунҳои конститусионӣ ва қонунҳои

Ҷумҳурии Қирғизистон, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон таъсис дода шуда, ваколатдоранд, ки функцияи қонунгузорӣ, иҷроия ва судии ҳокимияти давлатӣ, инчунин Маъмурияти Президенти Ҷумҳурии Қирғизистонро амалӣ намоянд, қарорҳои барои иҷро ҳатмӣ қабул ва иҷрои онҳоро таъмин карда, аз ҳисоби буҷети давлатӣ мабағгузорӣ карда мешаванд¹.

Ин мафҳум шаҳодати гуфтаҳои болоанд, ки мақомоти давлатӣ асосан мақомоти ҳокимияти иҷроия буда, ҳокимияти давлатиро амалӣ менамоянд, қарорҳои қабулкардаи онҳо барои иҷро ҳатмӣ мебошад ва иҷрои онҳоро таъмин карда метавонанд.

Дар мазмуни маҳдуд фаҳмидани хизмати давлатӣ ва татбиқ намудани он дар мод. 3 Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» чунин танзим карда шудааст:

« Амали Қонуни мазкур:

...нисбати хизматчиёни дар мақомот, муассисаҳо, корхонаҳо ва ташкилоти тобеи мақомоти давлатӣ банд, татбиқкунандаи фаъолияти илмӣ - тадқиқотӣ, эҷодӣ, омӯзгорӣ, тиббӣ - солимгардонӣ ва дигар фаъолият оид ба хизматрасонии аҳоли, ки ба функцияҳои иҷроиявӣ - амрдиҳии давлат алоқаманд нестанд, аз ҷумла нисбати роҳбарони чунин муассисаҳо ва ташкилот татбиқ намегардад»¹.

Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи фаъолияти худ, тибқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» амалан татбиқи маҳдуди хизмати давлатиро таъмин карда тавонист.

Аммо новобаста аз ин, дарҳости ташкилоту муассисаҳо ва корхонаҳои давлатӣ дар ҳусуси ба Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани кормандо-

¹Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон "Дар бораи хизмати давлатӣ" аз 11 августи соли 2004, № 114. Газета «Эркинто» аз 24 августи соли 2004, № 71 - 72.

¹ дар ҳамин ҷо.С.2

ни онҳо то имрӯз кам нагардид. Охирин чунин мурочиатҳо, мурочиатҳои Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муассисаи давлатии телевизиони «Сафина», Агентии миллии - иттилоотии Тоҷикистон «Ховар», Маркази ташхизи судӣ - криминалистии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, муассисаҳои давлатии назди Кумитаи давлатии ҳифзи табиат ва ҳоҷагии ҷангал ва ғайраҳо ба шумор мераванд, ки боиси бо ташаббуси Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани миззи мудаввар дар мавзӯи «Амали Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ»» гардид, ки дар он олимон, ҳуқуқшиносон ва намоёндагони дигар ташкилоту муассисаҳо иштирок доштанд.

Дар ин мизи мудаввар, ки рӯзи 30 июни соли 2006 баргузор гардид, бори дигар омилҳои асосии ба хизмати давлатӣ дохил кардани мақомоти давлатӣ - фаъолияти давлатӣ - идоракунӣ, ваколати давлатӣ - ҳокимиятӣ ва умуман функцияи идоракунӣ доштани мақомоти давлатӣ таъкид гардид, ки аз тарафи аксари иштирокчиёни мизи мудаввар дастгирӣ ёфт.

Статуси хизматчиӣ давлатӣ ва субъекти муносибатҳои давлатӣ - хизмати ро шахсе, ки ба хизмати давлатӣ дохил мешавад, ба даст меорад. Хусусияти ин муносибатҳо дар он аст, ки онҳо дар шахси мақомоти давлатӣ миёни давлат ва хизматчиёни давлатӣ, ки фаъолияти хизмати ро ба сифати субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ - ҳокимиятӣ ба амал мебароранд, ба вучуд меоянд.

Муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ, ки аз тарафи меъёрҳои ҳуқуқи маъмури танзим мешаванд, намуди муносибатҳои ҳуқуқи маъмури мебошанд. Ин муносибатҳо дар асоси **қарори яктарафаи мақомоти давлатӣ** (шахсони мансабдор) ба вучуд меоянд, ки:

якум, ба хизмати давлатӣ дохил шудани шахрвандро аз ҷиҳати ҳуқуқи мустаҳкам мекунанд;

дуом, асоси аз тарафи онҳо иҷро гаштани ӯҳдадориҳои мансабӣ аз рӯи мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ мегарданд;

сеюм, лаҳзаи ба вучуд омадани ӯҳдадориҳои онҳоро дар назди давлат, инчунин ҳуқуқҳои хизматӣ ва шахсии онҳоро муайян мекунад.

Ҳолати ҳуқуқи мақомоти давлатӣ ё мақомоти ҳокимияти иҷроия, ки дар муносибатҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ ва муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ мавқеи марказӣ доранд (синоним мебошанд) то андозае равшан гардид ва дар ин замина муайян намудани мавқеи корхонаю муассисаҳо ҳамчун намудҳои ташкилот ва муносибати онҳо ба хизмати давлатӣ аз аҳамият ҳолӣ нест.

Корхона ва муассиса - навъи ташкилот буда, дар фарқият аз мақомоти ҳокимияти иҷроия на роҳбарӣ, балки функцияи иқтисодӣ, иҷтимоӣ - фарҳангӣ ва функцияҳои дигарро бо мақсади қаноатбахш намудани талаботи моддӣ, рӯҳӣ ва дигари шаҳрвандон, ҷомеа ва давлат ба амал мебарорад. Ба ин сифат онҳо ваколати ҳуқуқӣ - ҳокимиятӣ надоранд.

Корхона субъекти мустақили хоҷагидорӣ, ташкилоти тижоратӣ мебошад. Вай ба истехсоли маҳсулот, иҷрои кор ва хизматрасонӣ машғул аст ва ба низоми хизмати давлатӣ дохил намешавад.

Муассиса ташкилоти ғайритижоратӣ буда, функцияи хизматрасонии иҷтимоӣ, фарҳангӣ, тарбиявӣ, таълимӣ ва тадқиқотӣ дошта, арзишҳои иҷтимоӣ ва хусусияти ғайриистехсолӣ меофаранд (муассисаҳои тандурустӣ, маориф, фарҳанг, тадқиқотӣ ва ғайраҳо).

Дар мод. 132 Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон вазъи ҳуқуқи муассиса чунин арзёбӣ гардидааст:

«Ташкилоте, ки молик барои амалӣ гардонидани вазифаҳои идоракунӣ, фарҳангӣ ва ё вазифаҳои дигари дорои

хусусияти ғайритичоратӣ таъсис дода, онро пурра ё қисман маблағгузорӣ мекунад»¹.

Ҳамин тариқ, агар мақомоти давлатӣ объекти омӯзиши муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ (муносибатҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ) бошад, пас корхонаю муассисаҳои давлатӣ объекти бевоситаи танзими Кодекси граждани, Қонун дар бораи корхонаҳо ва Қонун дар бораи корхонаҳои давлатӣ ва ғайра маҳсуб меёбанд.

Ин масъала бебаҳс дар банди 7 мод.124 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон танзими худро ёфтааст: «Мавқеи ҳуқуқии корхонаҳои давлатии воҳид бо ҳамин Кодекс ва қонун дар бораи корхонаҳои давлатӣ муайян карда мешавад»².

Мувофиқи банди 6 мод. 15 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон «ташкilot - шахси ҳуқуқӣ: корхона, муассиса, ташкilot сарфи назар аз шакли моликият ва фаъолияти хоҷагидорӣ»³ мебошад, ки ба Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ аст.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» амали Қонун ба таври зарурӣ танзими худро ёфт. Дар баробари мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ, ки амали Қонуни хизмати давлатӣ нисбати онҳо татбиқ намегардад, муассиса ва дигар ташкilot низ номбар карда шудаанд. Ин масъала дар қисми 3 мод. 6 лоиҳаи Қонун чунин ифода ёфтааст:

«Амали Қонуни мазкур нисбат ба шахсони мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатиро ишғолнамуда ва кормандони ташкilotу муассисаҳои зерини давлатӣ татбиқ намегардад:

- Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

¹ Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҷилди II. Душанбе - 2003. С.71

² Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Соли 1999. № 6, моддаи 153; с.2001, № 7, моддаи 508; с.2002, қисми 1, моддаи 170.

³Худоёров Б.Т., Шонасриддинов Н., Мукумова С.А. Тафсири Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе - 2004. С.42.

-узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-раис, муовинони раис, судяҳои Суди конституционӣ, Суди Олӣ, Суди Олии иқтисодӣ, Суди ҳарбӣ, Суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия, Суди иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои иқтисодии вилоят ва шаҳри Душанбе;

-кормандони муассисаҳои илмӣ, илмӣ - тадқиқотӣ, муассисаҳои таълимӣ, институтҳои лоиҳакашӣ;

-кормандони муассисаҳои хизматрасонӣ, фарҳангӣ, иттилоотӣ, тиббӣ, табобатӣ - солимгардонӣ, варзишӣ;

-кормандони иттиҳодияҳои истеҳсолӣ, корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва корхонаҳои давлатӣ, хоҷагиҳои давлатӣ;

-ҳайати техникӣ ва хизматрасони мақомоти давлатӣ;

-кормандони дигар сохторҳои давлатие, ки дар қисми якуми ҳамин моддаи Қонуни мазкур номбар нашудаанд»¹.

Дар амалияи идоракунии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳое ба вуҷуд меоянд, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзими ҳуқуқи худро ба таври дахлдор наёфтаанд. Онҳо муносибати ҷиддиро меҷӯянд. Сухан аз он меравад, ки мақомоти давлатӣ барои ба амал баровардани самтҳои алоҳидаи фаъолият ва салоҳияти идоракунии давлатӣ муассисаҳои ташкил ва дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд мегиранд, ки онҳо бо фаъолият ва вазифаи идоракунӣ шаклан мақомоти давлатиро мемонанд.

Шояд қонунгузор ҳамин ҳел муассисаҳоро дар назар гирифта, дар мод. 132 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон «аз тарафи молик, инчунин барои иҷрои вазифаҳои идоракунӣ таъсис додани» муассисаҳоро пешбинӣ намуда бошад, ки онҳо моҳиятан функцияи идоракуниро иҷро карда, ба мақомоти давлатии идоракунӣ шабоҳат доранд.

¹Лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 158 аз 21 апрели соли 2006 маъқул доништа шудааст.

Масалан: «Агентии хочагии чангал ва шикор» 9 декабри соли 2004 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун муассисаи давлатӣ ба қайд гирифта шудааст.

Дар банди 3 Низомномаи ин муассиса омадааст, ки:

«Агентӣ *мақоми идоракунандаи хочагии чангал ва шикор* буда, вазифаҳои зеринро амалӣ ва танзим менамояд:

-истифода ва ҳифзи захираҳои чангал, такрористехсолкунии чангалҳо, олами ҳайвонот, наботот;

-инкишофи хочагии шикор ва истифодаи захираҳои шикорӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон *тибқи тартиботи муқарраргардида*;

-инкишофи ҳудудҳои табиӣ махсус муҳофизатшаванда ва нигоҳ доштани гуногуннавьии биологӣ дар захираҳои давлатии чангал;

-муҳофизат, такрористехсолкунӣ, *назорат ва танзими* истифодаи объектҳои олами ҳайвонот ва наботот (*функсияи иҷрокунӣ ва назоратӣ*) ».

Ё ки дар банди 5:

«-*таълими назорат* аз болои барқароркунӣ, такрористехсолкунӣ, муҳофизат ва истифодаи чангал, олами ҳайвонот ва наботот дар ҳудуди захираҳои чангал (*функсияи назоратӣ*);

-таҳияи низомномаҳо оид ба хочагии чангал ва шикор, тавсияҳо ва дастурҳо барои хочагии чангал ва шикор;

-баҳисобгирии захираҳои давлатии чангал, шикору чангалсозӣ, баҳодиҳӣ ба фаъолияти онҳо ва таҳияи манбаи маълумоти хочагиҳои чангалу шикор;

ва ғайра».

«Агентӣ мутобиқи вазифаҳои ба ўҳдадоштаи худ корҳои зеринро амалӣ месозад:

-*таҳияи асноди меъёрии ҳуқуқӣ, тибқи тартиби муқарраргардида* дар соҳаи барқароркунии чангал, истифодаи чангал, муҳофизат ва ҳифзи чангал, ҳамчунин ҳифз ва истифодаи олами ҳайвонот ва наботот, ки ба салоҳияти Агентӣ тааллуқ доранд (*функсияи меъёрҷодкунӣ*);

-роҳбарии фаъолияти хоҷагиҳои ҷангал, ҷангалу шикор, парваришгоҳҳои ҷангал, ҳамчунин дигар муассиса ва корхонаҳо;

-гузаронидани чорабиниҳои барқароркунии ҷангалҳо, корҳои хоҷагии ҷангал ва зиддисӯхтор, буришҳои санитарӣ;

-ҳамкорӣ бо дигар муассисаҳои илмӣ ва ғ.

-ба ҳисобгирии миқдори ҳайвоноти ваҳшӣ ва паррандаҳо дар ҳудуди захираи давлатии ҷангал;

-додани иҷозатномаҳо барои фаъолият оид ба истифодаи захираҳои ҷангал ва шикор (**фаъолияти литсензионӣ**).

Ё ки дар банди 10 омадааст, ки «Сардори Агентӣ дар як вақт ҷонишини сарнозири давлатӣ ва ҷонишинони ӯ - нозирони калони давлатӣ дар ҳудуди захираи давлатии ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд (**ваколати давлатӣ**)»¹.

Дар банди 2.1. боби 2 Оиннома омадааст:

«Вазифаҳои Агентӣ аз инҳо иборат аст:

-татбиқи сиёсати ҷангал ва самтҳои асосии муҳофизат ва ..;
-баланд бардоштани самаранокии хоҷагии ҷангал ва шикор бо роҳи истифода аз тарзу усулҳои пешқадам ва дастовардҳои илмӣ..;

-ташкил ва инкишофи шикор ва дигар навъҳои **туризм...**»

Бояд зикр кард, ки дар тобеияти Агентӣ дар тамоми қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 иттиҳодияи истеҳсолии хоҷагии ҷангал (ВМКБ, вилояти Хатлон ва Сӯғд) ва 40 хоҷагиҳои ҷангал ва ниҳолпарварӣ қарор доранд, ки дар онҳо 961 нафар аз ҳисоби бучет ва 172 нафар дар асоси худмаблағтаъминкунӣ кор мекунанд.

Объекти идоракунии Агентӣ ё структураи он аз баъзе вазорату идораҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз қабилӣ: Кумита оид ба корҳои дин, Кумитаи кор бо ҷаво-

¹ Оинномаи муассисаи давлатии «Агентии хоҷагии ҷангал ва шикор» аз 26 ноябри соли 2004, № 36.

нон, Кумитаи кор бо занон ва оила ва дигар мақомоти давлатӣ калонтар аст.

Тибқи чадвали воҳиди кории муассисаи давлатии «Агентии хоҷагии ҷангал ва шикор», ки бо фармони Раиси Кумитаи давлатии ҳифзи муҳити зист ва хоҷагии ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, дар он ҳамагӣ 38 нафар (8 нафар кормандони техникӣ) кор мекунанд, ки идоракунандагони он 30 нафарро ташкил медиҳанд.

Аз таҳлили фаъолияти Агентӣ бармеояд, ки ин муассиса на ба вазифаҳои хоҷагидорӣ, хизматрасонӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, балки вазифаҳои идоракуниро ба амал мебарорад. Функсияҳои зерини он шаҳодати ин гуфтаҳоианд:

-функсияи иҷрокунии сиёсати давлатии ҷангал ва шикор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (функсияи иҷрокунии);

-функсияи ҳамоҳангсозии фаъолияти дигар мақомоти давлатӣ, ташкилоту муассисаҳо оид ба инкишофи ҷангал (функсияи ҳамоҳангсозӣ);

-функсияи роҳбарӣ ва идоракунии структура ва сохторҳои худ, 43 хоҷагиҳои ҷангал ва ниҳолшинонӣ (функсияи роҳбарикунанда);

-функсияи назоратӣ ва танзимкунанда.

Бояд зикр кард, ки муассиси чунин муассисаҳо асосан мақомоти давлатӣ ё мақомоти ҳокимияти иҷроия мебошанд, ки чунин муассисаҳоро барои ба амал баровардани вазифаҳои идоракунии таъсис медиҳанд.

Чунин муассисаҳо дар фаъолияти маъмурӣ - идоракунии Ҷумҳурии Тоҷикистон кам нестанд ва мақомоти давлатӣ бо сохторҳои худ имконият пайдо мекунанд, ки сиёсати давлатиро дар ин ё он соҳаҳо дар амал татбиқ намоянд.

«Кумитаи давлатӣ салоҳиятҳои ба зиммааш гузоштаро мустақиман ба воситаи сохторҳои худ амалӣ месозад (банди 3)»¹.

¹Низомномаи Кумитаи давлатии ҳифзи муҳити зист ва хоҷагии ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2004, № 70

Айнан ҳамин ҳолатро дар вазъи ҳуқуқии Муассисаи давлатии «Маркази рушди соҳаҳои нафту газ ва ангишти Вазорати энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон» мушоҳида кардан мумкин аст.

Ин Марказ дар асоси Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 207 аз 10 майи соли 2003 таъсис ёфта, фаъолияти он аз ҳисоби маблағгузори корхонаҳои соҳаҳои нафту газ ва ангишт (29 корхонаҳои давлатӣ ва ҷамъиятҳои саҳҳомӣ) пешбинӣ шудааст. Дар шакли муассисаи давлатӣ 10 октябри соли 2003 таҳти рақами 00 - 418 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст.

Бояд зикр кард, ки:

-аз тарафи Марказ дар асоси шартномаҳои дутарафа ба амал баровардани роҳбарии 29 корхонаҳои давлатӣ ва ҷамъиятҳои саҳҳомӣ ба ғайр аз фаъолияти идоракунӣ чизи дигаре нест ва буда наметавонад;

-Марказ ҳамчун сохтори идоракунӣ объекти идоракунӣ (соҳаи нафту газ ва ангишт) ва идорашавандаи худро (29 корхона) дорад, ки чунин сохторро на ҳама мақомоти давлатӣ дорад.

Мақсад ва вазифаҳои оинномавии Марказ аз қабилӣ:

-таҳия намудани лоиҳаи қонунҳо, фармонҳои Президент ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба инкишофи соҳаи нафту газ ва ангишт;

-таҳияи барномаҳои давлатӣ оид ба рушди соҳа..;

-тараққӣ додани соҳаҳои нафту газ, ангишт;

-мусоидат ба афзун гардондани истихроҷи нафту газ, ангишт;

-кор карда баромадани нақшаҳо ва ба нақшагирии дурнамои корҳои геологӣ ҷустуҷӯӣ, оид ба афзунгардондан;

ва ғайра фаъолият бевосита функсияи мақомоти давлатиро мемонад.

Марказ амалан ба татбиқи сиёсати ягонаи давлатӣ дар соҳаи рушди нафту газ ва ангишт сару қор дорад¹.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазорат ва дигар мақомоти марказӣ дар вақти таъсиси сохторҳои ҷумҳуриявӣ бояд вобаста ба ҳаҷм ва доираи салоҳият вазъи ҳуқуқӣ ва сатҳи ташкилию ҳуқуқии онро аниқ муайян намоянд. Кӯшиш кардан зарур аст, ки вазъи ҳуқуқӣ ва сатҳи ташкилию ҳуқуқии сохторҳои, ки аз тарафи мақомоти давлатӣ (муассис) таъсис дода мешаванд, бо доираи салоҳият, вазифаҳо, ҳаҷм ва муҳимияти фаъолияти онҳо дар низоми умумии идоракунии давлатӣ ва низоми идоракунии мақомоти давлатӣ мувофиқат намоянд.

Аммо ин ҳолатро нисбати баъзе аз сохторҳои давлатӣ аз қабилӣ: Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии миллии - иттилоотии Тоҷикистон «Ховар», муассисаи давлатии «Телевизиони Сафина», Маркази ташхизи судӣ - криминалистии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар муассисаҳою марказҳо гуфтан мумкин нест.

Масалан, тибқи банди 1 Низомномаи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 1109 аз 18 июли соли 2003 тасдиқ шудааст, «Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон *муассисаи давлатии илмию тадқиқотӣ, иттилоотию таҳлилӣ ва машваратӣ буда*, бевосита ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ мебошад»¹.

Фаъолияти илмию тадқиқотӣ, иттилоотию таҳлилӣ ва машваратиро бе элементҳои дигари ба мақомоти давлатӣ хос (структура ва сохтори идоракунии, шакли ташкилию ҳуқуқӣ) фаъолияти идоракунии давлатӣ номидан нашоад.

¹ Оинномаи муассисаи давлатии «Маркази рушди соҳаҳои нафту газ ва ангишти Вазорати энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон». № 001 - 418 аз 10 октябри соли 2003.
¹ Низомномаи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 1109 аз 18 июли соли 2003.

Инчунин вазифа ва функсияҳои асосии он, ки дар банди 5 Низомномаи он пешбинӣ шудаанд (таҳлил, пешгӯӣ, таҳия ва тадқиқоти проблема, ташкил ва гузаронидани корҳои илмӣ - тадқиқотӣ, ташхиси барномаҳо ва омӯзиши васеи афкори ҷамъиятӣ) фаъолияти идоракунии набуда, Маркази стратегӣ ваколати давлатию ҳокимиятӣ надорад.

Масалан, дар банди 9 боби III Низомнома, ки «*идоракунии*» номгузорӣ шудааст, аз ҷӣ иборат будани моҳияти идоракунии Марказ баръало кушода шудааст:

«9. Барои баррасии масъалаҳои ҷорӣ фаъолияти *илмию истеҳсолӣ ва хоҷагии* Маркази тадқиқоти стратегӣ, Дирексияи Марказ созмон дода мешавад, ки онро Директор роҳбарӣ мекунад».

Чуноне ки дида мешавад, ин идоракунии давлатӣ набуда, идоракунии Марказ ё фаъолияти коллективи меҳнатӣ мебошад.

Чизи дигаре, ки тибқи қонунгузорӣ мақомоти давлатӣ наметавонад чунин амал дошта бошад, ин муҳолифати банди 16 Низомномаи Марказ ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва дигар қонунҳои соҳавии хизмати давлатӣ мебошад:

«Марказ метавонад ба иттиҳодияҳо ва ассотсиатсияҳои гуногун ва дигар иттиҳодияҳои илмӣ, илмию истеҳсолӣ дохил шавад, бо дигар марказҳо ва институтҳои хориҷӣ бевоқифа алоқаҳои илмӣ ба роҳ монанд...» Ин муқаррарот нисбати *муассисаҳои давлатии илмию тадқиқотӣ, иттилоотию таҳлилӣ ва машваратӣ*, аз ҷумла Маркази стратегӣ мантиқан дуруст аст ва фаъолияти зарурӣ ва ногузирӣ он ба ҳисоб меравад. Аммо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва дигар қонунҳои соҳавии хизмати давлатӣ маҳдудиятҳои муқаррар гардидаанд, ки на танҳо мақомоти давлатӣ, ҳатто хизматчиёни давлатии онҳо ҳуқуқи вайрон кардани онҳоро надоранд. Масалан, хизматчиёни давлатӣ на танҳо ҳуқуқи ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ассотсиатсияҳо ва ғ. (ба ғайр аз иттифоқи касаба ва дигар

ташкилотҳои намоёндагии кормандон) дохил шудан надоранд, балки ҳуқуқ надоранд, ки супоришу дастурҳои онҳоро иҷро кунанд ё вазифаи хизмати худро ба манфиати онҳо истифода баранд.

Ин ва дигар масъалаҳо омилҳои мебошанд, ки воқеан ва объективан имкон намедиханд, ки Маркази стратегӣ ба Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шавад.

Айнан ҳамин ҳолатро нисбати Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муассиси он Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ва дигар Донишкадаҳои тақмили ихтисоси соҳавии мақомоти давлатӣ гуфтан мумкин аст.

Масалан, дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 926 аз 9 октябри соли 2002 «Дар бораи таъсиси Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» омадааст, ки:

«Муқаррар карда шавад, ки вазифаҳои асосии Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, инчунин фаъолияти таълимию методӣ, илмӣ, иттилоотию таҳлилии соҳаи хизмати давлатӣ мебошад»¹.

Ин Донишкада ҳамчун муассисаи илмӣ, илмӣ - тадқиқотӣ, таҳлилӣ ва машваратӣ мақоми давлатӣ идоракунӣ набуда, кормандони онҳо ба хизматчиёни давлатӣ дохил нестанд. Чи хеле, ки музди меҳнати кормандони Маркази стратегӣ ба музди меҳнати кормандони Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баробар карда шудааст, музди меҳнати кормандони Донишкадаи тақмили ихтисос ба музди меҳнат ва дигар кафолатҳои иҷтимоии кормандони Раёсат баробар карда шудааст. Аммо ин ҳолат мазмуни онро надорад, ки муассисаҳои илмӣ - тадқиқотӣ ва машваратӣ, ки

¹Китоби рӯйнимизии хизматчиёни давлатӣ. Душанбе - 2004.С.80

дар назди ин ё он мақоми давлатӣ таъсис меёбанд ва музди меҳнаташон ба кормандони ин мақом баробар шудааст, хизматчиёни давлатӣ ба ҳисоб мераванд.

Аз ин рӯ, дар фаъолияти давлатӣ - идоракунӣ:

-аз тарафи мақомоти олии давлатӣ (Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон); мақомоти дигари марказии ҳокимияти иҷроия (вазорат, кумитаи давлатӣ ва ғ.) ташкил шудани ин ё он муассисаи давлатӣ, марказҳо ва ғ. ба онҳо хусусияти мақомоти давлатӣ ва барои ба системаи хизмати давлатӣ дохил шудан ягон афзалият намендидад;

-ягона чизе, ки барои ба системаи хизмати давлатӣ дохил намудани сохторҳои мақомоти давлатӣ ва баъзе аз муассисаҳои давлатӣ асос мешавад ин пеш аз ҳама функция, вазифа ва салоҳияти идоракунӣ ва ваколати давлатию ҳокимиятӣ доштани ин ё он сохтор аст. Ин меъёрро дигар ягон меъёр иваз карда наметавонад.

Ин таҳлил ба Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар» низ дахл дорад.

Агентӣ тибқи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ ҳамчун «мақоми марказии давлатии иттилоотӣ» таъсис дода шудааст.

Дар бораи он, ки истилоҳи «мақоми марказии давлатии иттилоотӣ» баҳснок аст, баҳс намекунем, чунки ин истилоҳ ба лексикони ҳуқуқӣ ворид гаштаю айни ҳол арзи вучуд дорад.

Дуоим, новобаста дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон будани Агентӣ, онро ба системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (фасли 5. Идораҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (кумитаҳо, агентӣ, сарраёсат, саридораҳо, Фонди хифзи иҷтимоӣ, де-

¹Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 184 аз 30 апрели соли 2004 «Масъалаҳои Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар».

партаментҳо)¹ ва ба боби 11 Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил кардан мантиқан дуруст намеояд, чунки дар ин санадҳо мақомоти ҳокимияти иҷроияе номбар шудаанд, ки тибқи салоҳияти худ сиёсати давлатиро дар ин ё он соҳаи фаъолияти давлатӣ ба амал мебароранд, яъне фаъолияти давлатӣ - идоракунии доранд.

Сеюм аз худи банди 2 Низомномаи Агентӣ² бармеояд, ки: «Агентӣ мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо, фармонҳо ва амрҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳо ва фармоишҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ *оид ба воситаҳои ахбори омма*, ки ба онҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамроҳ шудааст ва ҳамин Низомнома фаъолият менамояд».

Аз ин ҷо бармеояд, ки сарчашмаи асосии фаъолияти Агентӣ Қонун дар бораи воситаҳои ахбори омма ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ба воситаҳои ахбори омма алоқаманд ва Низомномаи Агентӣ ба ҳисоб мераванд, ки чунин муқаррарот нисбати фаъолияти Агентӣ мантиқан дуруст мебошад.

Масъалаи муҳим он аст, ки вазифаҳои асосии Агентӣ, ки дар банди 5 ва 6 Низомномаи он пешбинӣ шудаанд, хусусияти соф техникӣ ва эҷодӣ дошта, элементҳои фаъолияти давлатӣ - идоракуниро ифода карда наметавонанд, масалан:

-чамъоварии иттилоот ва паҳн кардани он ба воситаи ахбори оммаи ҷумҳурӣ ва хориҷӣ;

-доштани ҳуқуқи эксклюзивии чамъоварӣ ва паҳн кардани иттилоот ва санадҳои расмӣ;

¹ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 853 аз 4 июли соли 2002 «Дар бораи системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон».

² Низомномаи Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 184 аз 30 апрели соли 2004 тасдиқ шудааст.

-чамъоварӣ ва интишори воқеию ҳамаҷонибаи рӯй-додҳои ҷумҳурӣ;

-ҳуқуқи муаллифӣ доштан ва дар зери маводи худ навиштани номи Агентӣ ва муҳбирони худ;

-аз тарафи Агентӣ дар асоси қарордод додани иттилоот ба дигар воситаҳои ахбори оммаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-чамъ овардани иттилоот ва интишор намудани онҳо бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ, узбекӣ ва англисӣ;

-дар ҷумҳурӣ ва берун аз он нашр ва интишор намудани бюллетен, рӯзнома, маҷала, китоб ва ғайраҳо;

-дар ҷумҳурӣ ва берун аз он таъсис, азнавташкил ва барҳам додани шӯъбаҳо ва бунгоҳҳои хабарнигорӣ ва дигар воҳидҳо;

-ба амал баровардани робитаҳои байналмилалӣ, бастанани созишномаҳо, омӯзиши таҷрибаи агентҳои иттилоотии кишварҳои дигар ва ғ.

Агентӣ ҳамчун мақоми марказии давлатии иттилоотӣ аз бучети ҷумҳурӣ ва дигар манбаъҳо маблағгузоришаванда боқӣ мемонад. Барои ба Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани он асос вучуд надорад.

Аз тарафи дигар ҳама гуна ғаёлияти эҷодӣ озод буда, набояд зерин таъсири яктарафагии ҳуқуқи маъмурӣ ва хизмати давлатӣ, инчунин принсипи «тобеъ ва ҳисоботдиханда будани хизматчи давлатӣ» қарор дошта бошад. Чунин принсип ва муқаррароти ғаёлияти маъмурӣ ва хизмати давлатӣ барои пешбурди ғаёлияти кормандони эҷодӣ, аллахусус рӯзноманигорони Агентӣ мувофиқ нест.

Тамоми намуди ҳайати эҷодӣ, аз ҷумла рӯзноманигори воситаи ахбори омма ва телевизиону радиои давлатӣ низ, хизматчи давлатӣ буда наметавонад, чунки ғаёлияти озоди эҷодӣ ва яктарафагии ҳуқуқи маъмурӣ ва хизмати

давлатӣ, инчунин принсипи «тобеъ ва хисоботдиҳанда будани хизматчии давлатӣ» ба ҳам зид буда, мувофиқ буда наметавонанд. Принсипҳои фаъолияти эҷодӣ аз принсипҳои ташкили хизмати давлатӣ ба куллі фарқ доранд.

Ба низоми хизмати давлатӣ дохил кардани ин ё он муассиса ва ба Феҳристи мансабҳои давлатӣ дохил кардани ҳайати идорақунандаи онҳо пеш аз ҳама аз муносибати ҷиддӣ ва воқеъбинонаи Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вобастагии калон дорад. Дар ин чода ба Раёсати хизмати давлатӣ зарур аст, ки:

-экспертизаи ҳуқуқии тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии (қонунҳо, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, низомномаҳо, оинномаҳо ва ғ.) ба таъсиси муассисаи дахлдор алоқамандро гузаронад;

-аз рӯи санадҳои таъсисии мақомоти давлатӣ (вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва ғ.) салоҳияти ин муассисаро дар доираи салоҳияти умумии дастгоҳи давлатӣ, аз ҷумла мақомоти давлатӣ (муассис) пайдо, муайян ва ҷудо намояд;

-аз ин санадҳо фаъолияти идорақунии давлатӣ (функсияи идорақунӣ) ва ваколати давлатию ҳокимиятӣ, инчунин структура ва сохтори идорақунӣ, объекти идорашавандаро кашф намояд;

-мазмун, табиат ва моҳияти фаъолияти субъектҳои идорақунии муассиса ва сатҳи ташкилию ҳуқуқии онҳоро муайян намуда, ҳуҷҷати зарурии худро дар ҳусуси ба низоми хизмати давлатӣ дохил шудан ё нашудани он таҳия ва пешниҳод намояд;

-дар бораи ба Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил кардани муассисаи мазкур ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақлиф пешниҳод намояд.

- зимни таъсис, азнавташкилкунӣ, якҷояқунии мақоми давлатӣ, идора, муассиса, марказ ва дигар сохтори давлатӣ

оид ба аниқ муайян намудани доираи фаъолият, вазифаҳо, салоҳияти идоракунии онҳо ҳулосаи дахлдори илмии хурро пешниҳод намуда, сатҳи ташкилию ҳуқуқии онҳоро дар доираи дастгоҳи давлатӣ ва системаи мақомоти давлатӣ муайян намояд.

Ҳамин тариқ, «фаъолияти касбӣ дар муассисаҳои давлатӣ, ки функцияҳои ҳокимиятӣ надоранд, хизмати давлатӣ ба ҳисоб намеравад»¹.

Ин аст роҳи объективии ҳалли муносибати муассисаҳои барои амалӣ намудани вазифаи идоракунии таъсисдодашуда ва хизмати давлатӣ.

Барои чуқур фаҳмидан ва кушодани мафҳум ва моҳияти хизмати давлатӣ фикру ақидаҳои мухталифи олимони ин соҳаро мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Баъзе аз олимони онро ҳамчун намуди фаъолияти меҳнатӣ муайян мекунанд, ки дар амалӣ намудани функцияҳои давлат аз тарафи кормандони дастгоҳи давлатӣ, ки дар муассисаҳои давлатӣ мансабҳоро ишғол менамоянд ва аз давлат барои меҳнати худ маош мегиранд, ифода меёбад².

Бархе аз олимони бошанд қайд менамоянд, ки фаъолияти касбии хизматчиёни давлатӣ на ба бевосита иҷро намудани ваколати мақомоти давлатӣ, балки ба таъмини (иттилоотӣ, ташкилӣ, назоратӣ ва ғ.) чунин иҷрокунии алоқа дорад. Аз ин ҷо онҳо хусусият ва тарафҳои фарқкунандаи хизмати давлатиро аз дигар намудҳои ташкилӣ - идоракунии (хизматрасонӣ, иерархӣ, салоҳияти касбӣ) нишон медиҳанд³.

¹ Государственная служба. Учебник/ Под. ред. В.Г.Игнатова. М. - Ростов на Дону. 2004. С.132.

² Государственная служба. Под ред. Оболонского А.В., М.1999.С. 10.

³ Белолипецкий В.К. Профессионализм и профессиональная культура в системе государственной службы. Политико-административная элита и государственной службы в системе властных отношений. Вып.2. Ростов на Дону. 1996; Васютин Ю.С. Профессиональное образование кадров государственной службы и местного самоуправления. Орел.1998; Граждан В.Д. Деятельностная теория управления: Учебное пособие по спецкурсу. М.,1997. и др.

Бояд зикр кард, ки таҳлили илмии моҳият ва мафҳуми хизмати давлатӣ ҳанӯз дар давраи қабули аввалин қонунҳо дар бораи хизмати давлатӣ пайдо шудаанд. Ташаққули қонунгузорӣ дар бораи хизмати давлатӣ бошад ба давраи капиталистӣ ва давраҳои минбаъдаи инкишофи инсоният рост меояд¹. Пешниҳод намудани баъзе аз ин ақида ва мафҳумҳо аз манфиат ҳолӣ нест.

Дар Маҷмӯаи ҷиноятии соли 1895 моҳият ва мафҳуми хизмати давлатӣ чунин ифода карда шудааст: «Дар навбати аввал, хизмат барои фаъолият намудани шахс ваколатро, ки аз сарчашмаи ҳама гуна ҳокимият дар давлат... бармеояд, тақозо мекунад.

...аз ин нуқтаи назар зери мафҳуми хизмати давлатӣ набояд чизеро фаҳмид, ба ғайр аз:

- 1) маҷмӯи ваколат ва ўҳдадориҳои ба он мутобиқ;
- 2) ки ба тартиби идоракунии пешниҳод шудаанд;
- 3) барои ба манфиати идоракунии давлат содир намудан;
- 4) амалҳои муайян;
- 5) тартиби муайян;
- 6) аз дараҷа, ҳадди ваколат ва ҳокимият набаромадан.

Ҳамин тариқ..., хизмат дар ин мазмун ин ваколат барои фаъолияти идоракунии дар асос ва ҳадди қонун мебошад:

Аз тарафи дигар, ин ваколат дар фаъолияти дахлдори шахсон дар тартиби идоракунии ифодаи худро меёбанд. Аз ин нуқтаи назар хизмат ин:

- 1) маҷмӯи амалҳои муайян;
- 2) барои ба манфиатҳои идоракунии давлат содир намудан;
- 3) ба тариқи муайян;

¹ Дёмин А.А Государственная служба. М. 2004.С.5

4) ва аз дарача, ҳадди ваколат ва ҳокимият набаромадан, ё кӯтоҳи гап, хизмат ин фаъолият дар идоракунии давлатӣ дар асос ва ҳадди қонун ба шумор меравад»¹.

110 сол пеш, зери мафҳуми (диспозитсия) хизмати давлатӣ чун имрӯза чунин элементҳои муҳими таркибии он «ваколат ва ўҳдадорихо», «идоракуний», «содир намудан ба манфиати идоракунии давлат», «хизмат ин фаъолият дар идоракунии давлатӣ дар асос ва ҳадди қонун», «аз дарача, ҳадди ваколат ва ҳокимият набаромадан» пешбинӣ шуданд, ки онҳо хусусияти ба мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни давлатии он хосро инъикос мекунанд.

Дар Энциклопедияи Брокгауз ва Ефрон «хизмати давлатӣ муносибати сиёсӣ - ҳуқуқии хизматчӣ бо давлат мебошад, ки ба тобеъият асос ёфта, мазмуни он фаъолияти ҳатмӣ дорад, ки аз номи давлат ба амал баровардашуда, барои татбиқи вазифаҳои муайяни давлатӣ равона карда шудааст»².

Дар Энциклопедияи калони советӣ «хизмати давлатӣ намуди фаъолияти меҳнатӣ арзёбӣ мегардад, ки дар татбиқи амалии функцияи давлат аз тарафи кормандони дастгоҳи давлатӣ, ки бо роҳи интиҳоб, таъин ё бо озмун мансабхоро дар муассисаҳои давлатӣ ишғол намуданд ва аз давлат барои меҳнати худ музд мегиранд, ифода меёбад»³.

Б.М.Лазарёв чунин меҳисобад, ки «хизмати давлатӣ пеш аз ҳама хизмат ба давлат мебошад, яъне бо супориш ва бо музди аз он мегирифта иҷро намудани фаъолияте, ки ба татбиқи вазифа ва функцияҳои давлат... равона карда шудаанд»⁴.

¹ Уголовное уложение: Объяснение к проекту редакционной комиссии: том 8 - СПб., 1895. С. 10.

² Энциклопедия Брокгауза и Эфрона: Том XXX - СПб., 1900 С. 437.

³ Большая Советская Энциклопедия. М., 1972. - том 7., С 155.

⁴ Лазарев Б.М. Государственная служба. М. 1993. С. 7 - 8.

Ба ақидаи Д.Н.Бахрак «хизмати давлатӣ ҳамчун категорияи иҷтимоӣ бо супориши давлат ба таври касбӣ ба амал баровардани фаъолияти ғоиданоки ҷамъиятӣ аз тарафи шахсоне, ки мансабхоро дар ташкилотҳои давлатӣ ишғол менамоянд»,¹ мебошад.

Ю.Н.Стариков бошад чунин меҳисобад, ки «хизмати давлатӣ (мунитсипалӣ) ин хизмати оммавӣ дар мақомоти ҳокимияти сиёсӣ, маҷмӯи институтҳои ҳуқуқӣ мебошад, ки аз меъёрҳои соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ ташкил ёфта, дар худ як қатор зерпадидаҳои дохил менамояд»².

Ба ақидаи Ю.А.Тихомиров «хизмати давлатӣ воситаи махсуси ташкилӣ - ҳуқуқии ташакул ва ташкили қори ҳайати шахсии тамоми дастгоҳи давлатӣ мебошад»³.

Ж.Шевале хизмати давлатиро ҳамчун «воқеияти ҷамъиятӣ ва институтсионалӣ муайян мекунад»⁴.

«Хизмати давлатӣ яке аз падидаҳои марказии ҳуқуқии маъмурий ва то андозае (бо мазмуни васеъ) ҳуқуқии оммавӣ (давлатӣ) мебошад. Хизмати давлатӣ барои расидан ба мақсадҳои умумимиллӣ, ҳамчун механизми зарурии таркибии татбиқи амалии меъёрҳои конституционӣ ва қонунгузорӣ, ба амалбарории функцияи давлат аз тарафи қоромандони дастгоҳи давлатӣ баромад мекунад»⁵.

Дар қонунҳои хизмати давлатии мамлакатҳои гуногун низ мафҳуми хизмати давлатӣ дар шаклҳои гуногун пешниҳод мегардад. Масалан, «хизмати давлатӣ фаъолияти касбие мебошад, ки барои амалӣ намудани вазифаҳо ва функцияҳои ба салоҳияти мақоми давлатӣ гузоштаи қонун-

¹ Бахрак Д.Н. Административное право. М. 1993. С. 102.

² Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации. Воронеж. 1996. С. 9.

³ Служащий Советского государственного аппарата. Под ред. Ю.А.Тихомирова. М.1976. С.16.

⁴ Шевалье Ж. Государственная служба. Пер. с фр. М.1996. С. 5 - 6.

⁵ Государственное и муниципальное управление: Справочник. - М:Магистр.1997. С.26

гузори Чумхурии Арманистон равона карда шудааст» (қ. 3 моддаи 1 Қонуни Чумхурии Арманистон «Дар бораи хизмати шаҳрвандӣ»)¹.

«Хизмати давлатии Федератсияи Россия фаъолияти касбии хизмати шаҳрвандони Федератсияи Россия мебошад, ки барои таъмини иҷрои ваколатҳои:

Федератсияи Россия;

мақомоти федералии ҳокимияти давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ (минбаъд, мақомоти давлатии федералӣ);

субъектҳои Федератсияи Россия;

мақомоти ҳокимияти давлатии субъектҳои Федератсияи Россия;

шахсони мансабҳои муқаррарнамудаи Конститутсияи Федератсияи Россия, қонунҳои федералиро барои иҷрои бевоситаи ваколатҳои мақомоти давлатиро ишғол намуда;

шахсони мансабҳои муқаррарнамудаи Конститутсия, оинномаҳо, қонунҳои субъектҳои Федератсияи Россия барои иҷрои бевоситаи салоҳияти мақомоти давлатии субъектҳои Федератсияи Россияро ишғол намуда»,² равона карда шудаанд (моддаи 1 Қонуни Федералии Федератсияи Россия «Дар бораи системаи хизмати давлатии Федератсияи Россия).

«Хизмати давлатии федералӣ - фаъолияти касбӣ - хизмати шаҳрвандон оид ба таъмини ваколоти Федератсияи Россия, инчунин ваколоти мақомоти федералии давлатӣ ва шахсони мансабҳои давлатии Федератсияи Россияро ишғолкунанда»³ мебошад.

«Хизмати давлатӣ - фаъолияти хизматчиёни давлатӣ дар мақомоти давлатӣ оид ба иҷрои ваколатҳои мансабӣ, ки ба-

¹ Закон Республики Армения «О гражданской службе» от 27 декабря 2001 года, З Р - 272 с внесенными и дополнениями от 03.07.2002... 14.12.2004 г.

² Федеральный закон Российской Федерации от 27 мая 2003 г. № 58 - ФЗ «О системе государственной службе Российской Федерации». Российская газета от 31 мая 2003, № 103 (3217).

³ Ткач Н.А. Комментарий к федеральному закону «О системе государственной службы Российской Федерации». М. Юстицинформ. 2004.С. 3.

рои амалӣ намудани вазифа ва функсияҳои ҳокимияти давлатӣ равона карда шуданд»¹ (б.3 мод.1 Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи хизмати давлатӣ»).

«Хизмати давлатӣ - фаъолияти касбии шахсоне, ки мансабҳои давлатии хизмати давлатиро оид ба таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти давлатӣ ишғол менамоянд» (б.д.мод.1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ»)².

Дар аксари қонунҳои хизмати давлатии субъектҳои Федератсияи Россия хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбии ба таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти давлатии ҷумҳурӣ, кишвар ва вилоят равонакардашуда муаррифӣ карда мешавад.

Масалан, «хизмати давлатӣ - фаъолияти касбӣ оид ба таъмини иҷрои ваколати мақомоти давлатии ҷумҳурӣ мебошад» (б.1.м.1.Қонуни Ҷумҳурии Бурятия «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 12 апрели соли 1994)³.

«Хизмати давлатии вилоятӣ фаъолияти касбии (дар асоси муздноки доимӣ) хизматчиёни давлатии вилоят оид ба таъмини иҷрои ваколати мақомоти давлатии вилоятӣ мебошад» (қ 1. банди 1. м. 51)⁴.

«Зери мафҳуми хизмати давлатӣ фаъолияти касбӣ оид ба таъмини иҷрои ваколати мақомоти ҳокимияти давлатии Қурғон фаҳмида мешавад (б 2. 1 м 2)⁵.

Тавре, ки зикр гардид, хизмати давлатии Тоҷикистон ҳайати мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ,

¹ Законодательство о государственной службе в Республике Казахстан. Изд. Юрист. Алматы - 2002. С.38.

² Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқи хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе. 2004. С. 3.

³ Закон Республики Бурятия «О государственной службе» № 435 - XII от 12 апреля 1994 г.

⁴ Закон Иркутской области «Кодекс областных государственных должностей Иркутской области» № 4 - 03 от 9 января 1996 г.

⁵ Закон Курганской области «О государственной службе Курганской области» № 59 от 11 июня 1996 г.

инчунин мақомоти худидоракунии маҳаллиро дар бар мегирад.

Ба мақомоти худидоракунии маҳаллӣ дахл намуда, бояд ҳаминро қайд кард, ки дар доираи ҳуқуқ вай ҳамчун системае муайян карда мешавад, ки аз тарафи шахрвандон таъсис дода шуда, мустақилона ва бо ҷалби аҳоли масъалаҳои аҳамияти маҳаллидоштаро ҳал менамояд. Худидоракунии маҳаллӣ - қисми таркибии демократия ба ҳисоб меравад.

Вобаста ба ин, Хартияи Аврупоии худидоракунии маҳаллӣ (1985) таъкид менамояд, ки он дар қонунгузорӣ ва ҳатто дар конституцияҳо мустақкам карда шавад.

Дар илми ватании (илми тоҷик) сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқӣ аввалин корҳои илмӣ дар соҳаи идоракунии муносири давлатӣ ва хизмати давлатӣ пайдо мешаванд.

Инкишоф ва эволютсияи хизмати давлатӣ, дарки самтҳои нави он, баланд бардоштани хусусияти иҷтимоии хизмати давлатӣ, ислоҳоти идоракунии давлатӣ, ба он дохил намудани технологияҳои нави инкишофи бозорӣ (менечеризми нав) онро бо мазмун ва элементҳои нав пурра мегардонанд.

Ф. Шамхалов чунин меҳисобад, ки хизмати давлатӣ ин институти махсус мебошад, ки барои амалӣ намудани ваколати ҳокимияти давлатӣ пешбинӣ шудааст»¹.

Ба ақидаи Г.В. Атаманчук хизмати давлатӣ на танҳо ва на барои «таъмини иҷрои салоҳияти мақомоти давлатӣ, балки барои он вучуд дорад, ки салоҳияти мақомоти давлатӣ ба таври дахлдор иҷро шавад, то ки моҳияти иҷтимоии давлат, сарнавишти он, таъмини талабот ва манфиатҳои шахрвандони худро амалӣ намояд»².

¹ Шамхалов Ф. Основа теории государственного управления. М. «Экономика» 2003. С. 250.

² Атаманчук Г.В. Методологические предпосылки концепций государственной службы Российской Федерации/ Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы. М. 1997.

Нуктаи назари Е.В.Охотский нисбатан васеътар менамояд. Ба ақидаи ӯ хизмати давлатӣ як намуди меҳнат дар системаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ мебошад, ки дар татбиқи амалии функсияи давлат аз тарафи кормандони дастгоҳи давлатӣ ифода ёфта, барои тайёр кардани шароитҳои мусоиди татбиқи манфиатҳои солим, ҳуқуқ ва озодиҳои қонунии шаҳрвандон, бехатарӣ ва ҳаёти арзандаи онҳо; ҳалли вазифаҳои иҷтимоии давлат; ба роҳ мондани хизматрасонии иҷтимоии давлатӣ, кам намудани оқибатҳои манфии низоъҳои, ки дар ҷомеа ба вучуд меоянд, равона карда шудаанд¹.

Ба ақидаи В.М.Манохин «хизмат ин фаъолияти касбии гурӯҳи муайяни шахсон - хизматчиён оид ба ташкили иҷро ва татбиқи амалии салоҳияти сохторҳои давлатӣ, ҷамъиятӣ ва дигар сохторҳои иҷтимоӣ мебошад².

Мувофиқи дигар ақидаҳо хизмати давлатӣ ин иштироки амалӣ ва касбии шаҳрвандон дар амалӣ намудани мақсад ва функсияҳои давлатӣ ба воситаи иҷрои мансабҳои давлатии дар мақомоти давлатӣ таъсисдодашуда, мебошад³.

Ф.Шамхалов таъкид мекунад: «вақте, ки суҳан дар бораи хизмати давлатӣ меравад, он вақт муносибатҳои оммавӣ - ҳуқуқӣ дар назар дошта мешаванд, ки тибқи онҳо дар дастгоҳи мақомоти давлатӣ коркунанда на танҳо дар хизмати мақомоти давлатии дахлдор, балки дар як вақт пурра дар хизмати давлат мебошад»¹.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ фаъолияти касбӣ дар соҳаи хизмати давлатӣ, мафҳум, моҳият ва дигар элементҳои

¹ Каримов К.М. Современная государственная служба Таджикистана, проблема и тенденция развития. Душанбе 2001. С. 29.

² Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М.: Юрист. 1997.С. 9.

³ Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы. - М.1997.С.26.

¹Шамхалов Ф. Основы теории государственного управления. М.: Экономика, 2003. С. 252.

он аз қабиле салоҳиятноқӣ, малака, касбият мавриди тадқиқ қарор гирифтаанд².

Хизмати давлатӣ аз падидаҳо (маҷмӯи мақсад, функсияҳо, сохтор ва тартиб), ки барои ҳалли проблемаҳои актуалии давлат ва ҷомеа пешбинӣ шудаанд, иборат мебошад.

Г.В Атаманчук ба ин институт инҳоро дохил мекунад:

а) ташаккули заминаҳои иҷтимоӣ - сиёсӣ ва давлатӣ - ҳуқуқӣ, ки алоқамандии воқеии дастгоҳи давлатиро бо ҳаёти шахрванд, фаҳмиши он, ҳурмат ва нуфуз дар афкори ҷомеа дастгирӣ менамояд;

б) муайян кардани талаботи таҳассусӣ нисбат ба мансабҳои давлатӣ, тартиби ишғол ва иҷрои онҳо, шакл ва механизмҳои назорат ба онҳо, таҳияи Феҳристи мансабҳои давлатӣ ва таъмини татбиқи амалии он;

в) ташаккули шароити интиҳоби одамон барои хизмати давлатӣ дар асоси таҳлили объективи сифатҳои касбӣ - умумимаданӣ ва шахсии онҳо, муқаррар намудани тартиби гузаштани (адои) хизмати давлатӣ (ҷойивазкунӣ, пешравӣ, аттестатсия, ҳавасмандкунӣ, масъулият ва ғайра), баҳисобгирии омории хизматчиӣ давлатӣ;

г) дар коллективи мақомоти давлатӣ дастгирӣ намудани чунин фазои хурди қорӣ ва иҷтимоӣ - рӯҳӣ, ки қонун иҷрои мансабҳои давлатиро қафолат дода, ба инкишофи эҷодии хизматчиӣ давлатӣ таҳким бахшад ва ба муносибатҳои ратсионалӣ - хизматӣ мусоидат намояд:

д) ташкили системаи тайёркунӣ, азнавтайёркунӣ ва баланд бардоштани ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, таҳлили муҳимияти барномаҳои таҳсил ва баҳои сифатии хатмуқунав-

² Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России. Москва. Издательство РАГС. 2004; Граждан В.Д. Государственная служба как профессиональная деятельность. Воронеж.1997; Турчинов А.И.Профессионализация и кадровая политика: Проблемы развития теории и практики.М.,1998.

да, таъмини алоқамандӣ миёни муассисаҳои илмӣ ва мақомоти давлатӣ¹.

Ҳамин тариқ, хизмати давлатӣ вобаста аз мақсад ва функцияи вай маҷмӯи гуногуни проблемавие мебошад, ки ҳар кадомашон мазмун ва ҳалли ташкилӣ - ҳуқуқии худро дорад.

Новобаста аз мавҷудияти ақидаҳои гуногун ва гуногунии мафҳуми хизмати давлатӣ дар қонунҳо мазмуни онҳо ягона мебошад. Умумияти ягонаи онҳо дар ин ифода меёбад:

1.Хизмати давлатӣ пеш аз ҳама фаъолияти касбӣ ба ҳисоб меравад;

2.Фаъолияти касбии шахсоне, ки мансабҳои давлатиро дар дастгоҳи давлатӣ ва мақомоти давлатӣ ишғол менамоянд;

3.Ин фаъолияти касбӣ танҳо барои як мақсад - таъмини иҷрои салоҳияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти идоракунии давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ равона карда шудааст;

4.Ин фаъолияти касбӣ иштироки амалӣ ва касбӣ дар татбиқи мақсад вазифа ва функцияҳои давлат мебошад;

5.Ин фаъолият бо роҳи иҷро намудани маҷмӯи ӯҳдадорихо ва ваколати давлатию ҳокимиятӣ амалӣ мешавад;

6.Ин ӯҳдадорихо ва ваколат дар мансабҳои давлатии мақомоти мушаххасӣ давлатӣ инъикос меёбанд.

Ҳамин тариқ, хизмати давлатӣ ин фаъолияти касбӣ оид ба таъмини иҷрои ваколати мақомоти давлатӣ, иштироки амалӣ ва касбӣ дар татбиқи мақсад ва функцияҳои давлат бо роҳи иҷрои маҷмӯи ӯҳдадорихо ва ваколатҳо мебошад, ки дар мансабҳои давлатии мақомоти мушаххаси давлатӣ инъикос меёбад.

¹Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. М. 2004. С. 366 - 367.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти татбиқ намудани хизмати давлатӣ маҳз аз ҳамин нуқтаи назар муносибат менамоянд.

Мақсади асосии хизмати давлатӣ дар таъмини амалӣ намудани ҳаҷми умумии салоҳияти дастгоҳи давлатӣ ифода меёбад. Барои ҳамин воҳидҳои гуногуни хизмати давлатӣ ба ҳамдигар зиддият надошта, ҳамдигарро пурра менамоянд.

Муносибати маҳдуд ба фаҳмиши нодурусти хизмати давлатӣ, ба кам кардани аҳамияти давлатӣ - ҳуқуқи он, кам кардани нақши он ҳамчун институти мустақили оммавии иҷтимоӣ ҳуқуқи дорои мақсад ва функцияҳо, ташкил ва механизми идоракунӣ оварда мерасонад.

Ин махсусан барои давлатҳое, ки дар роҳи ташаккули системаи миллӣ - ҳуқуқи хизмати давлатии худ қарор доранд, аҳамияти муҳим дорад.

В.П.Халипов дуруст қайд мекунад, ки «хизмати давлатиро тоза прагматикӣ, ҳамчун кор ба манфиати давлат дар низоми мақомоти он тасаввур кардан ба гумон аст»¹. Ин зухуроти нисбатан мураккаб ва васеъ мебошад ва аҳамияти калони ҳокимияти - ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ - сиёсӣ дорад. Моҳияти он аз эътирофи бисёрҷабҳагии нақши давлат дар фаъолияти ҳаётии ҷомеаи имрӯза, актуалӣ будани танзими тамоми нишонаи ҳокимияти давлатӣ дар ҳадҳои ҳуқуқӣ (низоми қонуният), зарурияти дар ҳама ҷо таъмин намудани кафолати ҳуқуқ ва озодиҳои шахрвандон, инчунин шароити муносибатҳои бозорӣ манша мегирад¹.

Ба воситаи меъёрҳои ҳуқуқии аз ҷиҳати мантиқӣ бо ҳам алоқаманд, бояд принципҳо, элементҳо ва алоқамандии хизмати давлатӣ аниқ муайян карда шавад, чунки имкониятҳо ва инкишофи принципҳои он аз ҳамин ба амал меоянд. Дар

¹Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти. М.,1999.С.120.

¹ Атаманчук Г. В. О реформировании государственной службы// Государственная служба России: Проблемы становления и развития .М., 2001.С 44.

ин ҷода бояд қорҳои калони назариявӣ, сиёсӣ ва меъёрӣ -
таҷрибавиро иҷро ва ба таъмини иҷрои онҳо ҷиддӣ муноси-
бат намоем.

1.1. МАҚСАДИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

Тавре, ки аз таҳлили мафҳум ва моҳияти хизмати давлатӣ бармеояд, хизмати давлатӣ:

-якум, фаъолияти хусусияти аҳамияти давлатидошта мебошад, маҳз фаъолияти давлатӣ;

-дуюм, вай на ҳама, балки қисми фаъолияти давлатӣ аст, ҳамон қисме, ки иҷрои ваколати хусусияти давлатӣ - ҳокимиятиро, ки ба давлат ва мақомоти давлатии он хос аст, таъмин мекунад;

-сеюм, ин фаъолият, хусусияти касбии ба талаботи махсус ҷавобгӯ мебошад ва ба субъектҳои он, ки хизматчиёни давлатӣ мебошанд, пешниҳод карда мешаванд.

Аз ин рӯ, ин хизмат на ба мақомоти мушаххаси давлатӣ ё шахси мансабдори алоҳидаи он, балки хизмат ба давлат, манфиатҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Он аз тарафи хизматчиёни давлатӣ ба амал бароварда мешавад, ки онҳо дар фарқият аз дигар табақаҳои ҷамъиятӣ мансабҳои давлатиро дар дастгоҳи давлатӣ ишғол менамоянд, барои фаъолияти касбии худ аз бӯчаи давлат музди меҳнат мегиранд.

«Шахсоне, ки барои таъмини иҷрои ин ё он ваколати давлатӣ аз «ҳисоби ҷамъиятӣ» ё аз ҳисоби воситаҳои ғайридавлатии ягон хел ширкат, фонд, корпоратсия ва ба ин монанд маблағгузорӣ мешаванд, хизматчиини давлатӣ ҳисоб намешаванд. Аз тарафи дигар на ҳама мансабҳои дар басти кори мақомоти давлатӣ пешбинишуда... ва хизматчиёни муассисаҳои давлатӣ, ки функцияҳои ҳокимиятӣ надоранд, хизматчиёни давлатӣ мебошанд»¹.

Ва масъулияти бузурги онҳо дар он аст, ки онҳо «нерӯи пешбарандаи давлату давлатдорӣ мебошанд». Ба воситаи мансабҳои давлатӣ, ки қонунгузорӣ онҳоро бо ҳадди вако-

¹Государственная служба. Учебник. Под. ред. В.Г.Игнатова. М - Ростов на Дону.2004. С.132

лати давлатию ҳокимиятӣ мусаллаҳ намудааст, функцияи давлат, аниқтараш фаъолияти муҳимтарин зухуроти сиёсӣ - фалсафӣ, ҳуқуқӣ - иҷтимоии давлат ва дигар сохторҳои идоракунии онро ба амал мебароранд.

Мақсади хизмати давлатӣ дар «таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти давлатӣ» ифодаи маҷмӯии худро меёбад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» «хизмати давлатӣ - фаъолияти касбии шахсоне, ки мансабҳои давлатии хизмати давлатиро оид ба таъмини иҷрои ваколатҳои мақомоти давлатӣ ишғол менамоянд»¹, арзёбӣ гардидааст.

Фаъолияти касбӣ ба таъмини иҷрои ваколатҳои «мақомоти давлатӣ» равона шудааст, ки ин маъноӣ маҳдуди «фаъолияти касбӣ» - ро надорад, зеро мақомоти давлатӣ дастгоҳи давлатиро ташкил дода, маҳз дастгоҳи давлатӣ ба амалбарорандаи функцияи дохилӣ ва хориҷии давлат, инчунин сиёсати дохилию хориҷии он ба ҳисоб меравад. Яъне хизматчиҳои давлатӣ хизмати давлат ва ба воситаи он хизмати ҷомеаро ба амал мебарорад.

Аз рӯи мазмун мақсади хизмати давлатӣ метавонад сиёсӣ, ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва идеологӣ бошад. Мақсади хизмати давлатӣ танҳо дар алоқамандии онҳо бо ҳамдигар амалӣ ва ифодаи худро меёбанд. Як мақсад замина ва асоси пайдошавӣ, инкишоф ва ташаккули дигар мақсадҳои хизмати давлатӣ ва худ хизмати давлатӣ мегардад.

Мақсади сиёсии хизмати давлатӣ барои ба амал баровардани ҳокимияти давлатӣ, ҳалли масъалаҳои умумидавлатии идоракунии, таъмини ҳуқуқи озодиҳои конституционии инсон ва шаҳрванд, таъмини иштироки шаҳрвандон дар корҳои идоракунии давлатӣ, амалӣ намудани ваколати мақомоти давлатӣ, кафолати хизмати давлатӣ ба шаҳрвандон, иҷрои корҳои оммавӣ, ба вучуд овардани шароит барои

¹ Каримов К.М. Санадҳои меъерии ҳуқуқии хизмати давлатӣ. Д.2005. С.3

алоқамандии дастгоҳи давлатӣ бо аҳоли равона карда шудааст.

Мақсади сиёсии хизмати давлатӣ ифодакунандаи хусусият ва мақсаду вазифаҳои давлат мебошад ва аз тарафи дигар барои ба амал баровардани мақсаду вазифаҳои таърихӣ давлат бояд мувофиқ бошад ва мусоидат намояд.

Ҳама гуна номувофиқии мақсади ин ду зухурот фалачшавии давлат мебошад.

Мақсади ташкилии хизмати давлатӣ бо натиҷаи таъминии ваколати мақомоти дахлдори давлатӣ, дар маҷмӯъ салоҳияти дастгоҳи давлатӣ ва вазифаҳои таърихӣ давлат, касбияти дастгоҳи давлатӣ, таҳкими меъёрҳо, қоидаҳо ва стандартҳои танзими фаъолияти хизматчиёни давлатӣ, пешравии онҳо дар хизмат, тағйири сохтори дастгоҳи давлатӣ хусусиятнок аст.

Мақсади ташкили хизмати давлатӣ барои расидан ба мақсадҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва дигар мақсадҳои хизмати давлатӣ мусоидат менамояд ва бояд ба таҳким ва ташаккули онҳо равона карда шавад.

Мақсади ҳуқуқии хизмати давлатӣ ин ташаккули заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ мебошад. Дар давлати ҳуқуқбунёду демократӣ тамоми фаъолият, аз ҷумла фаъолияти давлатию ҷамъиятӣ дар заминаи васеъ ва устувори қонунгузорӣ сурат мегирад.

Барои ноил шудан ба ин мақсади хизмати давлатӣ, ташаккули қоидаҳо, стандартҳо, протокураҳои тартиб ва шароити амалӣ намудани фаъолияти касбӣ, баланд бардоштани вазъи ҳуқуқии хизматчиӣ давлатӣ, таъмини фаъолияти мӯътадили дастгоҳ ва мақомоти давлатӣ зарур аст.

Ташаккули хизмати давлатӣ ҳамчун институти ҳуқуқӣ танҳо ҳамон вақт ба итмом мерасад, ки агар қонунгузории махсус дар ҳаҷми пуррааш таҳия шуда, низом, инкишоф ва ҳифзи муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ таъмин гарданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз қабули Қонуни хизмати давлатӣ (1998), якҷанд қонунҳои соҳавӣ ва низомно-

маҳо, ки бо Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудаанд ва зиёда аз 10 дастуру тавзеҳот оид ба тартиби татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии самтҳои алоҳидаи хизмати давлатӣ қабул гардиданд. Дар фаъолияти Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон - меъёрҷодкунӣ дар зарфи якчанд соли дигар самти асосии фаъолияти он боқӣ мемонад. Санадҳо асосан аз моҳи июли соли 2002 то якуми январи соли 2005 таҳия шудаанд, ки онҳоро шартан чунин тасниф кардан мумкин аст:

-таҳияи санадҳои идоравӣ, ки барои ба амал баровардани механизми фаъолияти Раёсати хизмати давлатӣ ва шӯъбаҳои он равона карда шуданд¹;

-таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки аз Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», амалияи хизмати давлатӣ, талаботи дастгоҳ ва мақомоти давлатӣ, вазъи ҳуқуқии хизматчиёни давлатӣ ва принципҳои демократикунони хизмати давлатӣ бармеоянд; Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия», Низомнома дар бораи тартиб ва шароити гузаронидани аттестатсияи хизматчиёни давлатӣ, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Рӯйхати шахсони хизматрасони техникӣ ва таъминкунандаи фаъолияти мақомоти давлатӣ», Низомномаи хадамоти кадрӣ, Низомномаи тартиби пешбурди деллои шахсии шахсоне, ки мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ

¹Низомномаи воҳидҳои сохтории (шӯъбаҳои) Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дастурамалҳои мансабии мудирон, муовинони мудирон, сармутахассисон ва мутахассисони пешбари шӯъбаҳо, Дастурамали коргузорӣ дар Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қоидаҳои тартиботи дохилии меҳнатии Раёсати хизмати давлатӣ, Низомномаи хавасмандгардонии моддӣ ва маънавии кормандони Раёсати хизмати давлатӣ ва дигарҳо.

ва мансабҳои давлатии хизмати давлатиро ишғол менамоянд ғайраҳо¹;

-татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабулшуда дар мақомоти марказӣ ва маҳаллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастрас намудани онҳо ба хизматчиёни давлатӣ, яъне таъмини риояи қонунгузори мамлакат;

Вале, ташаккули хизмати давлатӣ кори яқсолаю дусола нест. Он давраҳои муайяно дарбар гирифта, ба шароити таърихӣ низ саҳт вобастагӣ дорад. Аммо ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, мо ҳуқуқи мавқуф гузоштани таҳкими заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатиро надорем.

Мақсади иҷтимоии хизмати давлатӣ аз хусусияти иҷтимоии давлат ва таъиноти он ҳамчун институти ҳуқуқӣ бармеояд. Вобаста ба ин, мақомот дар назди хизмати давлатӣ мақсади татбиқ намудани ўҳдадориҳои давлат оид ба таъмини сатҳи муайяни ҳаёти иҷтимоию иқтисодии шаҳрвандон, қаноатбахш гардонидани талаботи моддӣ ва маънавии онҳо, инчунин талаботи конститусионии дастгирии соҳаи тандурурстӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, таъмини шуғли аҳоли, ҳифзи меҳнат, кӯмак ба гурӯҳҳои камбизоати аҳолиро

¹ Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Низомномаи захираи кадрҳои хизмати давлатӣ, Низомномаи тартиби гузаронидани озмун барои ишғоли ҷои ҳолӣ дар мансаби давлатии хизмати давлатӣ, Низомнома дар бораи тартиби ба хизматчиёни давлатӣ додани рутбаҳои таҳассусӣ ва иловапулӣ барои онҳо, Кодекси одоби хизматчиёни давлатӣ, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Дастури методӣ оид ба татбиқи Низомнома дар бораи тартиб ва шароити гузаронидани аттестатсияи хизматчиёни давлатӣ, Дастури методӣ оид ба татбиқи Низомномаи тартиби пешбурди делои шахсии шахсоне, ки мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ва мансабҳои давлатии хизмати давлатиро ишғол менамоянд, Дастури методӣ оид ба татбиқи Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Дастури методӣ оид ба татбиқи моддаи 17 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хизмати давлатӣ", Дастури методӣ оид ба татбиқи Низомнома дар бораи тартиби ба хизматчиёни давлатӣ додани рутбаҳои таҳассусӣ ва иловапулӣ барои онҳо, Қоидаҳои намунавии тартиботи дохилии меҳнатии мақоми давлатӣ, Низомномаи хавасмандгардонии моддӣ ва маънавии хизматчиёни давлатӣ, Қоидаҳо дар бораи тартиби додани Сми (мачмуи Смияҳои) иштирок дар сармоияи ташкилотҳои тижоратӣ қарордоштаи моликияти хизматчиёни давлатӣ ба идоракунии ба боварӣ асосёфта, Дастури методӣ оид ба таҳияи Дастурамали мансабии хизматчиёни давлатӣ ва ғайраҳо.

мегузорад.

Мақсади иҷтимоии хизмати давлатиро мушаххас чунин тақсим намудан мумкин аст:

- иҷрои талаботи конституцсионии дастгирии соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ;

- татбиқ намудани ўҳдадориҳои давлат оид ба таъмини сатҳи муайяни ҳаёти шаҳрвандон, каноатбахш гардонидани талаботи моддӣ ва маънавии онҳо;

- таъмини некӯаҳволии халқ.

Дар Тоҷикистон самти афзалиятноки хизмати давлатӣ будани соҳаи иҷтимоӣ ҳанӯз мавриди таҳлил ва тадқиқотҳои алоҳидаи сотсиологӣ қарор нагирифтааст.

Тадқиқотҳои сотсиологии дар Федератсияи Россия гузаронидашуда ошкор намуданд, ки аз 30 то 60% пурсидашудагон (хизматчиёни давлатӣ) қайд карданд, ки хизмати давлатӣ барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ қисман равона кардашуда, 19-65% бошад қайд карданд, ки хизмати давлатӣ умуман барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ равона карда нашудааст.

Аз ин рӯ, мақсади иҷтимоии хизмати давлатӣ бояд дар якҷоягӣ бо асос ва заминаҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва иқтисодии он, ҳуччату барномаҳои гуногуни давлатӣ, фаъолияти сохторҳои гуногуни давлатии самтдори ҳифзи иҷтимоӣ ва дигар чорабиниҳои давлатӣ мавриди омӯзиш қарор дода шавад.

Мақсади иқтисодии хизмати давлатӣ дар алоқамандӣ бо дигар мақсадҳои хизмати давлатӣ дар баланд бардоштани самаранокии танзими давлатии иқтисодиёти мамлакат, кам кардани хароҷот барои ниғаждорӣ дастгоҳи давлатӣ, идораи амволи давлат ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ нақши муҳим мебозад.

Бо гузаштан ба механизми ташаккули бозоргонии нақшаҳои истеҳсолӣ ва татбиқи натиҷаҳои он, амали дастгоҳи давлатӣ низ ба монанди ашъё, барқ, нақлиёт, меҳнат ва хизматрасониҳо баҳои арзишӣ пайдо мекунад. Акнун ҳама

фаъолияти маъмурӣ танҳо ба хизмат дохил мешавад.

Аз тарафи дигар ҳама атрибут ва воситаҳои бозори имрӯза аз тарафи давлат ташаккул дода мешаванд ва давлат онҳоро барои таъмини фаъолияти ҳаётии тамоми системаи ҷамъиятӣ истифода мебарад. Бо ин назардошт тадқиқгарон хулоса мекунанд: чӣ тавре, ки давлат яке аз иштирокчии фаъоли муносибатҳои бозорӣ аст, дастгоҳи давлатӣ низ субъекти (иштирокчии) муҳими муносибатҳои иқтисодӣ (бозорӣ) мебошад.

Аз ин лиҳоз барои ташкили дурусти ин дастгоҳ, аз ҷумла интихоби сохтор ва муайян намудани функсия ба инобат ғирифтани қонуниятҳои иқтисодӣ, принсипи ташкили бозор ва донишмандони рафтори ҳамаи агентҳои он, яъне шахсони амалкунандаи ҳуқуқӣ ва воқеӣ зарур аст. Дар ягон ҷо таҳлили иқтисодӣ бо техникаи ҳуқуқии татбиқи функсияи давлатӣ чунин зич алоқаманд нест, чӣ хеле ки дар вақти ташкили дастгоҳи идоракунии давлатӣ алоқаманд аст¹.

Дастгоҳи давлатӣ бо дигар субъектҳо, иштирокчиёни муносибатҳои иқтисодӣ баробарҳуқуқ нест. Вай сарчашмаи пуриқтидори дорои имкониятҳои гуногуни таъсиррасонӣ ба механизми амалкунии иқтисоди бозоргонӣ мебошад.

Аз тарафи дигар, идоракунии иқтисодӣ, инчунин воҳидҳои алоҳидаи соҳибдорӣ ва «менечеризми нав» (идоракунии бомуваффақият ва самараноки ширкатҳо, корпоратсияҳо ва дигар ташкилотҳои тижоратии байналмилалӣ), ки дар ИМА, Британияи Кабир ва дигар давлатҳо васеъ истифода мешаванд, метавонад дар системаи идоракунии давлатӣ васеъ мавриди истифода қарор дода шавад.

1.2. ФУНКСИЯИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

Функсия калимаи латинӣ (*functio* - содир кардан ва иҷро кардан) мебошад. Аз нуқтаи назари фалсафа функсия муносибати ду объект мебошад, ки тағйир ёфтани яке аз онҳо бо-

¹Государственная служба. Под. ред. А.В.Оболонский. М.1999. С.148,152

иси тағйир ёфтани дигаре аз онҳо мегардад.

Дар хизмати давлатӣ функсия воситаи ошкор кардани фаъолии институти хизмати давлатӣ мебошад. Функсияи хизмати давлатӣ нисбати давлат дар таъмини соҳибхитиёрӣ, беҳатарии миллӣ, амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, таъмини фаъолияти идоракунӣ ва салоҳияти мақомоти давлатӣ; нисбати чомеа дар рушди фарҳанг, илм, маориф; нисбати амалдорон дар таҳия ва тасдиқи қоидаҳо ва стандартҳои қабул ба хизмати давлатӣ, ташаккули шароит барои иҷрои вазифаҳои хизмати давлатӣ ва ғайраҳо зоҳир мешавад.

Тадқиқгарон қайд мекунанд, ки «функсияи хизмати давлатӣ дар мазмуни функционалӣ, яъне ҳамчун намуди мушаххаси фаъолияти ҳайат, дастгоҳи хизмати мақомоти давлатӣ, фаъолияти сохторҳои маъмурӣ - идоракунӣ фаҳмида мешавад»¹.

Функсияи хизмати давлатӣ, инчунин доираи фаъолият, вазифаҳо ва самтҳои корро дар системаи идоракунии давлатӣ ифода мекунад. Функсияи хизмати давлатиро бо назардошти таъиноти он ҳамчун фаъолияти касбӣ, институти ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ ва муносибати оммавӣ - ҳуқуқӣ миёни давлат ва хизматчиҳои давлатӣ фаҳмидан мувофиқи мақсад мебошад.

Функсияи хизмати давлатӣ ҳамчун *фаъолияти касбӣ* инҳоро дар бар мегирад:

- ба амал баровардани идоракунии давлатӣ;
- банақшагирӣ;
- пешгӯӣ кардан;
- қабули қарор;
- иҷро;
- ҳамоҳангсозӣ;
- контрол (назорат);

¹Стариков Ю.Н. Курс общего административного права. В.3.т. - М.:Изд - во НОРМА (Издательская группа НОРМА - ИНФА М.). 2002. Т.1: История, Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. С.621

- ҳавасмандгардонӣ;

-ташкили дастгоҳ барои иҷрои ваколати мақомоти давлатӣ;

- таъмини ҷавобгарӣ, интизомнокии дастгоҳ.

Функсияи хизмати давлатӣ ҳамчун *институтҳои ҳуқуқӣ* инҳоро дар бар мегирад:

- дар амал татбиқ намудани қонунҳои давлат;

-таҳияи лоиҳаҳои қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба хизмати давлатӣ;

-муайян намудани қоидаҳои ҳуқуқии гузаштани хизмати давлатӣ;

-таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки муносибатҳои давлатӣ - хизмати ро муайян менамояд;

-риояи қонунгузори хизмати давлатӣ;

- танзими вазъи ҳуқуқии хизматчи давлатӣ;

-ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчи давлатӣ.

Функсияи хизмати давлатӣ ҳамчун *институтҳои иҷтимоӣ* инҳоро дар бар мегирад:

-ба амал баровардани хизматрасониҳои иҷтимоӣ;

-маориф;

-тарбия;

-ҳифзи ҳуқуқ;

-беҳатарӣ;

-татбиқи манфиат, ҳуқуқу озодиҳои шахрвандон;

-ҳалли самараноки вазифаҳои иҷтимоии давлат;

-танзим ва ҳалли муноқишаҳои иҷтимоӣ;

-танзими вазъи иҷтимоии хизматчи давлатӣ.

Функсияи хизмати давлатӣ ҳамчун *институтҳои сиёсӣ* инҳоро дар бар мегирад:

-ҳифзи асосҳои сохтори сиёсии мамлакат;

-ташкили шароит барои мустаҳкам намудани ҳам-кориҳои давлат бо шахрвандон, гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва умуман ҷомеа;

-пешгирии ғасби ҳокимияти сиёсӣ;

-ба вучуд овардани алоқамандии самараноки элитаи

сиёсӣ ва хизматчиёни давлатӣ.

Баъзе аз муҳаққикон функцияи хизмати давлатиро агар дар қаринаи таъиноти он ҳамчун фаъолияти касбӣ, институти ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва муносибати оммавӣ - ҳуқуқии миёни давлат ва хизматчиӣ давлатӣ тадқиқ намоянд¹, дигар муҳаққикон онҳоро бевосита дар қаринаи (контекст) фаъолияти хизматчиӣ давлатӣ арзёбӣ ва мавриди таҳлилу тадқиқ қарор медиҳанд².

Аммо аз ин таҳлилу тадқиқҳо, моҳияти функцияи хизмати давлатӣ коста ё тағйир намеёбад, баръакс тарафҳои дигари иҷтимоӣ ҳуқуқии он кушода ва равшан мегарданд.

Муҳаққикон қайд мекунанд, ки фаъолияти хизматчиӣ давлатӣ дар функцияҳои зерин зоҳир мешаванд:

-функцияи ҳуқуқтатбиқкунӣ- татбиқи ваколати хусусияти муназзим ва амрдиҳидошта; амалӣ намудани ваколати давлатӣ аз номи давлат ё мақоми давлатӣ дар вақти иҷрои ўҳдадорихои хизматӣ;

-функцияи ҳуқуқэҷодкунӣ- таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, додани амрномаҳои ҳуқуқӣ - ҳокимиятӣ ба субъектҳои гуногуни ҳуқуқ дар системаи иерархияи давлатӣ-идоракунӣ, фаъолияти таҳияи лоиҳаҳои қонунҳо, интишори фармон ва амрҳо; тайёр, қабул ва иҷро намудани онҳо, додани супоришҳо ва ғ;

-функцияи танзимкунӣ - таҳия ва татбиқи сиёсати давлатӣ дар ҳама соҳаҳои ҷомеа, татбиқи ваколат ва амалҳои ҳуқуқӣ, яъне татбиқи чораҳои маҷбуркунии давлатӣ нисбати шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ; таъмини мувофиқати манфиатҳои гуногун;

-функцияи ташкилӣ - таъмини амалии татбиқи салоҳияти мақомоти давлатӣ, амалӣ намудани амалҳои ташкилӣ ва

¹Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России. М., РАГС. 2004;

²Государственная служба. Учебник. Под. ред. В.Г.Игнатова. М - Ростов на Дону.2004. с.138

моддӣ - техникӣ;

-функсияи ҳифзи ҳуқуқ - амалӣ намудани чораҳо оид ба таъмини ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, аз тарафи онҳо рӯя шудани ўҳдадориҳо дар назди давлат; мақомоти давлатӣ ва шаҳрвандон¹.

Чуноне ки дида мешавад, хизматчиӣ давлатӣ дар вақти иҷрои ўҳдадориҳои мансабӣ бевосита ҳаҷми калони функсияҳои маъмурӣ - идоракуниро ба монанди: идоракунии давлатӣ, чорабиниҳои давлатӣ; контрол ва назорати давлатӣ; банақшагириӣ ва ояндабиниӣ давлатӣ; баҳисобгириӣ давлатӣ; роҳбарӣ ва ҳамоҳангсозии давлатиро татбиқ менамояд.

Вобаста ба ин, ақидаи Г.В. Атаманчук, ки дар ҳама ҷо мувозинаи байни ўҳдадориҳо, ҳуқуқҳо, маҳдудиятҳо ва масъулияти хизматчиёни давлатӣ аз як тараф, аз тарафи дигар шароити иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва кафолати хизмати онҳо актуалӣ аст², моҳиятан муҳим мебошад.

Ҳамин тариқ, хизмати давлатӣ фаъолияти ба қонун асосёфтаи ҳайати мақомоти давлатии ҳокимияти намояндагӣ, иҷроия ва судии дар татбиқи ҳокимияти давлатӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ бо мақсади иҷрои вазифа ва функсияҳои давлатӣ қарордошта, ба шумор меравад.

2. ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

Хизмати давлатӣ дар асоси принципҳои муайяне, ки бевосита дар қонунҳои хизмати давлатӣ нишон дода мешаванд, амалӣ мегардад.

Принцип ин ҳолати аввала, ғояҳои асосгузоранда, қонунияти объективии инкишофи хизмати давлатӣ, самти

¹Государственная служба. Учебник. Под. ред. В.Г.Игнатова. М - Ростов на Дону.2004. с.138

² Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. М. 2004. С . 367.

татбики мақсад ва функцияҳои он мебошад.

Дар лўғати тафсири принципҳои хизмати давлатӣ чунин пешбинӣ шудааст: асосҳои аввалиндараҷа (муқаррароти илмӣ), муқаррароти ҳуқуқии муносибатҳои хизмати давлатии аз тарафи қонунгузори муайянкардашуда ва дар таҷрибаи хизмати давлатӣ, инчунин идоракунии маъмури татбиқшаванда, ки ба Конститутсияи ФР, таҷриба ва амалкунии анъанаҳои ватанӣ ва хориҷии хизмати давлатӣ асос ёфтаанд»¹.

Табиати принципҳо ба қонуниятҳои амалкунии хизмати давлатӣ ҳамчун институти ҳуқуқӣ, ташкилӣ - маъмури ва фаъолияти касбӣ асос ёфта, объективияти онҳо аз моҳият, тип ва шакли давлат, сохтори он, вақолати мақомоти давлатӣ, инчунин анъанаҳо ва меъёрҳои ахлоқӣ дар соҳаи хизмати давлатӣ вобастагӣ дорад.

Аҳамияти принципҳо дар он аст, ки дар онҳо моҳият, мазмуни асосӣ, хусусиятҳои хоси хизмати давлатӣ, ҷой ва нақши он дар системаи ҳокимияти давлатӣ, идоракунии давлатӣ ва ҳаёти ҷомеа ифода меёбад. Принципҳои хизмати давлатӣ дар охир фаъолият ва рафтори хизматчиҳои давлатиро муайян мекунанд, тарафҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии хизмати давлатӣ, муқаррар намудани мансабҳо, қабул ба хизмат, гузаштан ва қатъи гаштани онро дар бар мегиранд.

Муҳаққиқони хизмати давлатӣ қайд мекунанд, ки ташаккули принципҳои хизмати давлатӣ аз дараҷаи фаҳмиши қонунгузор вобаста аст, яъне то чӣ андоза ба моҳияти хизмати давлатӣ сарфаҳм мераванд¹, ки ба ин розӣ нашудан

¹Казанцев Н.М. Толковый словарь правового содержания понятий государственной службы. - М.: РАГС, 1996. С.16

¹Стариков Ю.Н. Принципы государственной службы // Службное право: Учебник. М., 1996; Нечипоренко В.С. Принципы государственной службы // Настольная книга государственного служащего (Комментарий к федеральному закону «Об основах государственной службы Российской Федерации»). М. 1999; Атаманчук Г.В. Принципы государственного управления // Теория государственного управления. Курс лекций. М., 1997; Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России. М., РАГС. 2004; Каримов К.М. Современная государственная служба Та-

мумкин нест.

Сатҳи танзими ҳуқуқии принципҳои хизмати давлатӣ дар давлатҳои алоҳида хусусияти бисёрзинагӣ дошта, сатҳи хизмати давлатиро, ки аз асосҳои сохтори давлатӣ бармеояд, инъикос менамояд.

Масалан, принципҳои умумии хизмати давлатиро дар Федератсияи Россия санадҳои гуногуни меъёрии ҳуқуқӣ танзим намуда, онҳоро ба 3 навъ тақсим мекунанд:

1. принципҳои асосии ташкил ва амали системаи хизмати давлатӣ, ки дар моддаи 3 Қонуни Федералӣ "Дар бораи системаи хизмати давлатии Федератсияи Россия" пешбинӣ шуда, асосан ба системаи хизмати давлатӣ дахл доранд. Онҳо принципҳои зерин мебошанд:

-федерализм, ки ягонагии системаи хизмати давлатӣ ва риояи тафрикаи предмети пешбурд ва ваколати миёни мақомоти федералии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти ҳокимияти давлатии субъектони Федератсияи Россиро таъмин менамояд;

- қонуният;

-афзалияти ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд;

- имконияти баробари шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ;

-ягонагии асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилӣ;

-алоқамандии хизмати давлатӣ ва хизмати мунитсипалӣ;

-кушодагии хизмати давлатӣ ва дастраси назорати ҷомеа будани он, додани иттилои объективӣ ба ҷомеа оид ба фаъолияти хизматчиёни давлатӣ ва мақомоти давлатӣ;

-касбият ва салоҳиятнокӣ;

-ҳифзи хизматчиёни давлатӣ¹.

2. Қонуни федералӣ «Оид ба хизмати давлатии шаҳрвандии Федератсияи Россия»² (мод.4) 8 принципҳои умумии

джикистана, проблемы и тенденция развития. Душанбе - 2005; Оев Х. Хизмати давлатӣ. Душанбе. 2006.

¹ Новое в законодательстве о государственной службе. Сборник официальных текстов Изд.Омега - Л. Москва 2005. С.19.

² Дар ҳамон ҷо. С.27.

хизмати давлатии шахрвандии Федератсияи Россияро муайян намуд, ки асосҳои роҳбарикунанда ва пешбарандаи хизмати давлатии шахрвандии Федератсияи Россия мебошанд.

3. Дар Фармони Президенти Федератсияи Россия № 858 аз 12 августи соли 2002 принсипҳои умумии рафтори хизмати хизматчиҳои давлатӣ³ муайян карда шуд, ки хизматчиҳои давлатӣ бояд онҳоро дар вақти ба амал баровардани фаъолияти хизматӣ сармашқи қори худ қарор диҳад.

Чуноне, ки қайд кардем, дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон чун қонунгузориҳои ақсар давлатҳо, хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбии хизматчиёни давлатӣ арзёбӣ мегардад, аммо мантиқи низоми принсипҳо васеъ буда, институтҳои ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва ташкилиро дар бар мегирад.

Принсипҳо муқаррароти муҳимтарини ҳуқуқӣ дар бораи хизмати давлатӣ мебошанд. Онҳо дар қонунҳо пешбинӣ шуда, принсипҳои ҳуқуқӣ, яъне муқаррарот мегарданд, ки барои тамоми иштирокчиёни муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ ҳатмӣ буда, воситаи худмаҳдудкунии хизмати давлатӣ ва замина барои расидан ба мақсадҳои танзимкунии ҳуқуқӣ ба ҳисоб мераванд.

Ақсарияти принсипҳо дар Конститутсияи пешбинӣ шуда, дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигар танзими ҳуқуқӣ ва ифодаи иҷтимоиро меёбанд. Масалан:

- арзиши олий будани инсон ва ҳуқуқу озодиҳои он;
- аз тарафи давлат эътироф гаштани ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд (мод. 5);
- баёнгари соҳибхитиёрӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимиёти давлатӣ будани халқ (мод. 6);
- инкишофи ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ (мод. 8);
- волиёти Конститутсия ва қонунҳо, эътибори олии ҳуқуқи доштани Конститутсия (мод. 10);

³ Российская газета. 2002.15 августа. № 152 (3020). С.6.

-қисми таркибии низоми ҳуқуқии хизмати давлатиро ташкил додани санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон (мод. 10);

-баробарии ҳама дар назди қонун ва суд (мод. 17);

-иштироки шаҳрванд дар ҳаёти сиёсӣ ва идораи давлатӣ (мод.27);

-ҳуқуқи шахсан ва ё яқоя бо дигарон мурочиат намудан ба мақомоти давлатӣ – принципҳои конституционӣ ва меъёрҳои императивӣ буда, дар баробари муайян намудани асосҳои сохтори конституционӣ, ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин асосҳои ташкилии фаъолияти мақомоти давлатӣ, шахсони мансабдор ва хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд. Фаъолияти касбии хизматчиёни давлатиро дар вақти ба амал баровардани салоҳияти мақомоти давлатӣ бе мавҷудияти онҳо таъсир кардан мумкин нест.

Аксарияти принципҳои зикргардида дар баробари дигар принципҳои институтсионалӣ, соҳавӣ ва функционалии хизмати давлатӣ, бевосита дар моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» пешбинӣ шуданд:

1) волоияти Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2) садоқат ба халқи Тоҷикистон;

3) инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ;

4) афзалияти ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд;

5) демократизм ва ошкорбаёнӣ;

6) беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ;

7) кордонӣ, салоҳиятнокӣ, поквичдонӣ;

8) қонуният, масъулияти шахсӣ ва интизомнокӣ дар иҷрои вазифаҳои хизматӣ;

9) таҳти назорат ва ҳисоботдиҳанда будани хизматчиёни давлатӣ;

10) ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ;

11) ихтиёрӣ будани хизмати давлатӣ ва ҳуқуқи баробар доштани шаҳрвандон ба он.

Дар мақомоти давлатӣ ва дастгоҳҳои онҳо ба таъсис ва фаъолияти сохторҳои аҳзоби сиёсӣ, ташкилотҳои динӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ғайр аз иттифоқҳои касаба, роҳ дода намешавад.

Бояд зикр кард, ки дар қонунҳои хизмати давлатии дигар давлатҳо принципҳои хизмати давлатӣ дар моддаҳои алоҳида бо номи: принципҳои асосии ташкил ва амалкунии низоми хизмати давлатӣ (мод. 3 Қонуни федералии Федератсияи Россия «Оид ба низоми хизмати давлатии Федератсияи Россия аз 27 майи соли 2003, № 58 - ФЗ»); принципҳои хизмати давлатӣ (моддаи 4 Қонуни федералии Федератсияи Россия «Дар бораи хизмати давлатии шаҳрвандии Федератсияи Россия аз 27 июли соли 2004, № 79 - ФЗ»); принципҳои асосии хизмати давлатӣ (мод. 4 Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 11 августи соли 2004, 114); принципҳои асосии хизмати давлатӣ (мод. 5 Қонуни Арманистон «Дар бораи хизмати шаҳрвандӣ» аз 27 декабри соли 2001, ЗР - 272); принципҳои асосии хизмати давлатӣ (мод. 3 Қонуни Украина «Дар бораи хизмати шаҳрвандӣ» аз 16 декабри соли 1993, № 3723 - XII) ном бурда мешаванд.

Дар ҳар қонуни алоҳида принципҳои пешбинӣ мешаванд, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» пешбинӣ нашуданд ва онҳоро ин ё он элементҳои хизмати давлатӣ: мақомоти давлатӣ, фаъолияти хизматчиҳои давлатӣ ва муносибат ба фаъолияти касбӣ муайян менамояд.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» принципҳои дар мод. 7 бо номи «Принципҳои асосии хизмати давлатӣ» пешбинӣ шуданд:

-волоияти Конститутсия ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-ягонагии низоми хизмати давлатӣ, новобаста аз таҷзияи

ҳокимияти давлатӣ ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ;

-садоқат ба Ватан ва ба халқи Тоҷикистон;

-инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ;

-афзалияти ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд;

-хусусияти дунявӣ доштани хизмати давлатӣ;

-ғайриҳизбӣ будани хизматчиёни давлатии мақомоти дахлдори давлатӣ, ки тибқи Конституция ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидаанд;

-шаффоият дар хизмати давлатӣ, ба ҷузъи фаъолияти, ки сирри давлатӣ ва дигар сирри бо қонун ҳифзшавандаро ташкил медиҳад;

-касбият ва салоҳиятнокии хизматчиӣ давлатӣ;

-ихтиёрӣ ва дастрас будани хизмати давлатӣ;

-исоботдиҳанда будани хизматчиӣ давлатӣ;

-устувории ҳайати шахсии мақоми давлатӣ;

-баландравии мансабии хизматчиӣ давлатӣ дар асоси қобилият, истеъдод, тайёрии касбӣ ва талаботи таҳассусӣ;

-баҳодихӣ ба фаъолияти хизматчиӣ давлатӣ дар асоси дастовардҳои хизматӣ.

Ин принципҳо вобаста ба моҳияти хизмати давлатии Тоҷикистон, самтҳои асосии инкишофи дастгоҳ ва мақомоти давлатӣ, самаранок гаштани хизмати давлатӣ, баланд бардоштани нақши хизматчиӣ давлатӣ дар татбиқи қорҳои ҷомеа, баҳодихӣ ба фаъолияти хизматчиӣ давлатӣ ва талаботи қонунгузории амалкунанда пешниҳод карда шуданд.

Баъзе аз принципҳо ба монанди: ягонагии низоми хизмати давлатӣ новобаста аз таҷзияи ҳокимияти давлатӣ ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ; устувории ҳайати шахсии мақоми давлатӣ; ғайриҳизбӣ будани хизматчиёни давлатии мақомоти дахлдори давлатӣ, ки тибқи Конституция ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидаанд;

баландравии мансабии хизматчии давлатӣ дар асоси қобилият, тайёрии касбӣ ва талаботи таҳассусӣ; баҳодиҳӣ ба фаъолияти хизматчии давлатӣ дар асоси дастовардҳои хизматӣ инъикоскунандаи самтҳои асосии инкишоф ва моҳияти хизмати давлатии муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Дар адабиёт принципҳои дигари ташкили хизмати давлатиро ном мебаранд. Масалан, принципҳои афзалиятҳои касбӣ; тақсими статусии мансабҳои маъмурӣ ба сиёсӣ ва карерӣ; маҳдудиятҳои талофишаванда; афзалияти бевосита додан ба музди меҳнат нисбати имтиёзҳои имконӣ; гузаронидани функсияи хизмати давлатӣ аз басти қорӣ ба худмаблағгузорӣ; принципи шафофият; рӯй овардан ба мизочон ва ғ.

2.1. ПРИНЦИПИ ВОЛОИЯТИ КОНСТИТУТСИЯИ (САРҶОНУНИ) ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҚОНУНҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ин принципи хизмати давлатӣ хусусияти умумӣ дошта, бевосита аз талаботи моддаи 10 Конститутсияи манша мегирад, ки мувофиқи он «Конститутсияи Тоҷикистон эътибори олии ҳуқуқӣ дорад». Вобаста ба волоияти Конститутсияи меъёрҳои он мустақиман амал карда, тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии ба он зиддиятдошта эътибори ҳуқуқӣ надоранд.

Аз ин рӯ, давлат ва мақомоти он, шахсони мансабдор, шахрвандон бояд конститутсия ва қонунҳоро риоя намоянд, яъне ягон кас ҳуқуқи аз доираи муқаррароти онҳо берун баромадан надорад.

Афзалияти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон низ барои мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни давлатӣ асоси фаъолиятро ташкил менамоянд.

Аз принципи мазкур самаранокии хизмати давлатӣ саҳт вобастагӣ дорад, зеро:

-хизматчиёни давлатӣ фаъолиятро амали худро дар доираи салоҳияти мақомоти давлатӣ ба амал мебароранд;

-салоҳияти мақомоти давлатӣ ва ваколати хизматчиёни давлатӣ аз Конститутсия сар карда, дар тамоми дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла дар дастурамалҳои мансабӣ танзим гардида, хизматчиёни давлатӣ онҳоро дар амал татбиқ намуда, аз аввал салоҳияти мақомоти давлатӣ ва дар маҷмӯъ функсия ва вазифаҳои давлатро ба амал мебароранд;

-хизматчиёни давлатӣ зимни ба амал баровардани ӯҳдадорӣҳои мансабии худ ё ҳуқуқи худ ба хизмати давлатӣ, тамоми талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, муқаррароти онҳо ва маҳдудиятҳои пешбиниамудаи онҳоро иҷро менамоянд;

-фаъолият, амали мӯътадил ва ҳамоҳангии мақомоти давлатӣ, ягонагии фазои иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ, ягонагӣ қаламрави давлатро таъмин менамояд.

Принсипи волоияти Конститутсия ва қонунҳоро принсипи «қонуният» низ меноманд. Аз ин рӯ дар мод. 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» дар банди 8 алоҳида пешбинӣ шудани «қонуният» ҳамчун принсипи хизмати давлатӣ мантиқан дуруст нест.

Аз тарафи дигар элемент ва аломатҳои асосии ин принсип пурра дар принсипи волоияти Конститутсия ва қонунҳо ифода шуда, он ба чунин принципҳои дар хизмати давлатӣ мавҷудбуда ва дар банди 8 омада - «масъулияти шахси ва интизомнокӣ дар иҷрои вазифаҳои хизматӣ» он қадар алоқамандии қавӣ надорад.

Принсипи волоияти Конститутсия ва қонунҳо (*қонуният*) таҳия ё коркарди механизми татбиқи онро талаб менамояд, ки қисмҳои таркибии чунин механизм инҳоро ном бурдан мумкин аст:

-намуна будани хизматчиёни давлатии категорияҳои олии ба боло дар риоя ва иҷрои бечунучарои қонунгузорӣ ва ба вучуд овардани шароити тоқатнофарсо нисбати вайронкунандагони қонун, принсипи волоият...;

-эътино ё эътибори ҷаврӣ додан ба ҳама гуна вайронкунии принсипи мазкур, новобаста аз субъекти муносибати идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ;

-таҳким бахшидан ба сифати қонунгузорӣ;

-расонидани моҳият, мазмун ва вазифаҳои қонунгузорӣ ба маълумоти аҳоли;

-бартараф намудани нигилизми ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсонӣ мансабдор ва хизматчиёни давлатӣ.

Принсипҳои зикргардидаи хизмати давлатӣ дар лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати дав-

латӣ» бо номи «волоияти Конституция ва қонунҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешбинӣ шуда, бо қабули санадҳои
меъёрии ҳуқуқии нав мазмун ва моҳияти он равшан мегар-
дад.

2.2. ПРИНЦИПҲОИ САДОҚАТ БА ХАЛҚИ ТОҶИКИСТОН, ИНСОНДҶУСТӢ ВА АДОЛАТИ ИҶТИМОӢ, АФЗАЛИЯТИ ҲУҚУҚ ВА ОЗОДИҲОИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Ин се принцип бо ҳам зич алоқаманд буда, пеш аз ҳама мақсади асосии хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ифода мекунанд. Онҳо аз Эъломияи ҳуқуқи башар, дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашма мегиранд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзиши олии будани инсон ва ҳуқуқи озодиҳои он асоси фаъолияти мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Аз тарафи давлат эътироф гаштани ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд пеш аз ҳама аз тарафи мақомоти давлатӣ, шахсони мансабдори онҳо ва хизматчиёни давлатии тамоми сатҳи идоракунии ба амал бароварда мешавад.

Тамоми қарорҳои мақомоти давлатӣ ва фаъолияти хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама ба:

- инкишофи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд;
- таъмини кафолатҳои иҷтимоии пешбиниамудаи қонунгузорӣ;
- амалӣ намудани ҳуқуқҳои шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ;
- ба идоракунии ҷомеа ҷалб намудани шаҳрвандон;
- мушаххасгардонии фаъолияти мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни давлатӣ дар роҳи татбиқи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд;
- ҳамоҳансозии фаъолияти сохторҳои идоракунии ва институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд равона карда шудаанд.

Хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси муқаррароти санадҳои зикршуда амал намуда:

-дар фаъолияти худ манфиатҳои шахрвандонро ба эътибор мегиранд;

-талаботи қонунии онҳоро иҷро менамоянд;

-ҳуқуқи озодиҳои шахрвандонро дар ҳаҷми пурраи муайяннамудаи қонунгузори риоя ва ҳифз менамоянд;

-барои иштироки фаъолони шахрвандон дар идораи давлатӣ шароит фароҳам меоранд.

Принсипҳои садоқат ба халқи Тоҷикистон, инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ, афзалияти ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шахрванд ба таҳкими механизмҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва дигари амалқунии худ аз тарафи мақомоти дахлдори давлатӣ ниёз доранд, ки дар ин роҳ нақши хизмати давлатӣ калон аст.

Татбиқи ҳуқуқи озодиҳо пеш аз ҳама аз ислоҳоти самараноки идорақунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ, ислоҳоти ҳуқуқии хизмати давлатӣ ва хизматчиӣ давлатӣ, худфаъолии шахрвандон дар ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои худ вобаста аст. Тоҷикистон дар ин роҳ қадамҳои устувори ҳудро гузошта аст.

Принсипҳои садоқат ба Ватан ва ба халқи Тоҷикистон, инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ, афзалияти ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» бо ҳамин ном пешбинӣ шуда, дар танзими хизмати давлатӣ нақши муҳим мебозанд.

2.3. ПРИНЦИПИ ИХТИЁРӢ БУДАНИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ ВА ҲУҚУҚИ БАРОБАР ДОШТАНИ ШАҲРВАНДОН БА ОН

Ин принцип аз мод. 27 Конститутсия асос мегирад, ки мувофиқи он «шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ ҳуқуқи баробар доранд» ва асосан дар ду ҳолат амалӣ мешавад:

- дар вақти қабул шудан ба хизмати давлатӣ;
- дар вақти гузаштани (адои) хизмати давлатӣ.

Дар ин ду ҳолат қатъи назар аз миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк ба бевосита ва бавосита маҳдуд кардани ҳуқуқи шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ ва афзалият додан ба касе дар хизмати давлатӣ роҳ дода намешавад.

Ихтиёрӣ будани хизмати давлатӣ ва ҳуқуқи баробар доштани шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ мазмуни онро надирад, ки ин ҳуқуқ ба тариқи автоматӣ мавриди амал қарор мегирад. Барои мавриди амал қарор додани ин принцип дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» як қатор талабот муқаррар шудааст. Ин талабот дар мод. 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» пешниҳод гардиданд, ки инҳо мебошанд:

- талаботи таҳассусӣ нисбати хизматчиёни давлатӣ;
- пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои зарурӣ барои қабул ба хизмати давлатӣ;
- гузаштан аз озмун барои ишғол намудани мансабҳои ҳоли;
- бомуваффақият гузаштан аз аттестатсияҳои навбатӣ.

Дар баробари ин, дар моддаи 9 Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ як қатор маҳдудиятҳо пешбинӣ гардидаанд, ки дар сурати мавҷуд будани онҳо шаҳрванд имконияти ба хизмати давлатӣ дохил шудан ва дар хизмати давлатӣ буданро надоранд. Масалан, «Шаҳрванд дар чунин мавридҳо

наметавонад ба хизмати давлатӣ қабул шавад ва дар хизмати давлатӣ бошад:

1) агар ғайриқобили амал будан ё маҳдудияти қобили амал будани вай бо қарори суд, ки қувваи қонунӣ пайдо кардааст, муқаррар гардида бошад;

2) агар доғи судӣ барои содир кардани ҷинояти барқасдона бардошта ё адо карда нашуда бошад, ки он барои мансаби давлатии хизмати давлатиро ишғол намудани ӯ номуносиб аст;

3) агар аз гузаштани расмиёти тартибдиҳии иҷозат ба маълумоти дорой сирри давлатӣ, хизматӣ ё дигар сирри тавассути қонун хифзшаванда саркашӣ намояд, дар сурате, ки иҷрои вазифаҳои хизматӣ дар вазифаи давлатии хизмати давлатӣ, ки шаҳрванд даъвои ишғол кардани онро дорад, бо истифодаи чунин маълумот алоқаманд бошад;

4) дар сурати доштани хешовандӣ ё кудогӣ (падару модар, зану шавҳар, бародарон, хоҳарон, писарон, духтарон, инчунин бародарон, хоҳарон, падару модарон ва фарзандони зан ё шавҳар) бо хизматчиӣ давлатӣ, агар хизмати давлатии онҳо бо тобеияти бевосита ё назорати яқдигарӣ алоқаманд бошад;

5) дар сурати доштани шаҳрвандии давлати хориҷӣ, ба истиснои ҳолатҳои, ки агар иҷозат ба хизмати давлатӣ бо шартномаҳои муштараки байнидавлатӣ танзим гардида бошад;

6) дар мавриди дигари истисноӣ, ки тавассути қонунҳо ва санадҳои меъриӣ ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст»¹.

Тибқи талаботи қонунгузорӣ маълумоте, ки шаҳрванд ҳангоми ба мансаби давлатӣ дохил шудан ва дар вақти ҳал

¹ Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқи хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хизмати давлатӣ." Душанбе 2004. С.9.

намудани масъалаи ба мансаби давлатии дигар таъин шуданаш пешниҳод менамояд, мавриди санчиш қарор дода мешавад. Дар баъзе мақомоти давлатӣ ба ғайр аз санчиши маълумоти аз тарафи шахрванд пешниҳодгардида, қонунгузорӣ талаботи иловагӣ муқаррар карда метавонад.

Агар дар рафти санчиш ҳолатҳое муқаррар карда шаванд, ки барои ба хизмати давлатӣ дохил шудани шахрванд монеъ гарданд, шахрванд ба хизмати давлатӣ қабул карда намешавад.

Аммо ин мазмуни поймол кардани ҳуқуқи шахрвандонро ба ихтиёрӣ будани дохилшавӣ ба хизмати давлатӣ надорад ва татбиқи ин принципҳо аз як қатор ҳолатҳо ва талаботи муқаррарнамудаи қонунгузорӣ вобастагӣ дорад, ки инҳоро стандартҳои дохилшавӣ ба хизмати давлатӣ меноманд.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ин принцип бо номи «ихтиёрӣ ва дастрас будани хизмати давлатӣ» пешбинӣ шуда, он бо мазмуни нав: масъулияти хизматчии давлатӣ дар ҳалли масъалаҳои давлатӣ ва ҷомеа, инчунин баланд бардоштани нақши созандагӣю бунёдкорӣи хизматчии давлатӣ ифода меёбад.

2.4. ПРИНЦИПИ КАСБИЯТ ВА САЛОҲИЯТНОКИИ ХИЗМАТЧИИ ДАВЛАТӢ

Ин принципи муҳимтарин принципи хизмати давлатӣ буда, моҳияти хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбӣ оид ба таъмини ваколати мақомоти давлатӣ, аз он манша мегирад.

Хизмати давлатӣ ҳамчун касб навъи махсуси фаъолияти бошуурона мебошад, ки барои таъмини талаботи моддӣ ва маънавии ҷомеа хизмат менамояд. Иҷрои функсияи идоракунии давлатӣ шугли асосӣ ва фаъолияти меҳнатии хизматчиҳои давлатӣ мебошад.

Касбият ин аз тарафи хизматчиҳои давлатӣ иҷро намудани ӯҳдадориҳои мансабӣ дар асоси доимӣ ё дар фосилаи муайяни вақт бо музди мунтазам гирифташуда арзёбӣ мегардад. Касбият бо салоҳиятнокӣ алоқамандии ногузастанӣ дорад.

Салоҳиятнокӣ ин чуқӯр донишҷӯи кори худ, моҳияти кори иҷромешуда, усул ва воситаҳои муваффақ шудан ба мақсадҳои гузошташуда, инчунин кордонӣ ва малакаи ихтиёрдорӣ намудани ин донишҷӯ мебошад. Мундариҷаи салоҳиятнокии хизматчиҳои давлатӣ сатҳи таҳсилоти махсус, давомияти кор аз рӯи ихтисос, собиқаи корӣ, кордонӣ, истифодаи таҷрибаи андӯхта бо мақсади татбиқи қонунгузорӣ ва салоҳияти мақомоти давлатӣ ва ғайраҳоро дар бар мегирад.

Касбият машғулияти доимии фаъолияти идоракунӣ дар доираи хизмати давлатӣ, аз тарафи хизматчиҳои давлатӣ ба даст овардан ва андӯхтани дониш, кордонӣ ва малакаро танзим менамояд. Барои идоракунии давлатӣ донишҷӯи назарияи идоракунӣ, соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ, инчунин қобилияти ташкилотчиӣ дар татбиқи амалии ин донишҷӯ талаб карда мешавад.

Касбият ба баландшавии кордонӣ, поквичдонӣ ва салоҳиятнокии хизматчии давлатӣ дар иҷрои ӯҳдадориҳои мансабӣ мусоидат менамояд.

Салоҳиятнокии хизматчии давлатӣ бояд ба нақши он дар татбиқи салоҳияти мақомоти давлатӣ мувофиқ бошад.

Дар татбиқи ин принцип тайёрӣ, азнавтайёркунӣ ва такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ нақши муҳим мебозад.

Дар фаъолияти хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми амалӣ намудани принципи касбият ва салоҳиятнокии хизматчии давлатӣ ба такмил, аз ҷумла такмили асосҳо ва аломатҳои он дар назария ва амалияи хизмати давлатӣ ниёз дорад. Ин низом ҳанӯз имконият намедихад, ки таҳсили хизматчии давлатиро ба гузаштани (адои) хизмат, ба нақшагирии баландравии хизматчии давлатӣ, баҳои сифати фаъолияти касбӣ ва додани рутбаи таҳассусӣ алоқаманд кард.

Ин ҳолатҳо ҳавасмандгардонии хизматчиёни давлатиро то андозае дар баланд бардоштани сатҳи касбият ва салоҳиятнокӣ коста мегардонанд.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ин принцип бо ҳамин ном пешбинӣ шуда, мазмуну аломатҳои он бо заминаҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва маънавии он ғанӣ гардонида мешавад.

2.5. ПРИНЦИПИ БЕҲИЗБӢ ВА ХУСУСИЯТИ ДУНЯВӢ

Дар амалияи қонунгузорӣ Қонуни хизмати давлатие вучуд надорад, ки принципи беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ дар ин ё он шакл пешбинӣ нашуда бошад.

Ин принцип дар банди 12 мод. 4 Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» бо номи «истисно будани таъсири сиёсӣ ва даҳолати ғайриқонунӣ ба фаъолияти хизматчиҳои давлатӣ» пешниҳод шуда, дар банди 14, мод. 17 Қонуни федералии Федератсияи Россия «Дар бораи хизмати давлатии шахрвандии Федератсияи Россия», ки «махдудиятҳо вобаста ба хизмати давлатӣ» номгузорӣ шудааст, дар таҳияи зерин пешниҳод шудааст:

«дар мақомоти давлатӣ созмон додани сохторҳои хизбҳои сиёсӣ, дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ (ба ғайр аз иттифокҳои касаба, созмонҳои ветеранҳо ва дигар созмонҳои худфаъолиятӣ ва иттиҳодияҳои динӣ ё мусоидат ба ташкили сохторҳои зикргардида) манъ аст».

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ин принцип низ бо мазмуни зайл:

- хусусияти дунявӣ доштани хизмати давлатӣ;
- ғайриҳизбӣ будани хизматчиёни давлатии мақомоти дахлдори давлатӣ, ки тибқи Конститутсия ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидаанд, пешбинӣ гардид.

Дар қонуни амалкунанда моддаҳои алоҳидае мавҷуданд, ки тақвияти ин принцип мебошанд.

Масалан, мод. 22. «Маҳдудиятҳои вобаста ба хизмати давлатӣ» чунин пешбинӣ намудааст:

«Хизматчиҳои давлатӣ ҳуқуқ надорад:
...супоришу дастури хизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои динӣ ва субъектҳои хоҷагидориро, ки ба хизмати мақомоти давлатӣ дахл доранд, ба ҷо оварад ё вазифаи хизмати худро ба манфиати онҳо истифода кунад».

Асосан ин принцип аз талаботи моддаи 8 Конститутсияи

Љумхурии Тоҷикистон бармеояд, ки мувофиқи он «дар Тоҷикистон ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкураӣ инкишоф меёбад. Мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад... Ташкилотҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ба қорҳои давлатӣ мудохила қарда наметавонанд.»

Бояд зикр қард, ки дар қонунҳои хизмати давлатӣ пешбинӣ намудани ин принцип ҳодисаи нав нест ва он таърихи тӯлонӣ дорад.

Дар Фарб мувофиқи мақсад набудан ва ҳатто зарарнок будани омехта қардани сиёсат бо маъмуриятпарастии давлатиро барвақт дарқ қарданд.

Дар нимаи дуоми асри XIX оид ба алоқамандии сиёсат ва бюрократия баробар ду назария рӯи қор омад. Асос ё гавҳари онҳоро муносибати сиёсат ва идорақунии қасбӣ, инчунин ба ҳадди имқонпазир расонидани алоқамандии элитаи сиёсии ҳуқмрон ва дастгоҳи давлатӣ ташқил медиҳад.

Назарияи якумро ба олими англис Н. Тревельян нисбат медиҳанд, ки ӯ ақидаҳои худро дар Қонуни хизмати давлатӣ (1850) асоснок намуд. Дар ин қонун аввалин бор муқаррароти ҷудо қардани сиёсат аз идорақуни, ва фаъолияти сиёсӣ аз фаъолияти маъмури мухтасар ифода қардид.

Баъдтар идея ва пешниҳодҳо оид ба ғайрисиёсӣ (деполитизатсия) намудани системаи маъмуриятпарастии давлатӣ аз тарафи В. Вильсон¹ (Президенти ИМА) ва баъдтар Ф. Гудноу идома дода шуданд. Ба илм ва таҷрибаи сиёсӣ - идорақуни идея ва пешниҳодҳои онҳо дар шакли назарияи тақсими сиёсат аз идорақуни: сиёсат - қори элитаи сиёсӣ, идорақуни - қори дастгоҳ, яъне сохторҳои дахлдори ташқили - идорақуни дохил шуданд.

Сиёсат ин мубориза барои ҳоқимият ва васеъ қардани

¹Ниг: В.Вильсон. Государство. Прошлое и настоящее конституционных учреждений. М.,1905; Государственный строй Соединенных Штатов. СПб.,1909.

таъсир дар фазои иҷтимоӣ, ин барномаҳо ва концепсияҳо, гуфтушунидҳо ва дарёфти созишҳо ва ғ. буда, хизмати давлатӣ бошад ин на чизи бофташуда, балки иҷрои қатъии талаботи қонун ва қоидаҳои расмӣ муқарраргардида, аз ҷумла дар доираи меъёрҳои ахлоқӣ, арзишҳои фарҳангӣ ва маънавии дар ҷомеа қабулгардида мебошад.

Принсипи ғайрисиёсиқунонии хизмати давлатӣ таҷассу-ми моддии худро ба воситаи хизматчиҳои давлатӣ меёбад. Хизматчиёни давлатӣ ҳамчун одамони кордон (профессио-нал) бояд аз ҷиҳати сиёсӣ бетараф ва холис бошанд, кори худро хуб донанд, бо ўҳдабарой ва бовиҷдонии худ фарқ ку-нанд, ҳиссиёти баланди масъулиятшиносӣ дошта бошанд. Чуноне, ки Л.Мизес менависад «ҳар як мансабдори давлатӣ дар вақти хизмат шахси бовариноки давлати соҳибистиклол... ба ҳисоб меравад»¹.

Баъдан, хизматчиҳои давлатӣ на барои сиёсатбозӣ даъват шудааст ва сиёсат наметавонад бо назардошти худ хизмат-чиҳои давлатиро аз мансаби ишғолкардааш барканор созад, аз рутбаи гирифтааш маҳрум намояд, шароити таъминоти моддию пулӣ ва имтиёзҳои муқаррарнамудаи қонунро тағйир ё бекор созад.

Дар баробари дастгирӣ ёфтани принсипи зикрёфта ва дарк намудани зарурати ғайрисиёсиқунонии хизмати давлатӣ, дар адабиёти илмӣ дуруст қайд карда мешавад, ки ба принсипи беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ ё ғайрисиёсиқуно-нии хизмати давлатӣ бояд муносибати бошуурона дошта бошем. Ба ин раванд набояд аз нигоҳи вулгарӣ шаклӣ му-носибат намоем, зеро муносибатҳои давлатӣ - хизматӣ ху-сусияти сиёсӣ надошта наметавонанд. Проблема дар да-раҷаи сиёсиқунонии он... ифода меёбад².

Хусусияти сиёсии хизмати давлатӣ бо омилҳои объек-тивӣ, пеш аз ҳама статуси иҷтимоӣ - ҳуқуқӣ ва ба системаи

¹Мизес Л. Бюрократия. Запланированный хаос. Антикапиталистическая менталь-ность. М.,1993. С.66.

² Охотский В. Е. Государственная служба в парламенте» М.,2002. С.222.

муносибатҳои давлатӣ - ҳокимияти дохил кардани он муайян мегардад. Хизмати давлатӣ барои он вучуд дорад, ки ҳам қарорҳои идоракунӣ ва ҳам вазифаҳои сиёсиро ӯҳдабароёна амалӣ ва иҷрои онҳоро таъмин намояд.

Ғайрисиёсикунони хизмати давлатӣ салоҳиятнокии сиёсии хизматчиҳои давлатиро на танҳо инкор намекунад, балки баръакс онро қисми ҷудонашавандаи фаъолияти касбии хизматчиҳои давлатӣ ҳисоб мекунад.

Дастраси шаҳрвандони давлат будани хизмати давлатӣ ва кушода будани он мазмуни бенизомӣ ва бетартибии сиёсиро надорад.

Аз тарафи дигар сиёсат ва идоракунии давлатӣ ҳамчун татбиқи роҳи сиёсии қувваҳои сиёсии ҳукмрон аз ҳамдигар ҷудонашавандаанд. Онҳо дар ягонагии диалектикӣ мебошанд. Дар ин мазмун хизмати давлатӣ ҳамчун механизми таъминоти касбии дар ҳаёт татбиқ намудани сиёсати ҳизбҳои дар интихобот ғалаба бадастоварда, наметавонад аз сиёсат берун бошад.

Хизмати давлатӣ ба таъмини татбиқи сиёсати давлатӣ дар ҳама соҳаҳои фаъолияти ҳаёти ҷомеа (иқтисодиёт, маънавиёт, иҷтимоиёт ва ғ.) равона гардидааст. Алоқамандии зарурии омилҳои сиёсӣ ва маъмуриӣ гарави идоракунии муваффақиятноки равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Принсипи беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ доштани хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз якҷанд омилҳои объективӣ сарчашма мегирад:

-хусусияти демократӣ, ҳуқуқбунёди, иҷтимоӣ ва дунявии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-этирофи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, аз ҷумла этирофи арзишҳои умумибашарӣ ва анъанаҳои пешрафтаи идоракунӣ ва хизмати давлатӣ;

-дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ инкишоф ёфтани Тоҷикистон;

-чудо будани дин аз давлат ва манъ будани мудохилаи дин ба қорҳои давлат.

Дар тадқиқи ин масъала, аз принсипи боодобии сиёсии хизматчии давлатӣ нисбат ба давлат ёдовар нашуда наметавонем. Мавҷудияти он дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ махсус қайд карда мешавад. Боодобии сиёсӣ (лояльность) - рафтор ва амал дар доираи қонунгузори амалкунанда, муносибати расмӣ - хайрхоҳона ба ҳокимият ва ба онҳое, ки онро намоёндагӣ ва таҷассум мекунанд, ифода меёбад.

Боодобии сиёсии хизматчии давлатӣ дар мод. 4 б (2), мод. 5. (2 - 22) ва мод.16 (б.1 - 3) Кодекси намунавии рафтори хизматчии давлатӣ, ки аз тарафи Шӯрои Вазирони Аврупо қабул шудааст, чунин танзим ва ифода меёбад:

«-боодобии хизматчии давлатӣ нисбати мақоми ҳокимияти миллӣ, маҳаллӣ ва минтақавӣ;

-ичрои вазифаҳои хизматӣ дар асоси бетарафии сиёсӣ;

-кӯшиши «муқобилият накардан ба амалӣ намудани сиёсат, қарорҳо ва чораҳои қонунӣ, пешбининамудаи ҳокимият»¹.

Хулоса, вазифаи хизматчии давлатӣ (тамоми давлатҳо), аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тақия ба принсипи боодобии хизматчии давлатӣ аз дастгирии фаъолияти институтсионалии давлат, амалу кирдори ҳолисонаи сиёсӣ, дар амал татбиқ намудани самтҳои фаъолияти сиёсии давлат, дурравӣ аз ҳама гуна талаботи муқолифини давлат ва иҷрои дигар вазифаҳои қонунии муқаррарнамудаи давлат иборат мебошад.

Назарияи дуҷум ба назарияи пешина тамоман муқолиф буда, тақсими хизмати давлатиро ба сиёсию маъмурӣ хусусияти идеологияи буржуазӣ меномид. Хулосаи мантиқии он тарғиби зарурати

сохтмони давлат бо роҳбарии хизби пролетариати типӣ нав, бо интизоми қавии пролетарӣ ва функсияи назоратии ҳар қорманди масъули давлат ба ҳисоб мерафт. Ҳамин тариқ хизматчии давлатӣ - хизбӣ симои асосии ҳокимият гардид.

¹ Совет Европы и Россия. М.,2000. С.51.

Дар сиёсат ҳукмфармоии элитаи маъмурӣ - сиёсӣ ба востити амалдорони дастгоҳи ҳизбӣ - сиёсӣ ва комплекси ҳарбӣ - саноатӣ муқаррар гардид. Натиҷаи он ба ҳамагон маълум аст. Дар натиҷа бюрократикунонии ҳокимият ва хизмати давлатӣ ба бӯҳрони давлатдорӣ оварда расонид. Чунин назария хусусияти ҳоси давлати Иттиҳоди Шуравӣ ва мамлакатҳои дорой низоми сотсиалистӣ гардид.

Дар Ғарб бошад тамоман ҳолати дигар ҳукмфармо буд. Дар ИМА аз давраҳои Вашингтон сар карда, ҳама вақт салоҳиятнокии касбӣ ва хизматҳои шахсии хизматчиӣ, хизматҳо дар мубориза барои истиқлолият ва озодӣ, боодобии сиёсӣ ба Президент дар мадди аввал меистод. Ба ғайр аз ин, аз охири асри XIX, аз давраи Қонуни Пендлтон сар карда, дар ИМА гузариш ба ташаккули ҳайати хизмати давлатӣ аз «руйи хизматҳо» оғоз гардид. Назарияи чудо кардани сиёсат аз идоракунӣ рӯи кор омад.

Новобаста аз душвории татбиқи назарияи В.Вилсон, ин назария дуруст ва ояндадор ҳисобида мешуд. Имтиҳонҳои кушоди озмунӣ барои довталабон ва мӯҳлати санҷиш барои шахсони нав ба хизмати давлатӣ омада, манъ будани аз кор озодкунӣ бо асоси сиёсӣ, бетарафии сиёсии хизматчиӣ давлатӣ асоси назария ва амалияи хизмати давлатӣ гардид.

Назарияи Вильсон - Гудноу дар гузаштан ба хизмати давлатии касбӣ ҳамчун назарияи асоснок нақши муҳим бозид. Ин назария вазъи хизматчиӣ давлатиро ҳамчун татбиқкунандаи қарорҳои сиёсӣ ва муқаррароти мақоми амалкунандаи ҳокимияти қонунӣ вучуддошта муайян намуд.

Баъдтар ИМА дар соҳаи хизмати давлатӣ пеш рафт. Соли 1939 бо қабули қонуни Хэтча оид ба рафтори сиёсии хизматчиӣ давлатӣ иштироки хизматчиёни давлатиро дар маърақаҳои интиҳоботӣ, истифодаи ҳолати хизматӣ барои таъсиррасонӣ ба интиҳобот, иштирок дар ташкилот бо

мақсади сарнагун кардани сохти конститутсионии ИМА, аз чумла иштирок дар кори хизби коммунистиро манъ намуд.

Хизмати шахрвандии Британияи Кабир низ чандин даҳсолаҳо хусусияти (патронажӣ) дошт. Басти кории мақомоти ҳокимияти давлатӣ бо назардошт ва хоҳиши роҳбарон аз ҳисоби тарафдорони сиёсӣ, шиносон, хешу таборон пурра мешуданд. Мансаби ҳар як дастгоҳро роҳбари ҳар мақомот ҳамчун моликияти худ нигоҳ мекард. Пешравӣ дар хизмат дар асоси принсипи калонӣ (старшинства), аксаран шахсони собиқаи бисёрдошта ва таҷрибанок амалӣ мешуд. Ташаббускорони ислоҳоти хизмати давлатӣ И. Бентам, Т.Б. Маколей, Г. Э. Тревельян ин қолабро шикаста, ба ташаққули хизмати шахрвандии Британияи Кабир замина гузошанд, ки асоси он «системаи хизматҳо» ном гирифт.

Моҳияти ислоҳот аз инҳо иборат буд:

-ба мансабҳои хурди хизмати давлатӣ ҷалб намудани шахсони соҳибқасб, тайёр ва ҷиддӣ интихобшуда ҳукми қонунӣ гирифт. Афзалият ба мутахассисоне дода мешуд, ки таҳсилоти гуманитарӣ дошта, хатмкунандагони муассисаҳои илмӣ-таълимии пешқадами Британияи Кабир буданд. Интихоби кадрҳо дар асоси имтиҳонҳои хаттӣ аз рӯи барномаҳои донишгоҳҳои Оксфорд ва Кембридж гузаронида мешуданд;

-хизмати давлатӣ ба як шакл дароварда шуда, аз ҳамин вақт на ҳамчун маҷмӯи ҳадамоти мустақил, муассисаҳои алоҳида ва департаментҳо, балки ҳамчун системаи ягонаи давлатӣ арзёбӣ гардид;

-принсипи калонӣ бекор карда шуда, пешравӣ дар хизмат дар асоси аттестатсияҳои расмӣ кормандон, ба эътибор гирифтани маҳсулноқӣ ва малакаи инсон таъмин карда шуд;

-аз нимаи дууми асри XIX сар карда, мансабҳо дар дастгоҳи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба сиёсӣ, роҳбарикунанда (маъмури), иҷрокунандагон ва канселярӣ тақсим шуданд;

- хизматчиҳои давлатии олий дар идора, котиби давлатӣ гардид. Вай амалан роҳбари дастгоҳ буд.

Дар солҳои 50 - 60 асри XX пешрафти илмӣ - техникаӣ демократҳои Фарбро маҷбур карданд, ки ба аксар проб-лемаҳои маъмуриятпарастӣ, муносибати сиёсат, идоракунии касбӣ ва бюрократия аз дигар нуқтаи назар нигоҳ кунанд. Ҳамин тариқ назария сеюм «менечменти давлатӣ» рӯи кор омад.

Идеяҳои асосии онро олимони америкоӣ П. Блау ва дигарҳо кор карда баромаданд, ки асоси онро ғояҳои:

- даст кашидан аз ихтисоси танг ва маҳдуд;
- тайёркунии мутахассисони қобилиятноки таъминкунандаи қори қитъаҳои омехтаи фаъолияти маъмуридошта;
- гузаштан ба принсипи хизмат ба ҷомеа ва шаҳрвандон ҳамчун мизочон;
- тақя кардан на ба сиёсат, балки ба самаранокии баланди иқтисодии дастгоҳи давлатӣ;
- ва дигарҳо ташкил медиҳанд.

Дар Британияи Кабир дар солҳои 60 (комиссияи Фултон) ва баъдтар солҳои 80 бо ташаббуси М.Тэтчер ислоҳоти дахлдор гузаронида шуданд, ки вазифаи ислоҳот аз инҳо иборат буд:

- бартараф намудани табақагии хизмати давлатӣ;
- бартараф намудани касбият ва кордониҳои пасти хизмати давлатӣ;
- бартараф намудани сиёсикунони аз ҳад зиёд.

Барои ҳалли ин мақсад кӯшиши ихтисор кардани дастгоҳ, тақсими сиёсат ва маъмуриятпарастӣ, ҷорӣ намудани принсипи кирояи якумрӣ, муносиб намудани ҳуқуқ ва имтиёзҳои амалдорон ба вуқӯъ пайваст. Моҳиятан ин ислоҳот концепсияи ратсионалӣ ва худтанзимкунандаи хизмати давлатӣ буд. Шиорҳои асосии ин ислоҳотро: «чудо кардани

идоракунӣ аз сиёсат», «руй овардан ба мизоч», «ғайрибюро-кратикунонӣ ва ғайрисиёсикунонӣ» ташкил медоданд.

Дар ИМА ба фаъолияти сиёсӣ машғул шудани хизматчии давлатӣ манъ карда нашудааст. Онҳо аз ҳуқуқи интихобот, овоз додан, гуфтани ақидаҳои сиёсии худ, иштирок дар чорабиниҳои хизбӣ маҳрум карда нашудаанд. Аммо онҳо ҳуқуқ надоранд, ки дар ташаққули сохтор ва фондҳои хизбӣ иштирок намоянд, вазифаҳои хизбиرو ишғол намоянд ва ҳолати хизмати худро ба манфиати ин ё он хизби сиёсӣ раво на намоянд.

Чунин талабот дар Тавсияҳои Кумитаи Вазирони Шӯрои Аврупо оид ба кодекси рафтори хизматчии давлатӣ (мод. 16) пешбинӣ гардидааст, ки:

а) хизматчи ӯҳдадор аст ба он диққат диҳад, ки иштиро-каш дар фаъолияти сиёсӣ ва муҳофиза дар ҷомеа ва доираҳои хизбӣ ба сушт шудани боварии шаҳрвандон ва корфармоёни ӯ ба қобилияти ӯ дар хусуси ҳолисона иҷро намудани вазифаҳои ба зимаи ӯ гузошташуда асос нагардад;

б) хизматчии давлатӣ дар вақти иҷрои ӯҳдадорихои хизмати худ имконият надихад, ки ҳолати хизмати ӯ барои амалӣ намудани ягон хел мақсадҳои сиёсӣ истифода гардад;

в) хизматчии давлатӣ ӯҳдадор аст, ки маҳудиятҳои муқаррарнамудаи қонунро оиди аз тарафи ӯ амалӣ шудани фаъолияти сиёсӣ вобаста ба ҳолати хизмати ӯ хусусияти ӯҳдадорихои хизмати ӯ риоя намоянд¹.

Дар Британиа Кабир, Ҳолландия, Дания ва Шветсия иштироқи хизматчии давлатӣ дар фаъолияти хизбӣ - сиёсӣ, баромад намудан бо изҳороти кушоди сиёсӣ, пешниҳоди номзадии худ ба вазифаҳои роҳбарикунандаи хизбӣ, яъне ҳамаи он фаъолияте, ки ба бовиҷдонона иҷро шудани ӯҳдадорихои мансабии ӯ ба сифати «хизматгори ҳолиси ҳамаи

¹ Совет Европы и Россия. М., 2000. С. 51.

табақаҳои иҷтимоӣ ва гурӯҳҳои ҷамъиятӣ будани ӯ» ҳалал мерасонанд, манъ аст.

Дар Италия, Белгия ва Австрия бошад, ҳизби дар интихобот ғолибомада ҳуқуқ дорад, ки вазифаҳои муҳими дастгоҳи давлатиро, аз он ҷумла то 25 % сатҳи федералиро ишғол намоянд.

Дар Франция ва Япония маҳдудияте, ки ба фаъолияти сиёсӣ, ҳатто ба ҳаёти ҳизбӣ машғул шудани хизматчиҳои давлатӣ монеъ шавад, вучуд надорад. Фарқият миёни сиёсат ва хизмати давлатӣ нисбӣ мебошад. Лекин танзими маъмуриё, ки хизмати давлатиро аз муқовимати (муборизаи) сиёсӣ ҷудо менамоянд, вучуд дорад ва самаранок амал мекунад. Ин пеш аз ҳама ба масъалаҳои таъсири идеологӣ ва сиёсӣ ба дастгоҳи давлатӣ аз тарафи қувваҳо ва ҳаракатҳои гуногуни экстремистӣ дахл дорад².

Соли 1998, ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ворид намудани принсипи беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ қадами нахустине буд дар роҳи татбиқи амалии муқаррароти Конститутсия ва бетарафии сиёсии хизмати давлатӣ.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ин принсип бо назардошти вазъи имрӯзаи хизмати давлатӣ ва бо назардошти талаботи мод. 5, яъне «низоми хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (хизмати давлатии шаҳрвандӣ, хизмати давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизмати давлатии ҳарбӣ) таҳия гардид.

Тибқи талаботи мод. 28 Конститутсия шаҳрванд ҳақ дорад дар ташкили ҳизбҳои сиёсӣ, аз ҷумла ҳизбҳои хусусияти демократӣ, динӣ ва атеистӣ, иттифоқҳои касаба ва дигар

² Государственная служба. Общие проблемы. Зарубежный опыт. Вып. первый. М.,1994

иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ иштирок намоёнд, ихтиёран ба онҳо дохил ва аз онҳо хориҷ гардад¹.

Хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки асосан шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонанд, аз ин ҳуқуқ бархӯрдор мебошанд.

Низоми муайяншудаи хизмати давлатӣ, ки аз хизмати давлатии шаҳрвандӣ, хизмати давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизмати давлатии ҳарбӣ иборат аст, ба мо имконият медиҳад, ки вазъи ҳуқуқии ҳар кадом намудҳои хизмати давлатӣ ва хизматчиёни давлатии онҳоро аниқ ва равшан инъикос намоем.

Тибқи қонунгузорӣ, агар хизматчиёни давлатии шаҳрвандӣ аъзои ҳизб шуда тавонанд, хизматчиёни давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизмати давлатии ҳарбӣ дар тамоми давраи фаъолиятшон аз чунин ҳуқуқ - аъзои ҳизб будан бархӯрдор шуда наметавонанд.

«Прокурор наметавонад вазифаи дигарро иҷро намоёнд, вакили мақомоти намоёндагӣ, узви ҳизб ва созмонҳои сиёсӣ бошад...»².

Талаботи умумии Қонуни хизмати давлатӣ роҳ надодан ба таъсис ва фаъолияти сохторҳои ҳизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳои динӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ғайр аз иттифоқҳои касаба ба тамоми мақомоти давлатӣ ва дастгоҳҳои онҳо дахл дорад. Инчунин онҳо наметавонанд ҳолати хизмати худро ба манфиати ин ё он ҳизби сиёсӣ истифода намоёнд.

Ҳамин тариқ, вобаста аз низоми муқарраргардидаи хизмати давлатӣ ва талаботи қонунгузорӣ хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ғайр аз хизматчиёни давлатии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизмати давлатии ҳарбӣ) метавонанд чун дигар шаҳрвандони ҷумҳурӣ узви ин ё он ҳизби дар

¹ Конституция (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе - 2003.С.13

² Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 25 июли соли 2005, № 107.

Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунӣ фаъолиятдошта бошанд;

-ин узвият набояд бо фаъолияти касбӣ - хизмати хизматчи давлатӣ дар мақомоти давлатӣ омехта карда шавад;

-тамоми кӯшишу амалҳои шахсони мансабдор ва хизматчиёни давлатӣ дар хусуси дар мақомоти давлатӣ ва дастгоҳҳои онҳо таъсис додани сохторҳои хизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳои динӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё мусоидат намудан ба таъсисёбии чунин сохторҳо ғайриқонунӣ буда, ҳамчун вайрон кардани маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ арзёбӣ мегардад ва барои аз кор озод гаштани хизматчи давлатӣ асос мегарданд;

-хизматчи давлатӣ дар вақти фаъолияти касбӣ набояд ба фаъолияти ягон хизб хайрҳо бошад, инчунин вазъи хизматиашро ба манфиати онҳо истифода намояд;

-хизмати давлатӣ ва хизматчи давлатӣ дар ҳама шароит, новобаста аз вазъи сиёсии мамлакат, маъракаи интиҳоботӣ, муборизаи сиёсӣ дар ҷомеа, ивазшавии элитаи сиёсӣ ва хизби ҳукмрон бояд дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқии фаъолияти ӯро танзимкунанда (дастурамалҳои мансабӣ) амал намуда, иҷро ва риояи бечунҷарои онҳо, салоҳияти мақомоти давлатӣ ва бо ҳамин фаъолияти мӯътадили ҷомеаю дастгоҳи давлатиро таъмин намояд;

-давлати Тоҷикистон ва хизмати давлатии он хусусияти дунявӣ дошта, дар хизмати давлатӣ сохторҳои динӣ вучуд дошта наметавонанд. Хизмати давлатӣ на ба идеяҳои динӣ, балки бо қонунгузори миллӣ асос меёбад;

-дар фаъолияти давлатӣ ба афзалияти ягон дин роҳ дода намешавад. Хизматчиёни давлатӣ бояд принсипи баробарии ҳамаро дар назди қонун, новобаста аз эътиқоди динии онҳо риоя ва таъмин намоянд, ба фаъолияти қонунии иттиҳодияҳои динӣ даҳолат накунанд ва дар навбати худ иттиҳодияҳои динӣ низ набояд ба кори давлат даҳолат намо-

янд;

-хизматчиёни давлатӣ ҳамчун қувваи пешбарандаи ҷомеа
принсипи беҳизбият ва дунявии хизмати давлатиро бояд
асос, замина ва омили муҳими инкишофи давлату давлат-
дорӣ, мӯътадилии фаъолияти дастгоҳи давлатӣ, инкишофи
институтҳои демократӣ, ба вучуд оварандаи ташаббускори
худ арзёбӣ намоянд. Онро бо фаъолияти баланди касбӣ -
хизматӣ, боодобӣ, кордонӣ, малака ва таҷрибаи идоракунии
маъмури инкишоф диҳанд.

2.6. ПРИНЦИПИ ДЕМОКРАТИЗМ ВА ОШКОРБАЁНИ

Дар рафти таҳлили принципҳои хизмати давлатӣ, то андозае аломатҳои асосии принципи демократизм мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Сарчашмаи асосии ин принцип аз хусусияти давлат ва моҳияти иҷтимоии он бармеояд.

Хусусияти демократизми хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбӣ дар ин ифода меёбад:

-инъикоскунандаи хусусияти демократӣ ва моҳияти иҷтимоии давлат будани хизмати давлатӣ;

-ба сифати яке аз ҳуқуқҳои асосии инсон ва шаҳрванд эътироф шудани хизмати давлатӣ дар Конститутсия;

-дар асоси қонун ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал баровардани хизмати давлатӣ;

-баробарии шаҳрвандони Тоҷикистон дар амалӣ намудани ҳуқуқи худ ба хизмати давлатӣ;

-ба вучуд овардани шароити ягонаи (дар асоси озмун) дохил шудан ба хизмати давлатӣ;

-муқаррар намудани кафолатҳои ягонаи иҷтимоӣ - ҳуқуқӣ ба ҳамин фаъолияти касбии табақаи ҷамъияти мувофиқ;

-дигар ҳуқуқу озодиҳои барои ба амал баровардани фаъолияти касбӣ мусоидаткунанда;

Ошкорбаёнӣ дар хизмати давлатӣ пеш аз ҳама аз моддаи 10 Конститутсия сарчашма мегирад, ки мувофиқи талаботи он фаъолияти қонунгузорӣ ва меъёрҷодкунӣ ошкоро сурат гирифта, қонунҳо баъд аз қабул шуданашон дар нашрияҳои расмӣ давлатӣ интишор мешаванд. Қонунҳои интишорнашуда мавриди татбиқ қарор намегиранд.

Ин ба қонунгузорӣ оид ба хизмати давлатӣ низ дахл дорад. Шаҳрвандон ҳуқуқ доранд, ки аз қонунҳои хизмати давлатӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии хизмати давлатӣ истифода баранд, чунки онҳо ба ҳуқуқу манфиатҳои онҳо дахл менамоянд.

Принсипи ошкорбаёнӣ ба гирифтани иттилооти ғайри-махфӣ оид ба фаъолияти мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни давлатӣ равона карда шудааст. Дар воситаҳои ахбори омма бояд таҷрибаи онҳо, пешравию камбудихо ва дигар та-рафҳои фаъолияти мақомоти давлатӣ инъикос гардад.

Дар баробари ин принсипи ошкорбаёнӣ хизмати давлатиро аз айбдоркуниҳои бофташуда ва беасос, ки гоҳҳо барои беобрӯ кардани эътибори мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни давлатии алоҳида равона карда шудааст, эмин нигоҳ медорад.

Принсипи ошкорбаёнӣ ба ҳуқуқу манфиатҳои қонунии хизматчиёни давлатӣ дахл дорад.

Қонуни хизмати давлатӣ бо маводи делои шахсии худ шинос шудани хизматчиӣ давлатӣ (б. 3 мод. 2), пешакӣ хабардор намудани хизматчиӣ давлатӣ аз вақти гузаронидани озмун, бо забонхат шинос намудани хизматчиӣ давлатӣ бо мазмуни варақаи аттестатсиониро пешбинӣ менамояд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки барои татбиқи принсипи ошкорбаёнӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои зиёде аз қабилӣ: таҳкими базаи қонунгузорӣ, таҷдиди назар кардани муносибат ба ҳифзи сирри давлатӣ, мониторинги вайрон кардани ҳуқуқҳои шахрвандон ба иттилоот, пурқувват намудани назорат аз болои риоя ва иҷрои принсипи ошкорбаёнӣ дар фаъолияти мақомоти давлатӣ, баланд бардоштани нақши технологияҳои иттилоотӣ дар хизмати давлатӣ¹ оғоз гардида, барои татбиқи амалии ин принцип шароити объективӣ ва муносибати воқеъбинона фароҳам оварда шудааст.

¹Ниёзов А.С. Информационные технологии и эффективность государственного управления // Паёми ДТИХД ҚТ, 2005, № 2. С.29 - 36.

2.7. ПРИНЦИПИ МАСЪУЛИЯТШИНОСИ

Ин принцип аз талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии хизмати давлатӣ баромада, ба мустаҳкам намудани интизоми давлатӣ, беҳтар намудани сифати қарорҳои баровардашуда, бечуну чаро иҷро намудани ўҳдадорихои мансабӣ, баланд бардоштани мустақилият ва ташаббускориҳои эҷодкоронаи хизматчиҳои давлатӣ дар вақти татбиқи онҳо равона карда шудаанд. Ин принцип пеш аз ҳама ба шахсони мансабдор, ки ҳуқуқи қабул кардани қарор ва назорати иҷроии онҳоро доранд дахл дошта, онҳоро водор менамояд, ки қарорҳои зарурии сатҳи умумидавлатӣ ва сатҳи маҳаллӣ қабул намоянд.

Дар мод. 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» як қатор ўҳдадорихои хизматчиҳои давлатӣ пешбинӣ шудааст, ки бевосита ба масъулиятшиносии хизматчиҳои давлатӣ алоқаманд мебошад. Масалан,

«Хизматчиҳои давлатӣ ўҳдадор аст:

-ўҳдадорихои мансабиашро дар доираи салоҳияти барояш муқаррарнамудаи қонун ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон софдилона иҷро намоянд;

-фармон ва амрҳои роҳбаронро, ки дар доираи салоҳияташон бароварда шудаанд, агар хилофи қонун набошанд, иҷро кунад;

-бо шахрвандон, роҳбарону кормандон бо эҳтиром муносибат кунад, одоби муоширатро риоя намоянд;

-ба амалу кирдоре роҳ надихад, ки ба манфиати хизмати давлатӣ зиён расонда ё обрӯю мартабаи хизматчиҳои давлатиро паст карда метавонанд;

-қоидаҳои тартиботи дохилии меҳнатӣ, дастурамалҳои хизматӣ, тартиби қор бо ахбороти хизматиरो, ки дар мақоми давлатӣ муқаррар гардидаанд, риоя намояд.»

Дар мод. 21 ҳуқуқҳои хизматчиӣ давлатӣ пешбинӣ шудааст, ки аз танзими масъулият ва ҷавобгарии хизматчиӣ давлатӣ шаҳодат медиҳад.

«Хизматчиӣ давлатӣ ҳуқуқ дорад:

-аз иҷрои супорише, ки он хилофи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аст, саркашӣ намояд;

-ба тартиби муқаррарнамудаи қонун истеъфо ёбад ва бо хоёиши худ аз қор равад.»

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» моддаи алоҳидае аст, ки дар он масъулияти хизматчиӣ давлатӣ пешбинӣ шуда, хизматчиӣ давлатӣ барои иҷро ва таври дахлдор иҷро накардани ўҳдадориҳои худ ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

Масъулиятшиносӣ масъалаи муҳими идоракунии давлат аст, ки риоя накардани он на ба мақомот ва хизматчиӣ алоҳида, балки ба низоми давлатдорӣ зарари ҷиддӣ мерасонад.

«Ҷомеаи Руссия аз баланд набудани сатҳи масъулияти шахсони мансабдор ва хизматчиёни давлатӣ дар иҷрои ўҳдадориҳои мансабии худ дар ташвишанд. Сатҳи пасти масъулият ва интизоми иҷроиявӣ, вақте ки қонунҳо, фармонҳои Президент ва қарорҳои судҳо вайрон шуда ё иҷро намешаванд, садди роҳи ташаккули давлатдории навини Руссия мегарданд. Ҳамин тариқ, ҳокимияти давлатиро бадном мекунад. Бемасъулияти баъзе аз хизматчиёни давлатӣ ва шахсони мансабдор барои коррупсия ва сӯистеъмол, вайрон намудани ҳуқуқу озодиҳои шахрванд шароит фароҳам меорад»¹.

¹Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России. М., РАГС. 2004 С.451.

Ин баҳост, ки на танҳо ба хизмати давлатӣ ва хизматчиёни давлатии Федератсияи Россия, аз он ҷумла ба хизмати давлатӣ ва хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дахл дорад. Бемасъулиятӣ дар ҳама ҷо ва дар ҳама шакл, инчунин дар ҳама давлат оқибати ягона дорад.

«Бо вучуди ин зарур мешуморам, бори дигар таъкид намоям, ки дар фаъолияти мақомоти зикршуда то ҳанӯз ҳодисаҳои содир шудани ҷиноятҳои коррупсионӣ, баромадан аз ҳадди ваколатҳои хизматӣ, сӯиистифода аз мансабҳои хизматӣ... ҷой доранд»¹.

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ш. Душанбе, 20 апрели соли 2006. Душанбе - 2006. С.7.

2.8. ПРИНЦИПИ БАРДАВОМӢ (УСТУВОРӢ)

Новобаста аз он, ки ин принцип дар моддаи 6 Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ» номбар нашудааст, аммо моҳияти худи хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбӣ маҳз аз устувории хизмати давлатӣ манша мегирад.

Аммо дар Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ (1998) моддаҳои мавҷуданд, ки инъикос ё ифодаи принципи мазкур мебошанд.

Масалан, дар моддаи 25 Қонуни зикрфто омадааст, ки «иваз шудани роҳбарияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба рои бо ташаббуси роҳбарияти нав қатъ кардани иҷрои вазифаҳои хизматчиёни давлатӣ, ба истиснои хизматчиёни ишғолкардаи мансабҳои категорияҳои олии ва яқум, асос шуда наметавонад».

Ин аз як тараф қафолати фаъолияти касбӣ будани хизмати давлатӣ бошад, аз тарафи дигар қафолати он аст, ки хизматчиёни давлатӣ дар мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ инкишоф ёфта, ба баландравии пай дар пайи хизматӣ, ба сатҳи баланди хизматӣ мерасанд.

Принципи мазкур муносибати доимии давлатӣ - хизматӣ, дастгирӣ ва инкишофи касбият ва малакаи хизматчиӣ давлатӣ, ҳифзи иҷтимоии он, боварӣ ба имконият ва пешравии хизматӣ, самаранок амал намудани хизматчиӣ давлатӣ, устувории давлат ва ҷомеаро таъмин менамояд.

Дар солҳои охир бинобар ивазшавии ҷиддии кадрҳо, ислоҳоти алоҳида ва ихтисори басти қори мақомоти давлатӣ муҳимияти проблемаи устувории ҳаёти хизмати давлатӣ баланд гардид.

Вобаста ба ин, дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ин принцип бо номи «устувории ҳаёти шахсии мақоми давлатӣ» пешниҳод гардид, ки ду принципи дигар - баландравии мансабии хиз-

матчи давлатӣ дар асоси қобилият, тайёрии касбӣ ва талаботи таҳассусӣ; баҳодихӣ ба фаъолияти хизматчи давлатӣ дар асоси дастовардҳои хизматӣ то андозае принципи мазкурро тақвият ва пурра мегардонанд.

Моҳияти тақсим намудани хизматчиёни давлатӣ ба сиёсӣ ва маъмурӣ дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» пеш аз ҳама аз таъмини устувории ҳайати шахсии хизмати давлатӣ, ивазнашаванда будани хизматчиёни давлатии маъмурӣ иборат мебошад.

«Иваз шудани роҳбари мақоми давлатӣ барои бо таъаббуси роҳбари нав қатъ шудани шартномаҳои (қарордоди) меҳнатӣ асос шуда наметавонад, ба истиснои шартномаҳои (қарордоди) меҳнатие, ки бо хизматчиёни давлатии сиёсӣ баста мешаванд»¹.

Хизматчиёни давлатӣ ба устувории ҳолати худ ҳамчун хизматчиёни давлатӣ баҳои баланд медиҳанд. Аз ин рӯ, фаҳмидани натиҷаи пурсишҳои сотсиологии дар Федератсияи Россия гузаронидашуда дар хусуси «чиро дар навбати аввал ба роҳбарӣ гирифта, одамон ба хизмати давлатӣ дохил мешаванд», барои муайян намудани вазъи рӯҳию ҳолати хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мавқеи ин принцип аз аҳамият ҳолӣ нест. Шахсони пурсидашуда дар ҷойи аввал «кафолати кори доимӣ, ҳолати устуворро гузоштан (51,3 %)»².

Таҷриба нишон медиҳад, ки устувории кадрҳо ба баланд рафтани сатҳи касбияти хизматчи давлатӣ мусоидат намуда, ба он имконият медиҳад, ки қитъаи кори супоридашударо чуқур омӯзад, фаъолияти пешқадами касбиро аз худ

¹Лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хизмати давлатӣ." С.16.

²Мельников В.П., Нечипоренко В.С. Государственная служба в России. М., РАГС. 2004 С. 452.

намояд, таҷриба, ки бе он касбият ва салоҳиятноки, махсусан дар соҳаи хизмати давлатӣ вучуд надорад, ба даст биёрад.

Аз тарафи дигар устувори кадрҳо самти муҳимтарини таъмини ҳифзи ҳуқуқи - иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ, кафолат аз озодкунии худсарона, баланд бардоштани сатҳи баландравии хизматӣ, беҳтар намудани шароит, хусусияти меҳнат ва таъминоти моддӣ дар доираи хизмати давлатӣ мебошад.

2.9.ПРИНЦИПИ ҲИМОЯИ ҲУҚУҚӢ ВА ИҶТИМОИИ ХИЗМАТЧИИ ДАВЛАТӢ

Принсипи ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчиӣ давлатӣ яке аз принципҳои муҳимтарини хизмати давлатӣ буда, дар банди 10, моддаи 6 Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ пешбинӣ шудааст.

Самтҳои асосии мустаҳкам намудани ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчиӣ давлатӣ таҳкими қонунгузорӣ оид ба хизмати давлатӣ, ташкили механизми қатъӣ ташкилшудаи ҳифзи хизматчиӣ давлатӣ, баланд бардоштани нақши иттифоқҳои касабаи хизматчиёни давлатӣ ва ғайраҳо ба ҳисоб мераванд.

Ин принсип пеш аз ҳама дар самтҳои зерини хизмати давлатӣ ифодаи қонунии ҳудро меёбад:

-ҳуқуқ ба хизмати давлатӣ (мод. 2 Қонуни хизмати давлатӣ);

-салоҳияти мақоми идорақунии хизмати давлатӣ (моддаи 7);

-ташкил ва адои хизмати давлатӣ (моддаи 8);

-ба хизмати давлатӣ дохил шудан ва дар хизмати давлатӣ будан (мод. 9);

-озмун барои ишғол намудани мансабҳои холии давлатии хизмати давлатӣ (мод. 10);

-таҳсили хизматчиёни давлатӣ (мод. 12);

-аттестатсияи хизматчиёни давлатӣ (мод. 13);

-рутбаи таҳассусӣ (мод.14);

-қатъ шудани хизмати давлатӣ (мод. 16);

-захираҳои кадрӣ (мод. 19);

-ӯҳдадорӣҳо ва ҳуқуқҳои хизматчиӣ давлатӣ (мод. 20 - 21);

Инчунин дар моддаи 21 омадааст, ки:

«Хизматчиӣ давлатӣ ҳуқуқ дорад:

-аз шахси мансабдор... ба таври хаттӣ ба расмият даровардани ӯҳдадориҳои хизматиаш ва мухайё кардани шароити муносибро барои иҷрои онҳо талаб кунад;

-...мансабаш баландтар ё музди кор ва иловапулӣ ба он зиёдтар карда шавад;

-... ба делои шахсӣ ҳамроҳ намудани баёноташро талаб кунад;

-аз ҳисоби маблағи буҷети дахлдор таҷдиди таҳассус ва тақмили маълумот кунад;

-бо назардошти собиқаи хизмати давлатӣ нафақа гирад;

-аз иҷрои супорише, ки он хилофи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аст, саркашӣ намояд;

-ба тартиби муқаррарнамудаи қонун истеъфо ёбад ва бо хоҳиши худ аз кор равад;

-меҳнату саломатиаш ҳифз карда... барояш шароити беҳавфу хатар ва зарурии меҳнатӣ мухайё карда шавад.

Хизматчи давлатӣ ҳуқуқ дорад ба мақомоти дахлдори давлатӣ ё суд барои ҳалли баҳсҳои вобаста бо хизмати давлатӣ, аз ҷумла аз рӯи масъалаҳои мазмунӣ тавсифномаҳои додашуда, қабул шудан ба хизмати давлатӣ ва гузаштани он, амалӣ гардидани ҳуқуқҳои хизматчи давлатӣ, гузаронидан ба вазифаи дигари давлатии хизмати давлатӣ ё сабукдӯш гардидан аз вазифа аз рӯи натиҷаҳои аттестатсия, масъулияти интизомии хизматчи давлатӣ, риоя накардани кафолатҳои ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчи давлатӣ, маҳрум кардан аз рутбаи таҳассусӣ, ҳолӣ карда шудан аз хизмати давлатӣ мурочиат намояд»¹.

Дар Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ боби махсусе бо номи «кафолатҳо ва ҳавасмандкунии хизматчи давлатӣ» пешбинӣ шудааст, ки дар он тамоми кафолатҳои барои амалӣ намудани фаъолияти касбии хизматчи давлатӣ за-

¹ Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. С. 17 - 18.

рур, пешбинӣ шуданд, ки дар миёни онҳо кафолати ҳифзи судӣ нақши муҳим мебозад.

Дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» бевосита номбар нашудани ин принцип мазмуни онро надорад, ки ин принцип моҳияташро гум кардааст ё дар хизмати давлатӣ эътибор надорад.

Баракс ифодаи принципи ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчии давлатӣ дар лоиҳаи нави Қонуни хизмати давлатӣ маҳак ва асоси хизмати давлатии муосири Тоҷикистонро ташкил медиҳад.

Аз тарафи дигар иҷтимоикунонии хизмати давлатӣ иродаи сиёсии роҳбарияти давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон буда, он пеш аз ҳама дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», ҳуҷҷати Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатӣ, лоиҳаи нави Концепсияи ислоҳоти системаи музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ, Концепсияи ислоҳоти хизмати давлатӣ ва дигар ҳуҷҷату санадҳо ифодаи ҳудро меёбад.

Баланд бардоштани вазъи иҷтимоии хизмати давлатӣ дар шароити имрӯза ва оянда самти афзалиятноки фаъолияти мақоми ваколатдори идоракунии хизмати давлатӣ ба ҳисоб рафта, ҳифзи ҳуқуқию иҷтимоии хизматчии давлатӣ қисмати муҳимтарини ин самти афзалиятноки фаъолияти давлатӣ боқӣ мемонад.

2.10. ПРИНЦИПИ РАФТОРИ БООДОБОНАИ ХИЗМАТЧИИ ДАВЛАТӢ

Дар Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ (1998) ва дар лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ин принцип алоҳида пешбинӣ нашудааст. Лекин як қатор принципҳое ҳастанд, ки онҳо бевосита аз мавҷудият ва амали ин принцип ибтидо мегиранд ва дар онҳо одоби хизматчиӣ давлатӣ дар ин ё он шакл ифодаи худро меёбад. Ин принцип дар Қонунҳои хизмати давлатии дигар давлатҳо низ алоҳида пешбинӣ нашудааст.

Пас ин принцип танзими ҳуқуқӣ ва ифодаи худро дар чӣ меёбад?

-пеш аз ҳама аз моҳияти хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти махсуси касбӣ, зеро ин фаъолияти касбӣ танҳо ба шахсони салоҳиятнок, касбият, малакаю дониши зарурӣ ва таҷрибаандӯхта, ба талаботи таҳассусӣ ҷавобгӯ ва одоби баланди муошират ва хизматӣ дошта, имконпазир мегардад;

-ваколати ин гурӯҳ на ба ягон фаъолияти дигар, балки дар асоси ишғол намудани мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ барои ба амал баровардани функсияҳои давлат равона карда шудаанд;

-ин гурӯҳ салоҳияти мақомоти давлатиро ба амал мебароранд ва аз олооти муҳими идоракунӣ - ваколати давлатию ҳокимиятӣ бархӯрдоранд ва аз он истифода менамоянд;

-ба амал баровардани функсияи давлат, салоҳияти мақомоти давлатӣ ва ваколати давлатию ҳокимиятӣ, ки дар бобҳои гузашта онро мавриди таҳлил қарор додем, танҳо аз одоб, рафтор ва амали боодобонаи хизматчиӣ давлатӣ сарчашма мегирад. Зеро нерӯи пешбарандаи давлату давлатдорӣ будани хизматчиӣ давлатиро бе одоби баланди касбӣ, интизоми қавии иҷроия ва дигар ҳолатҳои рӯҳию маънавии хизматчиӣ давлатӣ, яъне шахси ба воситаи мақомоти давлатӣ дар хизмати ҷомеа буда, тасаввур кардан мумкин нест.

Дар мод. 20 Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ қайд карда мешавад, ки:

«Хизматчии давлатӣ ўҳдадор аст:

-ўҳдадориҳои мансабиашро софдилона иҷро намояд;

-бо шахрвандон, роҳбарону кормандон бо эҳтиром муносибат кунад, одоби муоширатро риоя намояд;

-ба амалу кирдоре роҳ надиҳад, ки ба манфиати хизмати давлатӣ зиён расонда ё обрӯю мартабаи хизматчии давлатиро паст карда метавонанд;

-маълумоти дар рафти иҷрои вазифаҳои хизматӣ ба даст овардаашро, ки ба ҳаёти шахсӣ, шаъну эътибори шахрвандон дахл дорад, ошкор насозад ва аз онҳо пешниҳод намудани чунин маълумотро ба ғайр аз мавридҳои муқарраркардаи қонун, талаб накунад».

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14 июни соли 2004, № 1343 «Дар бораи тасдиқи Кодекси одоби хизматчии давлатӣ» мақсади тасдиқи Кодекси одоби хизматчии давлатӣ чунин арзёбӣ мегардад:

«Ба мақсади баланд бардоштани обрӯю эътибори хизмати давлатӣ дар ҷомеа, мустаҳкам намудани боварии аҳоли ба фаъолияти хизматчии давлатӣ, пешгирии ва роҳ надодан ба зухуроти номатлуби коррупсионӣ, таъмини аз тарафи хизматчиёни давлатӣ бовиҷдонона ва софдилона иҷро намудани ўҳдадориҳои хизмати худ...»¹.

Ин худ гувоҳи он аст, ки аз боодобии касбии хизматчии давлатӣ:

-обрӯ ва эътибори хизмати давлатӣ дар ҷомеа;

-боварии аҳоли ба фаъолияти хизматчии давлатӣ;

-пешгирии ҳама гуна зухуроти номатлуб дар хизмати давлатӣ;

-бовиҷдонона ва софдилона иҷро намудани ўҳдадориҳои мансабии хизматчии давлатӣ ва дигар тарафҳои хизмати давлатӣ вобастагӣ доранд.

¹ Кодекси одоби хизматчии давлатӣ. Душанбе - 2004. С.3

Дар лоиҳаи нави Қонуни хизмати давлатӣ ба одоби хизматчии давлатӣ эътибори ҷиддӣ дода шуда, дар моддаи 28, ки «ӯҳдадориҳои асосии хизматчии давлатӣ» номгузорӣ шудааст, ин масъала ба таври зайл ифода гардидааст:

«Хизматчии давлатӣ ӯҳдадор аст:

«меъёрҳои одоби хизмати давлатиро дастури фаъолияти худ қарор диҳад».

Ҳамин тариқ, принсипи рафтори боодобонаи хизматчии давлатӣ аз афзалиятҳои манфиатҳои ҷомеа ва давлат ҳамчун омили баланд ва қатъии мақсадҳои фаъолияти касбии хизматчии давлатӣ бармеояд. Вай бояд меъёрҳои мушаххаси хизмат ба манфиатҳои ҷомеаро риоя наояд, мавқеи худро ба манфиати ягон ҳел умумиятҳои иҷтимоӣ истифода наба-рад, дар ҳалли проблемаҳои давлатӣ қонуниятро риоя наояд, барои зарар нарасонидан ба мафиатҳои ҷомеа масъули-яи шахсӣ дошта бошад.

2.11. ПРИНЦИПИ МАРТАБОТ

Принципи ташкилӣ - ҳуқуқӣ ва функционалии хизмати давлатӣ буда, хусусияти махсуси идоракунии давлатиро ҳамчун мазмуни асосии хизмати давлатӣ ифода мекунад.

Барои идоракунии давлатӣ сохтори иерархӣ, тафрикаи функсия ва иҷрои усулҳои ҳуқуқи маъмурӣ, ки дар миёни онҳо усули «ҳокимият - тобеият» яъне «амрдихандаи бевосита» аз ҳама асосӣ ба шумор меравад, характернок мебошад.

Бо принципи дигари хизмати давлатӣ таҳти назорат ва ҳисоботдиханда будани хизматчиҳои давлатӣ, ки дар Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ алоҳида пешбинӣ шудааст, вобастагӣ дошта, ифодаи махсуси муносибатҳои маъмурӣ ва маъмурӣ - хизматӣ ба шумор меравад.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ вобаста ба муносибатҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ қайд карда мешавад, ки «ақидаҳои васеъ паҳн гаштаанд, ки муносибатҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ аз дигар муносибатҳои ҳуқуқӣ (пеш аз ҳама гражданин - ҳуқуқӣ) бо он фарқ мекунад, ки муносибатҳои ҳокимиятӣ мебошанд, ки дар заминаи «ҳокимият - тобеият» ташаккул ёфтаанд... Дар назария ва амалияи ҳуқуқӣ тасаввуроти устуворе оид ба муносибатҳои ҳокимиятӣ ба вучуд омадааст, ки дар онҳо баробарии ҳуқуқи тарафҳо вучуд надорад»¹.

Азбаски муносибатҳои ҳуқуқӣ - хизматӣ намуд ё худ муносибатҳои маъмурӣ - ҳуқуқӣ мебошанд дар онҳо муносибати ҳокимиятӣ бегуфтугӯ ҳузур доранд.

Дар ҳуқуқи маъмурӣ ва хизмати давлатӣ қарори мақомоти болоӣ ва шахсони мансабдори онҳо барои иҷро аз тарафи хизматчиҳои давлатӣ ҳатмӣ мебошанд, ки ин дар тамоми матни Қонуни хизмати давлатӣ бараъло зоҳир мегардад. Чу-

¹Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало»1997. С.71

нин муносибат барои дар амал татбиқ намудани принципҳои конституционии волоияти қонун ва ягонагии хизмати давлатӣ, риояи интизоми иҷроиявӣ дар ҳамаи звеноҳои идоракунии давлатӣ, ба мувофиқа расидан, ба танзим даровардани амалҳои онҳо, пешгирии бемасъулиятӣ, кашолкорӣ, худсарӣ, сиистеъфодаи ҳокимият шароити зарурӣ фароҳам меорад.

Пас ин масъала дар қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқи хизмати давлатӣ ифодаи худро дар чӣ меёбад?

Чӣ хеле, ки дар боло зикр кардем, субъектҳои ҳуқуқи маъмурӣ ва хизмати давлатӣ нобаробар буда, мақомоти давлатӣ ваколатҳои давлатию ҳокимиятиро дар шакли ташкилию ҳуқуқи ба худ хос амалӣ менамоянд. Чунин салоҳият асосан ба шахси мансабдори мақомоти давлатӣ дода мешавад. Дар қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ омадааст, ки «шахси мансабдор - шахсе, ки мувофиқи Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои конституционӣ, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои амалӣ намудани вазифаҳои ҳокимияти давлатӣ ё воҳидҳои сохтори он ба вай салоҳият дода шудааст» (банди «з» мод. 1 Қонуни хизмати давлатӣ).

Ё ин ки ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ ва ҳисоботдиҳанда будани Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (мод. 7);

- таҳия ва ба тартиби муқарраршуда барои баррасӣ ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудани лоиҳаи санадҳои меъёрӣ оид ба масъалаҳои хизмати давлатӣ (мод. 7);

- муқаррар намудани талаботи таҳассусӣ барои ишғоли ин ё он мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ (мод. 8);

- дар асоси озмун ба кор гузаштан (мод. 10);

- гузаштани мӯҳлати санҷиш (моддаи 11);

- ҳар се сол, мунтазам гузаштани аттестатсия (мод. 13);
 - бо ташаббуси роҳбари мақоми давлатии болоӣ гузаронидани аттестатсия (банди 5 Низомномаи аттестатсия);
 - бо ташаббуси роҳбари мақомоти давлатӣ қатъи гаштани хизмати давлатӣ (мод.16);
 - ичрои фармон ва амрҳои қонунии роҳбарон (мод. 20);
 - махдудиятҳо вобаста ба хизмати давлатӣ (мод. 22)
- ва дигарҳо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» мавҷуданд, ки хусусияти нобаробарӣ дошта, ба салоҳияти мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо мансуб мебошанд.

Дар баробари ин шартҳои ҳатмии иҷроии қарорҳои мақомоти давлатии болоӣ қонунӣ будани онҳо, қабули қарорҳои мувофиқи талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва дар доираи салоҳияти мақомоти мазкур бароварда шудани онҳо ба ҳисоб меравад.

Қарорҳои мақомоти болоӣ ва шахсони мансабдорро амалӣ намуда, хизматчиёни давлатӣ барои мутобиқ будани амалҳои худ ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҷавобгар мебошанд. Ин масъала дар қонунгузорӣ ҳаллу фасли худро ёфтааст. Масалан, дар мод. 24 Қонуни хизмати давлатӣ» омадааст, ки:

«хизматчиӣ давлатӣ бояд дар доираи салоҳияташ амал намояд. Дар сурате, ки ба қонунӣ будани фармону амр ва дастурҳои барои иҷро гирифтааш шубҳа кунад, вай бояд фавран дар шакли хаттӣ ба роҳбари бевоситааш ва шахси мансабдори фармону амр ва дастурдода муроҷиат намояд ва дар сурати тасдиқ шудани чунин фармону амр ва дастур ба шахси мансабдори болоӣ хабар диҳад. Агар шахси мансабдори болоӣ дурусти амру фармон ва дастури мазкурро хаттӣ тасдиқ намояд, хизматчиӣ давлатӣ вазифадор аст онҳоро

ичро кунад, ба шарте, ки он бо ичрои амале вобаста набошад, ки ба тартиби маъмури ва ҷиноӣ мавриди ҷазо аст.

Масъулият барои оқибатҳои ичрои амру фармон ва дастури ғайриқонунӣ ба зиммаи шахси мансабдоре гузошта мешавад, ки онҳоро тасдиқ кардааст»¹.

Ҳамин тариқ, хизматчиҳои давлатӣ фаъолияти худ, яъне ӯҳдадорҳои мансабии худро ба амал бароварда, ӯҳдадор нест, ки амру фармон ва дастурҳои ғайриқонунии роҳбарони мақомоти давлатиро иҷро намояд.

¹ Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. С. 20.

2.12. ПРИНЦИПИ ТАЛАБОТИ ЯГОНАИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

Ин принцип барои муҳайё намудани шароити ягона ба-рои дохил шудан ба хизмати давлатӣ ва гузаштани (адои) он, яъне амалӣ намудани ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандон ба хизмати давлатӣ нақши муҳим мебозад.

Дар Қонуни амалкунанда бевосита нишон дода нашуда бошад ҳам, дар он як қатор меъёрҳои мавҷуданд, ки ифодакунандаи ин принцип мебошанд. Масалан,

-ҳуқуқи баробар доштани шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хизмати давлатӣ (мод. 2);

-талаботи таҳассусиро, ки нисбати мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ пешниҳод мешаванд ва феҳристи ихтисосҳои мансабҳои давлатии хизмати давлатиро тартиб медиҳад, дар бораи баробарарзиш донишҷӯи маълумот қарор қабул мекунад ва риояи онро назорат менамояд (мод. 7);

-ба талаботи таҳассусие, ки нисбати хизматчиёни ишғолкунандаи мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ пешниҳод мегардад, инҳо тааллуқ доранд:

-савияи маълумоти касбӣ бо назардошти категория ва ихтисоси мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ;

-собиқа ва таҷрибаи кор аз рӯи ихтисос;

-донишҷӯи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба иҷрои ӯҳдадорихи мансабҳои дахлдор тааллуқ доранд (моддаи 8);

-шаҳрвандоне, ки ба мансаби давлатии хизмати давлатӣ довталаб мебошанд, бояд маълумоти зерин дошта бошанд:

1)барои ишғол намудани мансаби олии давлатии хизмати давлатӣ - маълумоти олии касбӣ аз рӯи таҳассуси мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ ё маълумоти бо он баробарарзиш, инчунин маълумоти олии касбии иловагӣ аз рӯи ихтисоси мансаби давлатии хизмати давлатӣ;

2) барои ишғол намудани мансабҳои пешбар ва калони давлатии хизмати давлатӣ - маълумоти олии касбӣ аз рӯи ихтисоси идоракунии давлатӣ ё аз рӯи тахассуси мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ ё маълумоте, ки бо он баробарарзиш доништа мешавад;

3) барои ишғол намудани мансабҳои хурди давлатии хизмати давлатӣ маълумоти миёнаи касбӣ аз рӯи тахассуси мансаби давлатии хизмати давлатӣ ё маълумоте, ки бо он баробарарзиш доништа мешавад (мод. 8).

Ба хизмати давлатӣ шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки синашон аз 18 боло ва соҳиби маълумоти дахлдор буда, ба талаботи ин қонун ҷавоб дода метавонанд, қабул карда мешаванд (мод. 9);

-шаҳрванд ба хизмати давлатӣ дар асоси шартномаи меҳнатӣ (қарордод), ки мутобиқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон баста мешавад, дохил мегардад (мод. 9);

-озмун барои ишғол намудани ҷои ҳолӣ дар мансаби давлатии хизмати давлатӣ (минбаъд - озмун) баробарии шаҳрвандонро барои дохил шудан ба хизмати давлатӣ таъмин менамояд;

Чуноне ки аз меъёрҳои пешниҳодшудаи Қонуни амалкунандаи хизмати давлатӣ дида мешавад, дар миёни ин талабот муқаррар намудани асосҳои ягонаи вазъи ҳуқуқии хизматчиҳои давлатӣ аҳамияти махсус дорад. Барои ҳамаи сатҳ ва намуди хизмати давлатӣ муқаррароти умумӣ инҳо ба ҳисоб мераванд:

-ҳуқуқ ва ўҳдадорихои хизматчиҳои давлатӣ, маҳдудиятҳои ба хизмати давлатӣ алоқаманд, ҳавасмандкуниҳо, масъулият, кафолатҳо, музди меҳнат, нафақа, рӯҳсатӣ, ҳисоб кардани собиқаи хизмати давлатӣ ва ғайраҳо.

Ҳамин тариқ, принсипи талаботи ягонаи хизмати давлатӣ новобаста аз сатҳ ва намуди хизмати давлатӣ, талаботи ягона ва умумиро ба он, ки Конститутсия, қонунҳои

конститутсионӣ ва қонунҳо муайян намудаанд, ифода мекунад.

Конститутсия ба хизмати давлатӣ ҳуқуқи баробар доштани шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намуда, дар тамоми қонунҳои конститутсионӣ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тартиби ягонаи гузаштани (адои) хизмати давлатӣ, дохилшавӣ, дар хизмати давлатӣ будан, дар асоси озмун дохил шудан ба хизмати давлатӣ, санҷиш дар вақти ишғоли мансаб, аттестатсия, инчунин қатъ намудани хизмати давлатиро муайян намудаанд.

Принсипҳои конститутсионӣ ва ташкилию ҳуқуқӣ ё соҳавӣ - функционалӣ асос ва заминаҳои ҳуқуқию ташкилии хизмати давлатиро дар раванди фаъолияти хизматчиёни давлатӣ оид ба таъмини вақолати мақомоти давлатӣ, татбиқи функсияи иҷтимоии хизмати давлатӣ инъикос мекунад.

ХУЛОСА

Нақши хизмати давлатӣ ҳамчун институти муҳими сиёсӣ, иҷимоию ҳуқуқӣ дар марҳилаи созандагию бунёдкорӣ, худшиносӣ ва эҳёи бехтарин анъана ва арзишҳои миллӣ хусусияти хоса касб мекунад.

Дар ин раванд нақши шахсии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов намунаи олии ибрати на танҳо хизматчиёни давлатӣ, балки дигар табақаи касбию меҳнати ҷомеаи Тоҷикистон аст.

Бо ташаббус ва дастгирии бевоситаи ӯ барои инкишофи хизмати давлатӣ ҳамчун фаъолияти касбии бехтарин ва бошууртарин қисмати ҷомеа дар ҷумҳурии мо шароити мусоиди сиёсӣ иҷтимоӣ ва заминаҳои ҳуқуқӣ фароҳам оварда шуд.

Гуфтан мумкин аст, ки дар Тоҷикистон марҳилаи ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва ҳуқуқии ҷомеа ворид намудани мафҳум ва моҳияти хизмати давлатӣ амалан ба анҷом расид.

Дар муддати зиёда аз 8 соли қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ва дар давоми фаъолияти панҷсолаи мақоми ваколатдори идоракунӣ соҳаи хизмати давлатӣ - Раёсати хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пойдевори ин институт ва пойғаи рушди инкишофи минбаъдаи он гузошта шуд.

Хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳлил намуда, нуктаи назари А.П.Прохоровро оид ба «моделҳои русии идоракунӣ» ёдовар нашуда наметавонам.

«Охир... мо аз гаҳвораи медонем, ки дар мамлақати мо ҳамаи чиз хоҳам нахоҳам карда мешавад ва аз сад наваду нӯҳ бор қарорҳои идоракунӣ самаранок набуда, беистеъдодона қабул карда мешаванд.

Аз тарафи дигар, мо аз дастовардҳои беназири идоракунии ватани дар ҳал қардани масъалаҳои яқин ҳалнашаванда, ҳамаи асосҳоро барои афсонавор фахр қардан дорем»¹.

Халқи тоҷик, ки аз гузаштагони дуру наздики худ бехтарин намуна ва ғояҳои идоракунии давлатиро мерос гирифтааст, дар давраи имрӯза ва ояндаи давлатдорӣ миллии худ аз барору нобарорӣ онҳо хулосаи амиқи мантиқӣ бароварда, пайваста онҳоро эҳё ва такмил медиҳад².

Бо дуруст ва дар сатҳи зарурӣ муайян гардидани асосҳои сохтори давлатдорӣ Тоҷикистон, хусусияти давлатдорӣ ва самтҳои инкишофи он ба ривочу рушди идоракунии давлатӣ ва қисмати ҷудонопазири он - хизмати давлатӣ роҳи васеъ кушода мешавад.

Дар ин раванд новобаста аз побарҷо мондани асосҳо ва заминаҳои инкишофи хизмати давлатӣ ҳалли як қатор проблемаҳои масъалаҳои хизмати давлатӣ аҳамияти аввалиндарача касб мекунанд.

Дастгоҳи давлатӣ, ки аз идоракунандагони касбӣ иборат аст, барои таъмини самараноки давлатдорӣ ва ҳамаи институтҳои идоракунии он пешбинӣ шудааст. Вай бояд ягона, бутун, мушаххас, ба хусусият ва моҳияти давлат ҷавобгӯ, инъикоскунандаи мақсад ва вазифаҳои таърихии давлат дар давраи муайяни таърихӣ боқӣ монад.

Омилҳои дигаре, аз қабилӣ:

-ташаккули системаи кушоде демократии рақобатнок;

-ҷалби шахсони боистеъдод ва қобилиятнок, барои амалҳои худ масъул ба дастгоҳи давлатӣ;

¹ Прохоров А.П. Русская модель управления. - М., 2002. С.7

² Каримов К.М. Дипломатия государства Саманидов // Паёми ДТИ ХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1. С.43 - 48; Нуриддинов Ҳ. Идоракунии ва хизмати давлатӣ дар замони Сомониён // дар ҳамон ҷо. С. 49 - 55.

-инкишоф ва мустаҳкам намудани ядрои зехнии дастгоҳи давлатӣ;

-таъмини фазои эҷодӣ барои кушодани имкониятҳои ҳар хизматчиӣ давлатӣ;

-ҷорӣ намудани баландравии мансабии хизматчиёни давлатӣ дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар заминаи дастовардҳои хизмати ва ҷамъиятию шахсӣ;

-барқарор ва мустаҳкам намудани алоқа ва масъулияти тарафайни дастгоҳи давлатӣ ва сохторҳои ба тайёркунӣ, азнавтайёркунӣ ва такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ вобаста;

-омӯзиш ва татбиқи таҷрибаи пешқадами дигар давлатҳо дар амалияи идоракунии хизмати давлатии ҷумҳурӣ;

-гузаштан ба ҳавасмандгардонии шахсии мутахассисони дорои сатҳи баланди касбӣ, таҷрибаю малакаи баланди идоракунии;

-оммавӣ ва дастрас намудани хизмати давлатӣ асоси рушди ин фаъолияти касбӣ ба шумор меравад.

Ба моҳияти сиёсӣ - иҷтимоии хизмати давлатӣ сарфаҳм рафта, қайд мекунам, ки «вақти он расидааст, ки аққалан ба чӣ будани хизмати давлатии Федератсияи Россия, дар қадом шакл зарур ва чӣ хел будани он сарфаҳм равам ва баъд вобаста аз ҳолати кунунӣ ва муҳимияти он барои ҷомеа қувваи худро ба ташаккул, ислоҳот, такмил ё нав намудани он равона намоем.

Мумкин нест, ки то охир дар доираи як ва ҳамон гумроҳиҳо, хатоҳо, хомӣҳо, як корро даҳ бор иҷро намуданҳо ... гардем»¹.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳкими хизмати давлатӣ ва баланд бардоштани нақши хизматчиёни давлатӣ дар идораи давлат аҳамияти зарурӣ дода мешавад.

¹Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы. М.2004. стр.10.

Ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шудани лоиҳаи нави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», қабул шудани Стратегияи ислоҳоти музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ ва Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатӣ дар соҳаи рушди хизмати давлатӣ дастовардҳои муҳими ислоҳоти идоракунии давлатӣ ба шумор мераванд.

Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатӣ яке аз ҳуҷҷатҳои муҳими давлатӣ аст, ки дар доираи он моҳияти ислоҳот ва ташаккули хизмати давлатии ҷумҳурӣ муайян гардида, таъсиси мақоми ваколатдори идоракунии хизмати давлатӣ, дорои салоҳияти васеи назоратӣ пешбинӣ шудааст.

Таҳия ва қабули Концепсияи миллии кадрӣ мамлакат ва Концепсияи инкишофи хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар роҳи мушаххас муайян намудани мақсад, вазифа ва функцияҳои хизмати давлатӣ нақши муҳим мебозанд.

АДАБИЁТ

1. Раҳмонов Э. «Ответственность перед временем». Душанбе. «Ирфон» 2002.
2. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. М. «Зерцало». 1997.
3. Атаманчук Г.В. Принципы государственного управления // Теория государственного управления. Курс лекций. М., 1997.
4. Атаманчук Г.В. Методологические предпосылки концепций государственной службы Российской Федерации. Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы. М. 1997.
5. Атаманчук Г.В. О реформировании государственной службы// Государственная служба России: Проблемы становления и развития . М., 2001.
6. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. М. 2004.
7. Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы. М. 2004.
8. Большая Советская Энциклопедия. М., 1972. - том 7.
9. Бахрак Д.Н. Административное право. М. 1993.
10. Белолипецкий В.К. Профессионализм и профессиональная культура в системе государственной службы. Политико-административная элита и государственной службы в системе властных отношений. Вып.2. Ростов на Дону. 1996.
11. Васютин Ю.С. Профессиональное образование кадров государственной службы и местного самоуправления. Орел. 1998.

12. В. Вильсон. Государство. Прошлое и настоящее конституционных учреждений. М., 1905.
13. Граждан В.Д. Государственная служба как профессиональная деятельность. Воронеж. 1997.
14. Граждан В.Д. Деятельностная теория управления: Учебное пособие по спецкурсу. М., 1997.
15. Государственная служба Российской Федерации: Первые шаги и перспективы / Под. ред. Г.В. Атаманчука. М., 1999.
16. Государственная служба/ Под. ред. А.В. Оболонского. М., 1999.
17. Государственное и муниципальное управление: Справочник - Магистр. 1997.
18. Государственный строй Соединенных Штатов. СПб., 1909.
19. Государственная служба. Общие проблемы. Зарубежный опыт. Вып. первый. М., 1994
20. Государственная служба. Учебник под ред. В.Г. Игнатова. Изд. центр «Март». М - Ростов на Дону. 2004.
21. Государственная служба. Нормативные акты основных правовых систем. Под ред. А.А. Дёмина. М. 2004.
22. Дёмин А.А Государственная служба. Учебное пособие. М. 2002.
23. Законодательство о государственной службе в Республике Казахстан. Изд. Юрист. Алматы - 2002.
24. Иноятова М.А., Маликов Х.М. Технологии иттилоотї ва асосҳои системаи идоракунии захираҳои нишондодро. Д.2006.
25. Казанцев Н.М. Толковый словарь правового содержания понятий государственной службы. - М.: РАГС, 1996.

26. Каримов К.М. Современная государственная служба Таджикистана, проблемы и тенденция развития. Душанбе .2005.
27. Каримов К.М. Заминаҳои ҳуқуқии хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе - 2004.
28. Каримов К.М. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии хизмати давлатӣ. Д.2005.
29. Каримов К.М. Дипломатия государства Саманидов. Паёми ДТИ ХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1.
30. Китоби рӯйимизии хизматчи давлатӣ. Душанбе - 2004.
31. Лазарев Б.М. Государственная служба. М. 1993.
32. Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М: Юрист. 1997.
33. Мельников В.П, Нечипоренко В. С. Государственная служба в России. Москва. Издательство РАГС. 2004.
34. Мизес Л. Бюрократия. Запланированный хаос. Антикапиталистическая ментальность. М.,1993.
35. Новое в законодательстве о государственной службе. Сборник официальных текстов Изд. Омега - Л. Москва 2005.
36. Ноздрачева А.Ф. Государственная служба. Учебник для подготовки государственных служащих. М.,1999.
37. Настольная книга государственного служащего / Под ред. В.И. Шкатуллы. М.,1999.
38. Нечипоренко В.С. Принципы государственной службы // Настольная книга государственного служащего (Комментарий к федеральному закону «Об основах государственной службы Российской Федерации»). М.1999.

39. Ниёзов А.С. Информационная политика в государственной службе Республики Таджикистан // Паёми ДТИХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 2.
40. Нуриддинов Х., Ализода Б.П. Одобӣ касбӣ ва муоширати хизматчиӣ давлатӣ. Душанбе, 2005.
41. Нуриддинов Х. Идоракуни ва хизмати давлатӣ дар замони Сомониён // Паёми ДТИХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1.
42. Ойев Х. Хизмати давлатӣ. Душанбе, 2006.
43. Охотский. Е.В. Государственная служба в парламенте. М., 2002.
44. Прохоров А.П. Русская модель управления. - М.,2002. С.7.
45. Пирназаров И.А. Становление государственной службы как политико-социального института. Дисс. на ... канд. полит. наук. Д., 2006.
46. Пирназаров И.А. Институциональное развитие государственной службы Республики Таджикистан. Д., 2006.
47. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. ш. Душанбе, 20 апрели соли 2006.
48. Российская газета. 1997. 15 июля.
49. Российская газета. 2002.15 августа. № 152 (3020). С.6
50. Собрание законодательства Российской Федерации. 1997, № 12.
51. Служащий Советского государственного аппарата. Под ред. Ю.А. Тихомирова. М.1976 г.
52. Советский энциклопедический словарь. М., 1980.
53. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации. Воронеж. 1996.

54. Старилов Ю. Н. Принципы государственной службы.// Служебное право: Учебник. М.,1996 г.
55. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права. В.3.т. - М.:Изд - во НОРМА (Издательская группа НОРМА - ИНФА М.). 2002. Т.1: История, Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. С.621
56. Совет Европы и Россия. М.,2000 г.
57. Саидов А.Т. Самтҳои асосии хизмати давлатӣ мутобиқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ.» // Паёми ДТИ ХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1
58. Сайфиддинов А. А. Хизмати давлатӣ: мафҳум ва хусусиятҳо // Паёми ДТИХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1
59. Турчинов А.И. Профессионализация и кадровая политика: Проблемы развития теории и практики. М., 1998.
60. Ткач. Н.А. Комментарий к федеральному закону «О системе государственной службы Российской Федерации. М.: Юстицинформ. 2004.
61. Федеральная государственная служба: Кадровый состав, его профессиональное и должностное развитие. Учебное пособие/ Под. ред. И.Д. Лаптева и Е.В. Охотского М.,1997.
62. Худоёров Б.Т, Шонасриддинов Н., Мукумова С.А. Тафсири Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2004.
63. Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти. М.,1999.
64. Хасанов М.М., Абдиева М.Т. Об экономическом механизме мотивации высокоэффективной деятельности государственных служащих. // Паёми ДТИХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1.

65. Шевалье Ж. Государственная служба. Пер. с фр. М.1996.
66. Шарипов А. Нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарифович Раҳмонов дар таҳкими ҳокимияти давлатӣ ва истиқлолияти миллӣ. // Паёми ДТИХД Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2005. № 1.
67. Шамхалов Ф. Основа теории государственного управления. М. «Экономика» 2003.
68. Энциклопедия Брокгауза и Ефрона: Том XXX - СПб., 1900.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

1. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе - 2003.
2. Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 25 июли соли 2005, № 107.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1998. № 22.
4. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 11 августи соли 2004, № 114. Газета «Эркинто» аз 24 августи соли 2004, № 71 - 72.
5. Маҷмӯи қонунҳои конституционӣ, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сохтори давлатӣ ва худидораи маҳаллӣ. Душанбе - 2004.
6. Маҷмӯи Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҷилди II. Душанбе - 2003.

7. Закон Республики Армения «О гражданской службе» от 27 декабря 2001 года, ЗР - 272 с внесенными и дополнениями от 03.07.20002. 14.12.2004.
8. Федеральный закон Российской Федерации от 27 мая 2003 г. № 58 - ФЗ «О системе государственной службе Российской Федерации». Российская газета от 31 мая 2003, № 103 (3217).
9. Закон Республики Бурятия «О государственной службе» № 435 - XII от 12 апреля 1994.
10. Закон Иркутской области «Кодекс областных государственных должностей Иркутской области» № 4 - 03 от 9 января 1996.
11. Закон Курганской области «О государственной службе Курганской области» № 59 от 11 июня 1996.
12. Уголовное уложение: Объяснение к преку редакционной комиссии: том 8 - СП., 1895.
13. Кодекси граждании Чумхурии Тоҷикистон. Ахбори Маҷлиси Олии Чумхурии Тоҷикистон. Соли 1999 № 6, моддаи 153; с.2001, № 7, моддаи 508; с.2002, қисми 1, моддаи 170.
14. Лоихаи Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон № 158, аз 21 апрели соли 2006 маъқул доништа шудааст.
15. Кодекси одоби хизматчиӣ давлатӣ. Душанбе, 2004.
16. Фармони Президенти Чумхурии Тоҷикистон № 926 аз 9 октябри соли 2002 «Дар бораи таъсиси Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Чумхурии Тоҷикистон».

17. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 853 аз 4 июли соли 2002 «Дар бораи системаи мақомоти марказии ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Тоҷикистон».
18. Низомномаи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 1109 аз 18 июли соли 2003.
19. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон , № 184 аз 30 апрели соли 2004 «Масъалаҳои Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар».
20. Низомномаи Кумитаи давлатии ҳифзи муҳити зист ва хоҷагии ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2004, № 70
21. Оинномаи муассисаи давлатии «Агентии хоҷагии ҷангал ва шикор» аз 26 ноябри соли 2004.
22. Оинномаи муассисаи давлатии «Маркази рушди соҳаҳои нафту газ ва ангишти Вазорати энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон». № 001 - 418 аз 10 октябри соли 2003.
23. Низомномаи Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 184 аз 30 апрели соли 2004 тасдиқ шудааст.

МУНДАРИЧА

Мукаддима	3
1. Моҳият ва мафҳуми хизмати давлатӣ	7
1.1. Мақсади хизмати давлатӣ	51
1.2. Функсияи хизмати давлатӣ	57
2. Принципҳои асосии хизмати давлатӣ	61
2.1. Принципи волоияти Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷум - хурии Тоҷикистон ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон	69
2.2. Принципҳои садоқат ба халқи Тоҷикистон, инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ, афзалияти ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд	72
2.3. Принципи ихтиёрӣ будани хизмати давлатӣ ва ҳуқуқи баробар доштани шаҳрвандон ба он	74
2.4. Принципи касбият ва салоҳиятнокии хизматчиҳои давлатӣ	77
2.5. Принципи беҳизбӣ ва хусусияти дунявӣ	79
2.6. Принципи демократизм ва ошкорбаёнӣ	92
2.7. Принципи масъулиятшиносӣ	94
2.8. Принципи бардавомӣ (устуворӣ)	97
2.9. Принципи ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчиҳои давлатӣ	100
2.10. Принципи рафтори боодобонаи	

хизматчии давлатӣ	103
2.11. Принципи мартабот	106
2.12. Принципи талаботи ягонаи хизмати давлатӣ	110
Хулоса	113
Адабиёт	117

Бо тавсияи Шӯрои илмии Донишкадаи тақмили ихтисоси
хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп мешавад.

Каримов К.М.

Хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон:
моҳият ва принципҳои ташкил

Дизайн ва ороиш: *Зоҳир Ҷамолов*

Ба матбаа 25.05.2006 супурда шуд. Ба чоп 25.05.2006 имзо шуд.
Формати 60x84¹/₁₆. Коғази офсетӣ. Ҳуруфи адабӣ. Чопи офсет. Ҷузъи
чопии шартӣ 8,0. Адади нашр 25 нусха. Супориши рақами 97.

Дар матбааи ҶДММ “ЭР-граф” ба таъб расидааст.
734036, ш. Душанбе, кӯчаи Р.Набиев 218.

